

1701

TMMOB

ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

PADIŞAHLAR KANUNNAMESİ

Dr. Hadiye TUNCER

T.C. ZİRAAT BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI NO : 31

1997

2310245149

PADİŞAHLAR KANUNNAMESİ
(Kitabın el yazması aslı)

1537 AD 1701

Bulunduğu yer :
Konya Koyunoğlu Müzesi

97/4-1248

B: Hadige TUNCEL
Ant.

346.5610150432

İÇİNDEKİLER

- 1 – 1017 H. 1608 M. yılının zilkade (Nisan) ayının 15 inci günü yürürlüğe giren toprak ve ormanları kapsayan kanunlar
- 2 – Babanın ölümünden sonra erkek ve kız çocukların toprak dağıtımındaki kanuni durumları
- 3 – Muallim oğlu zamanı kanunnamesinde toprak
- 4 – Yeni kanunda toprak
- 5 – Başı boş büyüyen ağaçların kanunda yeri
- 6 – Vakfa aid müşterek dükkanlar hakkında Bursa kadısına hüküm
- 7 – Miri arazi kanunları
- 8 – Beytülmal (veresesı bilinmeyen ölülerin mallarını koruyan sandık veya idare hakkındaki kanun sureti
- 9 – Arazi hakkında sorular
- 10 – Şeyhülislam Yahya Efendi hazretleri zamanında padişah katına arz edilerek çıkan kanun sureti
- 11 – Ergene müftüsü Mehmet Rıza efendi ve Nişancı Paşa hazretlerinin verdiği padişahlar kanunnamesi ve toprak tapusu beratları
- 12 – Raiyet resimleri (vergiler)
- 13 – Muallim zade zamanındaki arazi kanunları ve resimler
- 14 – Celal zade zamanındaki kanunlar
- 15 – Hamza Paşa zamanındaki toprak kanunları
- 16 – Yörüklerin arazi durumları ve toprak hukukları
- 17 – Kışlak ve yaylak resimleri (Kışlak)
- 18 – Voynuklara aid toprak resimleri
- 19 – Ali efendi zamanına aid toprak kanunları
- 20 – Arazi hakkında kanunlar, sorular, alınan cevaplar
- 21 – Boş bırakılmış topraklar hakkında sorular
- 22 – Vakıf araziler
- 23 – Duvar ve avlular hakkında kanun
- 24 – Vakıf topraklar hakkında sorular
- 25 – Nişancı Abdurrahman paşanın toprak hakkında getirdiği kanunname
- 26 – Araziyi öşriye ve araziye haraciye nedir açıklanması
- 27 – Arzı memleket nedir
- 28 – Fetihden sonra arazi kimlere ve nasıl verilirdi

Ö N S Ö Z

Esseyd Ahmet Efendi ismindeki yazarın kaleme aldığı “Padişahlar Kanunnamesi” Osman Gazi ve Muradı hüdevendigardan başlayarak üçüncü Sultan Mustafa zamanına dek olan tüm arazi kanunlarını ve az miktarda da olsa cezai kanunları kapsamaktadır. Kitabın aslı el yazması, yazı şekli siyakat karışımı bir yazma eserdir. 1965 yılında Konya’da Koyunoğlu özel müzesinde bulunmuş ve mikro filmi yerinde alınarak 18/24 ebadında fotoğrafları çıkarılarak çalışmalara başlanmıştır. Şimdiye kadarki çalışmalarımızda sayısı 15’i bulan değişik padişahlara aid kanunnameler tekdi, yani bir padişah zamanını kapsıyordu, çoğunlukla bir fetihden sonra yerinde hemen padişah tarafından memleketlerin bünyelerine uygun kanunnameler yazıcılar tarafından kaleme aldırılıyordu. Örneğin Üçüncü Ahmet, Kanuni Sultan Süleyman, Birinci Selim, Dördüncü Murat ve diğerleri idi. Halbuki şimdi elimizde bulunan Esseyd Ahmet Efendinin yazdığı kanunname toplu olarak değişik padişah devirlerini kapsamına alıyor.

Yazar Esseyd Ahmet Efendi padişahlar kanunnamesini yazarken osman Gazi’den (701 H. 1309 M.) Muradı Hüdevendigar (764 H. 1362 M.), Yıldırım Beyazid (792 H. 1380 M.), Fatih Sultan Mehmet (881 H. 1476 M.), Kanuni Sultan Süleyman (957 H. 1550 M.), Üçüncü Murat (987 H. 1579 M.), İkinci Selim (970 H. 1562 M.), Üçüncü Mehmet (1010 H. 1601 M.), Birinci Ahmet (1017 H. 1608 M.), Dördüncü Mehmet (1070 H. 1659 M.), Üçüncü Mustafa (1176 H. 1774 M.) zamanlarının toprak kanunlarını kitabına almıştır.

Kanunları yazarken Esseyd Ahmet Efendi en fazla adı geçen Sinan Paşa, tevkii Hamza Paşa, Celal zade ve muallim oğlu zamanı kanunlarını başlık olarak kullanıyor. Gerek Sinan Paşa ve gerekse Tevkii Hamza paşa uzun yıllar ve değişik padişahlar zamanında Sadrazamlık ve reisül küttablık yapmış ulu kişilerdir. Ancak diğer kanunnamelerde görüldüğü gibi Sinan Paşa kanunlarından halk pek memnun değildi ki daima yazarlar -bu kanunu Sinan Paşa yürürlüğe koydu ama allah taksiratını öbür dünyada bağışlasın ve günahını yine orada kendisi çeksin- demişlerdir.

Sinan Paşa ilk kez Üçüncü Murat zamanında sadrazam olmuş ve devamlı olarak sık sık azl edilerek yine aynı göreve getirilmiştir. Üçüncü Murat zamanında (988 H. 1580 M.) sadrazam olmuş 1582 M. azld edilmiş, ikinci kez 1589 M. tekrar Sadrazam olmuş iki yıl sonra tekrar azl edilmiştir. Üçüncü defa 1592 de yine Sadrazam olmuş 1594 de tekrar azl edilmiş ve aynı yıl içinde de ölmüştür. (Hariciye salnamesi 1302 H. 1884 M.)

nımıştır. İsterse eskiden beri bu ağaçlara sahip çıkana verir, isterse kendi arzu ettiğine verir.

SORU – Raiyitin (zeydin) tapu ile tasarrufunda olan tarlaları içinde sonradan hüdayi nabit yetişen kestena ağaçlarını sipahi tapu ile vermek isterse reaya -bu benim tasarrufumda olduğuna göre ağaçları tapusuz zabt edebilirim diye- bilir mi?

CEVAB – Diyemez. (katib Mehmet Bahai)

SORU – Toprak sahibi raiyeti elinde olan yerlerin bir kısmını boş kaldı ve tapuya hak kazandı diye bir senet yapsa, raiyette -bende burada zırraat yaptım diye karşılıklı bir senet ibraz etse hangisinin hücceti (senet) sahihdir?

CEVAB – Raiyetinki sahihdir.

Müşterek orman sahibi olanlardan birisi baltası ile bir kısım yer açub ağaçları keserek dağıtımında tarla haline getirirse ortağıda o tarlada onun iş birliği yaparak tarla dağıtımında (birinin uhdesine verme) timarda ortak olanların birinin izni kafidir.

İzin sahibinin arsasına tevfiz olmaz, bir kaç yıl öşür ve resimleri verilmiş olsa bile yine bu arsa tarla sayılmaz.

Arazi tasarruf edenlerden toprak sahibi kendi iznini kullanmaz çekimser devranırsa toprak sahibi isterse eski sahibine izin verir ve ya red eder, bu hakka sahibdir. Öşür ve resim alınmakla tapu hakkı düşmez.

Tarla tasarruf edenlerden birisi şayet tarlasının bozub orayı eküb biçmezse ve mera haline getirerek başkalarının koyunlarının kendi mera yaptığı tarlasında otlatırsa toprak sahibi derhal bu işlemi men edebilir, buna hakkı vardır.

Bir köy çiftliğinin tasarrufunda olan yerlerden bir kısmı boz yani işlemeden toprak halinde kalmışsa ve bazı kimseler -biz buralarda eskiden beri davarlarımızı otlatırdık yine otlatır ve hayvanlarımızı geçiririz- derlerse zor kullanarak hayvanlarını yürütemezler ve otlatamazlar. Toprak sahibi de bunlardan para alarak ve hayvanlarını otlatmalarına izin vermeğe yetkili değıldir.

Dışardan gelüb bir köyde oturanlar, eskiden o köyde yaşayanların ne kadar hayvanı bir merada otlatmışlarsa yine o kadar hayvanı o meralarda otatabilir ve yürütebilirler, fazlasını değıl.

Yaylak ve kışlak kunanları da diğler arazi kanunları gibidir. Yeni kanda zikr edildiğı gibi babasını öldüren kimseye onun toprağı verilmez. Üç yıl arka arkaya boş kalan ve zırraat yapılmayan toprakları sipahi tapu

ile başkasına verebilir.

Tarlası olan bir kimse bir başka memlekete gidüb yerleşse ve üç sene kendisinden hiç bir haber, mektub gelmese tarla mahlul sayılır, toprak sahibi buraya ya tapuya hak kazanmışlara verir, onlar olmadığı taktirde de topu ile bir başkasına verir. Bu işlemde muhtardır.

Ananın yeri oğluna, oğlun yeri anasına ve oğlun yeri babasına verilme hususu 1010 şevvalinin 15 inci günü padişah fermanı ile kesinleşmiştir. Ölenin gayri menkulleride yine orada oturan kız kardeşine verilmeside aynı yılın razaman ayının başlarında bir fermanla kanunlaşmıştır.

Ölen kız kardeşin yeri erkek kardeşe verilmesi emr olunmamıştır. Ancak tapusu olanlara verilir, birde tapu ile almak isteyenlere verilir, başkalarına verilmez. Bunlardan başkasına toprak sahibi muhtardır istediğine verebilir. Tapu hakkı kime aidse o alır.

Ölen reayanın oğlu var ise, o tarlayı tapu ile almaz, ona mülk gibi yer intikal eder. Şayet oğlu yoksa o zaman tarla tapuya hak kazanır. Kızı varsa o da tapu ile alabilir. Eğer kızıda yoksa baba bir erkek kardeşi, o da olmadığı taktirde ölenin babasına tapu ile verilir. Baba da yoksa, anasına, şayet anada ölmüşse varislere müşterek pay olarak verilir. Müşterek varislerin olmayışı karşısında ise tarla içindeki ağaçlara kim sahib çıkmışsa tarlada istediği taktirde tapu ile ona verilir. Böyle bir kimseninde bulunmaması karşısında köy içinde toprağa muhtaç ve toprak işlemek isteyen topraksız bir köylüye verilir. Böyle bir talib çıkmaması karşısında ise toprak timar sahibine kalır istediğini yapmakta özerktir.

Bir kimse ölse, oğlu olmasada kızı olsa toprağı alması için önce kız evlada teklif yapılır. Tabi tapu karşılığı, kız almak istemezse o zaman ölenin baba bir erkek kardeşi -tapu hakkı benimdir dese o zaman toprak sahibi muhtardır. İsterse ona isterse bir başkasına verir, fakat önce kız evlada teklif şarttır. Annenin yeri ise meccanen intikal etmez, ancak tapu ile tasarruf olunur.

Oğlu annesinin toprağını on yıl süreyle tapu ile alır. Anneden kız evlada tapu ile yer geçmez. Toprak sahibi bu durum karşısında serbesttir istediğine verir. Keza kız kardeş yeri kardeşine yeni tapu ile intikal etmez. Bu durumda da toprak sahibi muhtardır istediğine verir. Oğlanın yeri tapu ile annesine geçer, on yıla kadar da tasarruf edebilir.

Bi kimse ölübde oğlu yerine kızı kalsa, ister küçük ister büyük olsun babasının ölümünden itibaren on yıl süreyle toprağı tapu ile alır.

Bir kariye (köy) toprağında kanun gereğince sahib olduğu yeri toprak sahibi köy halkına vermeyüb başka bir köyün halkına verse bir senef zar-

fında bu toprağı iske ve asıl sahibi olacağı köy halkı geri alma hakkına sahibdir. Şayet aradan bir yıl geçmiş almamışlarsa zaman aşımına girmiş olur alamazlar, kanundur.

Amca ve amca oğullarına tapu ferman olmamıştır, böyle bir durum karşısında da toprak sahibi araziye istediğine verir. Toprak hususunda baba bir kardeş ile baba bir kız kardeş aynıdır. Baba ile kardeşe arazi verilmez.

SORU – Tapu ile verilen toprağı tasarruf eden bir kimse toprağında kendisi için bir kısım ağaçlı yeri söküb o yere bina yapsa sonradan hiç bir erkek evlat bırakmadan ölse o zaman o toprağın vakıf mütevellisi burasını tapu ile başkasına vermek istese ölenin varisleri bina üzerinde hak iddia edebilirlermi? (**katib esat**)

KANUNNAME – Anne yeri önceleri oğla verilmezdi, fakat sonraları Ali efendi tuğralı (padişaha aid bir alamet, bir simge-ferman, berat, kanunlar, nizamlar, sikkeler her çeşit resmi vesikalar üzerine basılırdı.) şerif hizmetinde memur olduğu zaman anne yerlerinin oğullara verilmesinin fermanla kanunlaştığını 1012 şevvalinin 12 inci gününde yürürlüğe girdiğini açıklamıştır.

SORU – Oğlun yerinin babaya ve anaya verilmesi hususu 1017 (1608) senesi zilkadesinin (şubat) 15 inci gününde ferman olunmuştur. Bunun hakkında ahkamı şerife vardır.

Ölenin oğlu, kızı baba bir erkek kardeşi ve gayri menkuli üstünde oturan kız kardeşi yoksa tabi hak babanıdır.

Kızlara yer verilme hususu 1017 (1608) senesi zilkadesinin 17 inci gününde ferman buyurulmuş ve kanunlaşmıştır.

-Biz bu yerlerde zıraat yaptık gerek mahsulün gerek toprağın öşür ve resmini verdir- diye dava açmış olsa bile bu çeşit tapuya mustahak olan yerler ve çayırlar kanun gereğince toprak sahibinden tapu resmi alınmadan şeriat kanunlarına muhalif olarak tasarruf olunub öşür ve resim verilmele tapu resmi düşerek o yerler ve çayırlar onların olursa padişah yakınlarına, Havassı hümayun (osmanlıların fetih devirlerinde, yeni zabt olunan araziden devlet hissesi olarak ayrılan haslar), vezirler ve kadırlara vakıf ve timar sahiblerine tamamen gadr olunacağı için toprak sahibi aslını bilsin bilmesin mücerred öşür resmi almakla düşeceğinden o yerler onların olmaz.

Daha önce kararlaştırılmış ve karşılığı taktir edilmiş tapu müslümanlara teklif edilübde almazlarsa toprak sahibi istediğine verir diye teklif çıkmıştır.

Muallim oğlu zamanı kanunnamesi

Timar sahibinin sınırı içinde azımdan sonra dağlık yerden (guhistan) açılan yerlerin öşür ve resmine vakıf eminleri (vakıf arazi ve vakıf resimlerine bakanlar) müdahale ederlerse 1018 senesi muharreminin başında padişah makamına arz edildiğinde bu gibi yerlerin öşür ve resmi timar sahibine verilsin diye padişah fermanı çıkmıştır.

Muallim oğlu zamanı kanunnamesi, (Kadı ve Müftüler - Kanun Koyucular)

Bir toprak sahibinin sınırı içinde olan dağlık ve bakımsız yerleri bazı kimseler toprak sahibinin izni yokken baltaları ile açub zıraat yaparken toprak sahibi -o halde sizden öşür ve resim (öşür ve resim almak izne tabi değildir) alırım bu hususda iznim vardır, diye daima çekişmeli geçen durum 1017 yılı zilkadesinin 11 inci günü padişah katına arz olunmuş, bu gibi yerleri baltası ile açanlara tapu teklif edilüb alırlarsa onlara verilmesi almadığı taktirde toprak sahibi dilediği kimseye verilmesi hakkında ferman çıkmıştır.

Bu husus kadı efendiden sorularak -timar sahibi toprağında tapuya müstahak olan yerlerinin öşür ve resmini alırsa tapu resmi düşermi yahut tapu ile verildiği taktirde tasarrufunda toprak olan kimseyimi verilir?

CEVAB – Toprak sahibi bir yıl öşür ve resim almakla zaten tapuya müsade etmiş demektir. Bu durumda tapu düşer demek doğru değildir, şayet başkasına tapuya vermezse. Bazı kimseler taktir edilen fiyat üzerinden tapu resmini toprak sahibi reayadan tamamen alır, bu kararlaştırılmış ve yürürlüğe konmuş bir kanundur. Eğer böyle olmazsa toprak sahibi kimse ona gadr etmiş olur, çünkü bazı timarlara 20 - 30 bin akçe tapu resmi konmuştur.

Ali efendi (defter emini) zamanında kaybolmuş uzun müddet aradan geçtiği meydana çıkmamış kimselerden bir yıl haberi gelmeyenlerden yerlerinin tapuya verilmek hususu 1017 senesi cemaziyel ahırının başında ferman olunmuştu. Fakat sonradan Hasan efendi tuğrali şerif hizmetinde memur olduğu zaman 3 sene sıhhat haberi gelmeyenlerin yerleri tapuya verilmesi için ahkamı şerife çıkartmıştır.

Kardeş yeri kız kardeşine yurdu üzerinde oturma şartı ile 1010 ramazanı başında özetlenerek ferman olunmuştur.

Muallim oğlu zamanı kanunnamesi

3 yıl birbiri peşi sıra hiç özürsüz boş kalan topraklar, kadı hücceti (sened) ile toprak sahibinin izni yokken birbirlerine toprak verenler ve dağlık bayırlık yerlerden zıraat için düzene konulan topraklar için 1017 yılı zilka-

desinin II inci günü ferman çıkarak kanunlaştırılmıştır.

KANUN – Eskiden beri ziraat yapılan sürülüb bakılan öşür ve resmi alınan yerler üstünde sonradan evler yapılırsa kanun gereğince binalar derhal yıktırılarak toprağın tarla olarak kullanılması kanunlaşmıştır.

Sonradan rahmetli Hamza paşa tuğrayı şerif hizmetine atandığı zaman kanuna bir madde koymuştur. Eğer o yerler üzerinde yapılan binalar on senelik ve daha uzun zamandan beri inşa edilmişse bunları yıkmak ve tarla haline getirmek doğru değildir. O yerlerde şayet ziraat yapıldığı zaman öşür ve resim olarak ne alınmış ve ne yetiştirilmişse toprak sahibi kendi hakkına düşeni alması için hükmü şerif çıkarılmıştır.

YENİ KANUN (kanunu cedid) – Ölen bir kimsenin tasarrufunda olan yerleri oğulları varsa tapuya tabi olmaz, eğer oğulları küçükse ve ziraat yapacak yaşta değilseler üç yıl o topraklar boş ve atıl kalarak toprak sahibine zarar verecekse o zaman toprak sahibi yani sipahi küçüklerin toprağını onlar büyüyünceye kadar başkalarına tapu ile verir. Küçükler büyüdükleri zaman topraklarını geri almak haklarıdır. Çocukların büyüme çağında toprağı tapu ile alan kimse -ben buraları boz olarak aldım, ziraat yaptım artık bu yerler benim tapum altındadır- diyemez. Toprak sahibinden ve küçük oğlandan daha önce verdiği parayı geri alamaz, çünkü toprak sahibine verdiği para, toprağın yarı karşılığıdır ve bu bir kanundur.

KANUN – Ölen kimsenin toprağı küçük oğluna geçmişse küçüğün vasisi zaruret veya küçüğün nafakası karşılığı araziye satamaz, hatta buna toprak sahibi mücade etse bile yinede muteber ve makbul değildir. Küçük büyüyübdü toprağını tasarruf edece yaşa geldiği zaman aradan on yıl geçmişse kendi toprağını daha önce işlemiş ve ziraat etmiş kimseden alır, bu eski bir kanundur.

KANUN – Bir reaya kanun suçlusuz iken toprağını ceza karşılığı olan ve toprak sahibinde izni ile verse, hapisden çıktıktan sonra toprağını geri alır, çünkü hapisdeyken mecbur olduğu ve kendisi kurtulması için yerini başkasına vermesi doğru değildir. Bu durum karşısında toprak sahibi mücade etmiş olsa bile nazarı itibare alınmaz.

KANUN – Bir tarlanın içinde meyve ağaçları varsa bu ağaçlarda varise intikal eder. Sonradan bu meyve ağaçlarının arasına saban sokub ziraat yapılırsa o zaman bu yer tapuya müstahak olur ve bu tapu alma hakkını ehil kimselerin taktiri ile evvela reayaya teklif olunur, eğer reaya almazsa o zaman toprak sahibi bu yerleri istediğine tapu karşılığı verme hakkına maliktir.

YENİ KANUN – Dede toprağının toruna verilmesi hususu deden evvel babası ölmüşse ve babasının ardındanda dedesi ölürse dedenin oğlu

ve kızı ve baba bir kardeşide kalmamışsa yalnız torun kalmışsa bu durum karşısında ehil, ve o kimseye düşmanlığı olmayan kimselerin taktir ettikleri tapu ile torun alır. Torun dururken toprak sahibi başkasına toprağı veremez, kanundur.

KANUN – Toprak sahibinin tapuya müstahak toprakları, kendisi için alıkoyamaz, bunu kendi oğluna dahi veremez. Ancak akraba olmamak şartı ile maiyetindekilere verebilir.

YENİ KANUN – Ana yeri tapuyla kızına geçemez. Keza kız kardeşin toprağıda tapu ile geçmez, anne toprağının tapu ile oğluna verilmesi durumu 1012 (1603) yılı şevvallinin 15 inci gününde ferman olunmuştur.

ALİ EFENDİ ZAMANI – Bir kimse toprağını tasarruf ederken esir olub yeri üç yıl boş ve atıl kalır üzerinde zıraat yapılmazsa, toprak sahibi toprağı başkasına tapu ile verir, sonradan esir esirlikden kurtulub geri döndüğü zaman toprağını tapu ile alandan geri alabilir. Toprağı alan -ben burasını 3 sene boş kaldığı için tapu ile aldım diye bir hak iddia edemez, zira aradan 10 yıl gibi uzun bir zaman geçmemişse toprak onundur.

KANUN – Hüdayi nabit olan ağaçlar ve orman arza tabidir, toprak sahibi bu araziyi tapu ile alub verir, kanundur.

Çeltik ekilen yerlerde ortak toprağı almak isterse ilk hak onundur, ortağa verilir, başkasına verilemez. Toprak sahibi başkasına vermiş olsa bile 5 seneye kadar ortak müraacaat ederse yine o alır. 5 yıldan sonra dava açılrsa bile düşer.

HAMZA BEY ZAMANI – Vakfa aid müşterek dükkanlar hakkında Bursa kadısına hükm olmuştur.

Dışardan gelüb Bursa vilayetinde vakıf mütevellisinin izni ile bazı kimseler aharsa (kağıtları dayanıklı hale sokmak için çeşitli kendi buluşları ile bazı maddelerle cila yapanlar.) dükkanları açub, bazılarıda peşin kirayla vakıf dükkanları kiralıyarak bunlara sahibken ölmüşler, geriye kızları ve oğullarıda kalmadığından varisleri -bu dükkanlar bize intikal eder, bu hususda daha önce hükmü şerif çıkmıştı diyerek vakfa aid dükkanları aldıklarından vakfa zarar geliyordu. Şimdi eğer sultan vakıflarında peşin kira ile dükkan alan kimseler öldükleri zaman dükkanları evvela oğullarına verilmesi için ferman çıkmıştır. Sonrada 987 ceziyelevvelinin sekizinci gününde çıkan bir fermanla adet olarak muayyen bir peşin kira (icarei muaccele) ile oğullarına ve kızlarına verilmek üzere hükmü şerif verilmiş, 987 (1579) şevvalinin (kasım) onuncu gününde ise oğlu ve kızı kalmıyanları babalarına ve 990 senesi cemaziyel sonunda ise kardeşlerine ve annelerine verilmesi hakkında ferman çıkmıştır. Böylece bütün vereselere verildiği taktirde diğer mülklerde olduğu gibi vakıflarada geçerli olursa o za-

man bütün vakıflara gadr olur düşüncesi ile Ulu ve ölü babam toprağı bol olsun Hüdavendigar (birinci Sultan Murad) a 991 (1583 şevvalinin ortasında arz edilerek bundan sonra vakıflarda (müeccele) ve peşin vermiyerek dükkan alan kimseler öldükleri zaman oğulları ve kızlarına peşin kira ile aynı eşitte verilmesi, oğlu ve kızı olmayanların dükkanları ise vakfa bakanların (mütevelli) uhdesine verilerek ve vakıf tarafından zabt edilerek şeriat ve vakıf şartları gereğince peşin ve veresiye kirasından vakfa yararlı olacak şekilde değerlendirilmesi için işlem yapılmasına hükmü şerif verilmiştir.

SORU – Miri araziden müşterek mülkleri olan ikişahıs kendi toprakları üzerinde bir kısım yer işliyerek buraya ağaç dikseler ve bunlardan birisi diğerrinin izni yokken onun hissesini satsa bu işlem geçerli olurmu?

CEVAB – Olmaz. (**katib Yahya**) (Şeyhülislam - 1561-1644 - Murad III. devri.)

KANUN – Bir tarlanın sahibi başka bir memlekete veya kasabaya gitmişse, başka birisi sipahiden izin alarak o tarlanın üzerine bina yapsa asıl sahibi geri geldiği zaman binayı yıktırabilir.

Bir tarla yakınında değirmen yapan toprak reayası toprağın sahibi yani sipahi veya zaimden izin almadan o tarlada bir ark açamaz. Toprak sahibide bu durumda özerktir ister izin verir isterse red eder. Öşür ve resim almakla tapu resmi düşmez, bu hususda toprak sahibinin temessükü (sened) bulunması lazımdır. Miri arazide durum nasıldır ve hangi işlem üzerinde muamele görülür?

Bunun hakkındaki kanun ulu ve ölü Sultan Ahmed han hazretlerinin kanunnamesi ile 1018 de yürürlüğe girmiştir.

Miri arazide (devlete aid) çayır ve toprakları tasarruf ederken ölen bir kimse oğulları, kızları ve diğerr varisleri kalsa bütün yerleri tapusuz eşit şartlarda oğullarına kalır, diğerr varislere ve kızlara toprak ve çayır verilmez. Ölenin oğulları, kızları ve diğerr varisleri kalsa bütün yerleri tapusuz olarak eşit şartlarda oğullarına kalır. Ölenin oğulları babaları öldüğü zaman küçükseler ve toprak başkalarının tasarrufuna geçerse on yıl zarfında çocuklar kendi babalarından kalan yer ve çayırları geri almak hakkına sahibdirler. On yıldan sonra alamazlar. Ölenin oğlu olmayubda kızları ve baba bir kardeşleri kalsa, kıza erkek kardeşden evvel öncelik tanınır. Bir bilir kişinin taktir ettiği tapu resmi ile babanın yerleri ve çayırları eşit bölünmelerle kızlara verilmesi fermanla saptanmıştır. 970 (1562) cemaziyelahirinin (Ocak) 7 inci gününde yürürlüğe konulan bir fermanla ölenin kızları büyük veya küçük de olsalar babalarının ölüm tarihinden itibaren 10 yıl zarfında kendilerine kalan yeri tapu resmi ile alabilecekleri 10 yılı geçmiş-

se alamıyacakları yine bir fermanla kanunlaşmıştır.

1013 (1604) senesindeki bir kanunla da oğlu kızı kalmıyan ölünün baba bir erkek kardeşleri kalmışsa bunlar bilir kişinin tesbitiyle toprak ve çayırları alabilirler. Küçük veya büyük olsunlar 10 yıl içinde almaları lazımdır. Yoksa alamazlar.

Ölenin oğlu, kızı ve baba bir kardeşide yoksa ve yalnız varis olabilecek akrabaları mevcutsa, çiftlikde ayrıca evler, ahırlar olsa ve bu çiftlik evlerinde ölenin akrabaları oturmuyorsa o zaman toprak sahibi özerktir. Toprağı istediğine verebilir diye 1018 senesi ramazanının başında ferman çıkmıştır.

Ölenin annesinin yerleri ve çayırları oğullarına verilmesi usulü öncekileri kanun olarak saptanmamıştı, fakat sonradan 1013 (1604) yılı şevvalinde (Mart) kanunlaşmıştır.

Oğlu, kızı ve baba bir erkek kardeşi kalmayan ölünün babası ve anası geride kalırsa bütün yerleri ve çayırları babasına bilir kişinin saptadığı tapu resmi ile verilir. Babası yoksa hepsi anasına kalır. 1018 yılında kanunlaşmıştır.

Kayıb olan ve kendisinden bir sene hiç bir sağlık haberi gelmiyen ölünün yerleri ve çayırları toprak sahibine tapu resmi ile verilmesi ferman olunmuştur. Fakat sonradan 1013 (1604) senesi cemaziyelahirinin (Kasım) başında çıkan bir kanunla geçecek bir sene müddet az görülerek 3 yıla çıkarılmıştır.

Yeri vakıf olan araziden bir toprak parçası veya çayırılık tapuya müstahak olsa ve bir kişi dağlık, bayırılık yerden bir tarla açmak istese, iki kişi toprak ve çayırlarını birbirlerine kiralsalar ve toprak sahibinden de izin alarak bütün bu işlemleri yapabilirler, ve bu eski bir kanundur.

Keza tapuya müstahak bu yerler ve çayırları toprak sahibinin yani sipahinin izni olmadan da tasarruf edebilir ve dağlık bayırılık yerden tarla açabilir ve iki kişi toprak ve çayırlarını birbirlerine kira ile uhdelerine verebilir, toprak sahibi bu işleri ister bilsin ister bilmesin bu yer ve çayırlarda öşür ve resim almışsa tapu düşer, yerler ve çayırlar tasarruf edenin olurdu. Bir çiftlik yer İstanbul etrafında 20-30 bin akçeye ve bazı memleketlerde 5-10 bin akçeye ve her memlekette de değişik ve yüklü bir akçeye tapuya verilirken eski kanun gereğince toprak sahibi yine tapu resmi vermeyerek kanuna aykırı olarak fuzuli tasarruf eden bu kişiler şahsi olarak öşür ve resimde verince tapu resmi düşerek çayır ve topraklar onların olurdu.

Bu hususdaki yüksek divan ve sultanlar vakıfları ve mülkleri hususları 20-30 yıldan beri sefere giden ve bizzat savaş yapan timar sahipleri-

ne ve sipahilere yazık oluyordu. Bu yüzden 1017 (1608) zilkadesinin (Şubat) 11 inci günü durum yüksek makama yani padişaha arz olunmuş, bundan böyle tapu resmi almadan kimseye yer ve çayır verilmemesi ve tapu resmine müstahak olan yerleri toprak sahibinin istediğine vermesi emr olunmuştur. Almak isteyenlere önce toprak sahibi tapu resmi vermelerini teklif edecek alırlarsa verecek, yoksa -biz mücerred resmi vererek bunun karşılığında tapu resmi düşeceğinden yerler ve çayırlar benimdir demesi boştur toprak sahibi istediğine tapu ile verebilir.

SORU – Kadının tasarruf ettiği tarlası oğluna intikal edermi?

CEVAB – Oğlu başkalarının vereceği tapu bedelini verirse tarlayı alır. (katib Mehmet) Kadının tapulu yerinde oğlu olmadığı taktirde ortak için tapu hakkı alması 1078 ramazanında emri şerif çıkmıştır.

Dağlık ve bayırlık yerlerden açılan yerlerde zıraat yapanlara toprağı tapu ile almaları teklif olunur. Kabul edüb alırlarsa kendilerine verilir. Aksi halde toprak sahibi başkasına verir.

Miri yerden toprak ve çayır alanlar hususunda toprak sahibi muhtardır, isterse kanun gereğince resmini alub tasarrufa izin verir, istemezse tasarrufu fesh ederek yerleri ve çayırları eski sahibine verir. Bunun hakkında ferman vardır.

Köy içinde eşkiya ve haydut türerse reaya ve köy halkı oturdukları yerlerinden mecburi kaçarak başka yerde oturmaya giderlerse çıkan bir fermanla dahi geri gelmediklerinde bu kabil kişilerin çayır ve toprakları 3 yıldan fazla boş ve bakımsız kalmakla, değirmen bağ ve bahçelerine biçilen öşür ve resmi vermediklerinden, toprak sahipleri bu toprak ve çayırları kendi seçtikleri kimselere tapuya vererek asıl reaya ve halka zarar yaptıkları ve alana zulüm yaptıkları padişah makamına arz edilmiş, 1018 (1609) senesinin muharreminin (Nisan) başında 3 yıla kadar yerlerine dönen reaya ve halkın topraklarını, değirmen ve diğer mülklerini kendilerine teslim ederek yine eskisi gibi tasarruflarına alarak, aynı zamanda toprak sahibinin tapuya verdiği akçeleride toprak sahibinden alınması ferman olunmuştur.

Timar sahiblerinin köylerinin sınırı içinde yazımdan sonra dağlık ve kırlık yerlerden açılan tarlaların öşür ve resimleri alınırken, eminler ve mübaşirler dağlık, kırlık yerlerde açılan yerler defter haricidir, bu yerlerin mahsulü miriye aittir, diye maliye tarafından bir hüküm çıkararak 1018 senesi muharreminin başında padişah makamına arz olunmuş ve yüksek makamdan çıkan kararla -timar sahipleri 30 yıldan beri savaşa katıldıkları ve bu uğurda devlete büyük hizmetleri görüldüğü öne alınarak köylerinin sınırı içinde olan ve dağlık kırlık yerlerden açılan tarlaların öşür ve re-

simleri yine eskisi gibi timar sahiblerine aid olması ferman olunmuştur.

1019 (1610) senesi muharrem (Mart) ayının başları, Beytülmal (veressesı bilinmeyen ölülerin mallarını koruyan sandık veya idare) hakkındaki kanun sureti.

Beytülmalda aid mallarla, mefkud (malı ve hayatı bilinmiyen kimse) şahıslarının mallarına sahib çıkanlar derhal idam edilirler.

Şayet bir yerde beytülmal müşahede edilirse hemen olduğu gibi kadı defterine yazılarak beytülmal memurlarına teslim olunur. Eğer varisi biliniyor o da aynı memlekette oturuyorsa o zaman malı evvela beytülmalcı teslim almaz, vasi olan kimsenin bakımı altında altı ay durur. Eğer bu altı ay içinde varis müracaat etmezse o zaman beytülmalcıya verilir. Daha sonrada varis gelüb isterse beytülmalcı mülkü veya tarlayı ona verir. Şayet varis başka memlekette ise ve oturduğu yerde bilinmiyorsa böyle kimselere mefkud denir. O zaman vasi elinde mülk ve toprak bir sene bekletilir gelmediği taktirde beytülmalcıya teslim olunur.

Sahibi kayıb mallar beytülmalcıya mukataa (arazinin kesime yani belirli bir kira karşılığı verilmesi) usulü ile verilir. Tereke (ölem kişiden kalan mallar) dahi beytülmalındır, yoksa her evinden çıkub gidenin malı sayılmaz. Keza malını koyub giden kişinin malı sayılmaz.

Arazi hakkında sorular.

Havası hümayun (fetihden sonra yeni zapt olunan araziden devlet hissesi olarak ayrılan haslar, hasda, yıllık geliri yüz bin akçeden fazla olan dirliklere verilen ad.) a aid olan uzak bir yerdeki bir köyün zabt ve tasarrufu için miriden tayin olunan kişi, tam köyü alırken köy halkından Ömer (herhangi bir kişi) hiç çocuk bırakmadan öldükden sonra tasarrufunda olan araziye kız kardeşi hinde tapu ile verse sonradan aynı köy vezirlerden birisine has olmak üzere verilse ve alımı için Beşiri (herhangi birisi) vekil yapub oraya gönderse Beşir gelüb adı geçen araziye Zeydden almayubda tekrar kızdan (hind - herhangi bir kadın) tapu resmi ile almağa muktedir midir?

CEVAB – Bekire verilmeden önce ise olmaz.

SORU – Zeyd (herhangi bir erkek) Ömerden satın aldığı bağı sonradan şer'an Ömerden geri alırsa, Ömerse daha önceleri o bağda hüdayı nabit yetişen, fakat aşılamiş olduğu ağaçların mahsulünü zeydden geri alabilirmi?

CEVAB – Evet alabilir.

SORU – Zeyd, uzun bir süre ortadan yok olmuşsa onun tasarrufun-

da olan tarlalarını sipahi tapu ile başkasına verir ve aradan 20 yıl geçtikten sonra zeyd geri gelirse tarlasını kimin elinde olursa olsun geri alabilirmi?

CEVAB – Aradan çok uzun zaman geçtiği için alamaz.

SORU – Kardeş olan zeyd ile Ömer babalarından kendilerine kalan tarlayı sipahi aracılığı ile Bekire kiralsalar ve kira bedelinide aldıklarını hakim katında da ikrar ederek Bekirin eline de bir sened verdikten sonra aradan on sene geçse bu arada zeyd ile Ömer parayı alırken biz yalan söylemiştik diyerek bekirden bir ücret daha alabilirlermi?

CEVAB – Yalan söylemediklerine dair yemin ederlerse olur.

SORU – Zeyd bir parça ormanlığı toprak sahibinden kiraliyarak ormanı açub meyve ağaçları dikse sonradan Ömer bu arazinin daha önceleri kendisinin tapu ile tasurrufunda olduğunu zeydın yüzüne karşı ispat etmeğe kalkışsa toprağı elinden alabilirmi?

CEVAB – Toprak sahibininde bunda müdahalası lazımdır.

Bir kariye (köy) sınırı içinde olan ve köy halkına aid bulunan korulardan diğer bir köy halkı odun kesseler ve odun almak isteseler daha önceki köy halkı bu işlemleri durdurabilirmi?

CEVAB – Durdurabilir.

SORU – Bir köy halkı kendi meralarına bozarak orada bağ dikmek isteseler köy halkından olan zeyd merayı bozdurmam diyerek işleme mani olabilirmi?

CEVAB – Olur.

SORU – Zeydin çayırı sınırında bir kaç tane söğüt ağacını zeyd dikse ve zamanla o ağaçlar büyüse ve ömerin çayırı üzerine dalları yayılsa, Ömerin çayırının bir kısmında gölge yapsa ve otluğunun büyümesine mani olsa, bunun için zeyde söyleyerek çayırının büyümesine mani olan söğüt dallarını kestirebilirmi?

CEVAB – Kestirir.

SORU – Bir sipahinin arazisinde boş kalan yerlerine Ömer bağ dikierek her dönümüne 16 şar akçe resim vermek üzere sipahi ile anlaşarak ve sipahiden senet ve hüccet alarak geçecek 7 yıl zarfında sipahiye her dönümüne 16 şar akçe vererek resimlerini ödediği seneler içinde sipahi ölübde yerine gelen başka sipahi -ben bu anlaşmaya sadık kalamam bağın ayrıca öşrünü alırım diyebilirmi?

CEVAB – Eğer bilir kişi heyeti karar verirse olur.

SORU – Bir vilayetin beylerbeğisi olan Ömer (herhangi bir beylerbeği) ramazan ayı başlarında azl edilüb vilayete zeyd (herhangi birisi) beyler beği olarak gelse ve bu vilayetin üzüm kesme zamanında ramazan ayının başına ve aynı günü raslasa, o vilayette olan bağların şeri öşürlerinin hepsini zeyid yani sonradan gelen beğlerbeyi almağa kadırmidir?

CEVAB – Değildir.

SORU – Sipahi kendi reayasından aldığı Resmi bennak ve diğer tekalüfü örfiye (Tekalüfü örfiye adı altında toplanmış olan vergilerin miktarı her eyalete göre ve o eyaletin kanunnamesi ile saptanır. Tekalüfün başlıcaları şunlardır. Mücerred, raiyet, çift, bennak, badihava, arusiye, cürüm ve cinayet, ihtisab, çift bozan, tapu bağ, bostan, ağıl, yaylak, kışlak, balta, yava ve kaçkun gibi) timarı dahilinde oturan ileri gelen kişilerinden olan Ömerden de alabilirmi?

CEVAB – Bennak resmi alınır fakat tekalüfü örfiyede diğer reayaya yapılan işlem yapılmaz, ayrıca saygı göstermeli ve ikram yapılmalıdır.

SORU – Bir vilayetten eskiden reaya sınıfı hasad zamanında öşürlerini sipahiye tarlada teslim edegelmişler iken hala sipahi olan zeyid öşürünü tarlada almayub -kendi yerime kadar getirin diyebilirmi?

CEVAB – Diyemez.

SORU – Ömer raiyet öşürünü sipahiye tarlada teslim etse, sipahi ise harman yerine kadar götürmediği için tarladaki teslimi kabul etmese, bu arada tahıl demetleri ziyan olsa, şeriat icabı sipahi kayb olan demet öşürünü tazmin etmesini Ömerden isteyebilirmi?

CEVAB – Daha önce öşürünü sipahiye vermişse olmaz.

SORU – Hesabı senelik olarak hesaplanan medreseye (yüksek okul) birbiri arkasına müderris (Prof.) olan zeyid ve Ömer yıl başında mahsulün teslimi icab ettiğinde marttan martamı, yoksa hasaddan hasadamı sipahiye vermeleri icab eder?

CEVAB – Son alınan mahsulün başlangıcı itibar olunur.

SORU – Zeyid (reaya) tasarrufunda olan yerlerini 15 seneden fazla ziraat yapmayub boş bıraksa ve o arazi sonradan bir ormanlık olsa, toprağın sipahisi Ömer burasını boş kaldığı için tapu karşılığı Bekire vermek istese, Zeyd -başkasının verdiği tapu ile yine burasını ben alırım diyerek Bekire verdirtmemeğe yetkilimidir?

CEVAB – Sipahisi olan Ömeri razı ederse başkası almadan tapu ile kendisi alır.

SORU – Zeyd, kendi toprağına aid olan bir kısım ormanlığı bozar ve orman ağaçlarının köklerini çıkarırsa, burada sipahisi olan Ömer bu köklerin öşrünü isteyebilirmi?

CEVAB – İstiyemez.

SORU – Bir köy halkı bir yerde ve köyde otururken oturdukları toprağın ve mahsulün öşür ve resimlerini sipahilerine verdikten sonra tamamen köyü boşaltub başka bir kariyeye (köye) nakletseler ve o arazi boş ve hali kalsa, o araziyi vakıf eminlerimi zabt eder yoksa yine eski sipahisine mi verilir?

CEVAB – Eski sipahisine verilir.

SORU – Bir sipahinin timarı içinde bağı tasarruf edenlerden Bekir ve Ömer memleketi terk etseler, bağları harab ve bakımsız kalsa, aradanda 15 - 20 yıl geçse sipahi bu yerleri tapu ile Bekire verse ve bundan sonra asıl sahipleri çıkub gelseler buraları eskiden beri bizim bağıımızdı -diyerek Bekiri dava edüb toprağı geri alabilirlermi?

CEVAB – Alamazlar.

SORU – Bir timara sahib sipahinin arazisinden bazı kısımları sahibsiz ve boş kalsa bu parçaları evvela tapu ile Ömere, sonradan da Bekire verse ve ikisi arasında anlaşamamazlık başlasa Bekir -adı geçen arazi benim beratım tarihine düşer o halde bu toprak parçası benimdir- derse, burada beratımı itibar edilir yoksa arazi Ömerinmi olur?

CEVAB – Berat tarihi öncelik alır.

SORU – Bir yer üç sene ziraat olunmadan boş kalsa fakat bu üç yıl zarfında bu araziden 3 malsül alınırdı diye bir kayıta olmasa bu kabil yerleri 3 yıl boş kalıyor diye sipahisi tapu ile başkasına vermeğe yetkilimidir?

CEVAB – Eğer tarlanın mahsul vereceğine inanılırsa yetkilidir.

SORU – Zeyd ve Ömerin tasarrufunda olan tarlayı sipahileri ellerinden alub Bekire kira ile verse Bekirde tarladan bir miktar toprağı çömlekçilere satarak parasını alsın, sonra Ömer tarlasını şeri hükümle Bekirden geri aldığı zaman sattığı toprağın parasını da geri alabilirmi?

CEVAB – Alamaz ancak sipahi, toprağın kıymetini alır.

SORU – Hind (kız evlad) in tasarrufunda plan bir miktar tarla ve bostanını sipahiden izin alarak zeyde bir miktar akçe karşılığı verse Zeyd -bu toprakda 13 yıl mutasarrıf olmuşken Hind tarla ve bostan karşılığı verdiği para adet olan mutad resim (vergi)den daha azdır diyerek zeydden tarla ve bostanı geri alabilirmi?

CEVAB – Alamaz.

SORU – Bir liva yani vilayetin mutasarrıfı (beyi) olan zeyd sahib olduğu köylerin ve hassa topraklarına mahsule ve ağaçların meyvelerine sahibken vazifesinden alınsa cezaen azl edilse yerine Ömer (herhangi biri) bey olsa, zeyd -hububatın öşürü ve ağaçların verdiği meyve kıymeti benim zamanıma isabet etmiştir diyerek hepsinin öşür ve resimlerini alabilir mi?

CEVAB – Alır.

SORU – Zeyd (reaya) erkek evladı bırakmadan öldüğünde sipahisi Ömer Zeydin tasarrufunda olan toprağı Bekire kiralasa ve bu toprak üzerinde hüdayi nabit yetişen zeytin ağaçlarıda olsa ve bu ağaçlar toprağı ta bi ise Bekir bunları tasarruf edebilir mi?

CEVAB – Eder.

SORU – Zeyd kendi tasarrufunda olan bir iki parça zıraat yapılabilen toprağı zıraat kasdı ile nadas yaparak bıraksa ve bu sırada da ölse, erkek evladlarıda olmasa, sipahi nadas yapılmış bu yerleri tapu ile Bekire kiralasa, Bekir nadasa bırakılmış bu yerleri ekse, zeydin varisleri nadas karşılığı toprağın mahsülünden pay isteyebilirler mi?

CEVAB – Bekirin onları razı etmesi lazımdır.

SORU – Küçük oğlanın kendine mahsus çayırını babası Ömer sipahi müsadese ile Bekirin çayırını ile değıştirse, bilahara küçük büyüdüğü zaman kendi çayırını Bekirden geri alabilir mi?

CEVAB – Değışme iki tarafında rızası ile olur.

SORU – Kardeşlerden zeyd ve Ömer babalarından kendilerine intikal eden tarlalarını anlaşarak müşterek tasarruf ederlerken Zeyd hisselerini sipahinin izni ile Bekire kiralasa, Ömer buna razı olmayub Bekirin verdiği parayı ben veririm ve tarla benimdir dese işlem doğru olur mu?

CEVAB – Olur.

SORU – Zeyd tasarrufunda olan bir bostan yerini 2000 akçeye izinsiz olarak Ömere ferag (Arazii emiriye vakıf ve diğer arazinin hak tasarrufunu eski sahibinin yeni sahibine terk etmesi ve ilgisini kesmesi) etse ve toprak sahibinden izin ve sened alınmadan ve Ömerde henüz toprağı tasarruf etmeden ölürse Zeyd izinsiz ferag muteber değildir diyerek bostanı 15 yıl yalnız kendi tasarruf ettikten sonra oğul bırakmadan ölürse o zaman Zeydin kızı hind (herhangi bir kız evlad) adı geçen bostanı toprak sahibinden alub zıraatla uğraşırken Ömerin başka memlekette bulunan oğul ve varisleri o sırada geri gelseler, ve vaktiyle toprak sahibinin izni olma-

dan babası Ömere ferag edilmiş bostanı kızdan alub tasarruf edebilirmi?

CEVAB – Edemez, ancak ferag karşılığı babasının zeyde ödediği parayı alır.

SORU – Zeydin tasarrufunda olub buğday ekdiği tarlayı Ömer burası benim babamın tarlasıdır diyerek ve isbat etmeden tekrar sürüb üstüne arpa ekse bu durum karşısında şer'an ne lazım gelir?

CEVAB – Taktir ve tazmin icab eder ancak hasaddan sonra tazmini Ömer yapar.

SORU – Zeyd babasından intikal eden tarlasını on seneden fazla tasarruf ederken toprak sahibi zeyde -babam, toprağı kimden kiralamıştı o zamanki sipahiden aldığı temüssük (sened) elinde varmı? diyerek zeyden senet istese ve seydin daha önce toprak sahibinden senedi yoksa o zaman sipahi toprak mahlul (boş) diyerek bir başkasına tapu ile verebilirmi?

CEVAB – Veremez, zira babası tarlası için senet istetmez, ikinci sipahi birinci sipahinin zamanından olan kiralama ve uhdelerine verilme işlemlerini teftişe memur değildir.

ÖZEL KANUN – Eski Manisa müftüsü rahmetli Ali Efendi nişancı paşa hazretlerine yazub göndermiş ve aldığı cevabıda buraya kayd etmiştir.

SORU – Bir vilayette her sene onar bin akçeye kiraya tahammülü olan vakıf, koru (mera) arazileri, bir kaç kişi her yıl bin akçe otlak veya bin akçe mukataa ile kendi üstlerine alsalar, vakfa bakan müteveli bunları bozub daha fazla parayla başkasına verebilirmi?

CEVAB – Bu durumda mera ve yaylak olan yerler daha önceleri ne kadar akçeye bağlanmışlarsa yine öylece devam eder.

SORU – Kız kardeşe tapu verme hakkı 1017 senesi muharreminde çıkan bir kanunla veriliyordu, yine bu kanunmu geçerlimidir?

CEVAB – Bir başkasının vereceği tapu bedeli ile alır, kanun geçerlidir.

SORU – Bir kimse ziraat yaptığı tarlasını başkasına verse, ortak sipahilerden bir kaç buna müsade etse, diğerleri izin vermemeğe yetkilimidirler?

CEVAB – İçlerinden biri müsade ediyorsa hepside kendi paylarına düşen öşrü alırlar.

SORU – Bir zırai toprak mahlül olsa sipahide burasını görüb araştırmadan başkasına tapu ile verse sonradan tarlayı gördüğü zaman -ben bu

yeri görmemişim daha fazlasına başkasına vereceğim dese geçerlimidir?

CEVAB – Bir defa tapu ile birde senet verdi ise artık bu mükaveleyi fesh edemez.

SORU – Hasad kalkdıktan sonra reaya mahsulün öşürünü verdikleri tarlaya davarlarını sokarlarsa sipahi ayrıca otlak resmide alırım diyebilir mi?

CEVAB – Daha önce öşür ve resimlerini aldığı için ayrıca otlak resmi alamaz.

SORU – Köy halkı tarladan ekinleri kalkdıktan sonra yörükler veya köy halkı bu tarlalarda hayvanlarını otlatabilirler mi?

CEVAB – Eskiden beri buralarda davarlar otlamamışsa buna mani olabilirler, eğer otlatılması adet haline gelmişse mani olunamaz. Ancak tarla arasında otlatma yasaktır.

SORU – Bir kimse tarlasını 3 sene boş koysa sipahi burasını başkasına tapuya verir kanundur. ancak bir sene boş bırakmışsa bu durumda da 3 yıllık kanun bunada uygulanır mı?

CEVAB – Uygulanmaz, ancak üç yıl boş kalan tarlaları sipahi tapuya verir, süre üç yıldan aşağı ise veremez.

SORU – Bir mültezimin (bir arazinin resim ve varidatını götürü olarak müzayede ile uhdesine alub kâr ve zararı kendisine aid olmak üzere bedelini taksitle devlet hazinesine veren kişi) uhdesine aldığı toprağın süresi bitmişse kendi zamanında mahlül zırai araziye satmamışsa, yahut o arazinin boş mahlul olduğunu bilmiyorsa mültezimin araziye terkenden sonra o yer kendinden önceki mültezimemi yoksa yeni kirayla alacak olan mülzememi kalır?

CEVAB – Eski mültezim kendi zamanında satmadığı mahlül yeri tapu ile yeni gelene verir, eski mültezim bu işleme karışmaz.

SORU – Ölüm halinde bir kimse zıraat yaptığı toprağını başka birine verse ve sipahi de bu hususda izin tezkiresi vermiş olsa -reaya öldükden sonra sipahi -ben iyi araştırmadan bu tezkireyi verdim ben bu izin tezkiresine inanmam diyebilir mi?

CEVAB – Sipahi öşür alub birde izin tezkiresi verdikten sonra tekrar bir şeye karışamaz.

SORU – Bir kimse zırai toprağını kardeşlerini vekil tain ederek bırakub ortadan kaybolursa -sipahi bu toprağı tapu ile başkasına verebilir mi?

CEVAB – Kardeşlerini vekil olarak bırakmadan ortadan kayıb olsay-

dı olurdu, fakat bu durum karşısında olmaz.

Şeyhülislam Yahya efendi hazretleri zamanında padişah makamına arz edilerek çıkan kanun sureti

SORU – Bir köy halkı köylerinin yakınında olan tarlalarının etrafına avlu (ağıl yapsalar yani ayırsalar o köyden olan zeyd de kendi tarlasının etrafına avlu çekmek istese köy halkı bunu men edebilir mi?

CEVAB – Şer'an bir açıklama yapmazlarsa olmaz.

SORU – Ölen reayanın tasarrufunda olan tarla tapuya hak kazansa içinde de hudayi nabit (sahipsiz) ve kimin diktiği belilli olmayan ceviz ağaçlarının da toprak sahibi tapu ile başkasına vermek istese zeydin varisleri verdirmeyüb mirasa sokabilirler mi?

CEVAB – Sokamazlar.

SORU – Zeyd ölse çocukları da yoksa tasarrufunda olan tarlası tapu ile verilmek icab etse sipahi olan Ömer tarlayı başka bir karyedan olan Bekire tapu ile verse Zeydin varisleri adı geçen tarla üstünde aşılarmış meyve ağaçları zeydden bize intikal eder, bu bizim varis olduğumuz mülke dahildir, Bekire vermeyiz diyerek aralarında bölüşebilirler mi?

CEVAB – Eğer ağaçlar Zeydin mülkü ise alırlar.

SORU – Zeyd başka bir memleketten gelerek bir köyde çiftlik satın alsa bir kaç yıl aynı çiftlikte oturub ziraat yaptıktan sonra çiftliği satarak orada hiç bir alakası kalmazsa ve raiyet hakkında ortadan kalktıktan sonra -ben bu köyde zaman zaman koyunlarımı otlatırım- diyebilir mi?

CEVAB – Köy halkı bu durumdan zarar görürlerse hakim eli ile zararlarını zeydden alırlar.

SORU – Zeyd miri araziden toprağı ve çocukları kendi malı olan bağa mutasarrıfken hiç evlat bırakmadan ölürse varisleri bağı zabt ederlerse sipahi -bağı tapu ile alın, yoksa başkasına veririm diyebilir mi?

CEVAB – Diyemez.

SORU – Toprağı miri araziden binası ve değirmeni kendi mülkü olan zeyd, yer resmide vermemişken ölür, değirmeni mülk olarak kızına geçerse toprak sahibi -adı geçen arsa tapuya hak kazanmıştır- diye kızdan tapu bedeli alabilir mi?

CEVAB – Alamaz.

SORU – Miri arazi üzerinde bahçesi olan ve orada oturan meyveli ve meyvesiz ağaçları ile bahçeye tasarruf eden zeyd ölüpde erkek evladı kal-

mazsa, sipahisi Ömer -ağaçların arasına saban girerek zıraat yapılabilir deyüb- meyveli bahçeyi varislere bırakmayub tapu ile başka isteyene verebilirimi?

CEVAB – Eğer arazi kesince mukataa ile tasarruf edilmişse olamaz.

SORU – Zeyd tasarrufunda olan arazinin tasarruf hakkını Ömere kiralsasa ve bunun karşılığı bir miktar akçe alsa sonradan aynı toprakta Bekir hak iddia edüb alsa Ömere verdiği parayı Zeydden alabilirimi?

CEVAB – Alır.

SORU – Küçük oğlan babasından kendisine geçen tarlalarını annesi, sipahinin izni ile Ömere bakımını verse, Ömerde tarlaları tasarruf ederken evlad bırakmadan ölürsa, Zeyd büyüdüğü zaman tarlalarını geri almak istediği zaman sipahi -Burası artık ömerin mahlül tarlası sayılır sana ancak tapu ile verebilirim, diyebilirimi?

CEVAB – Diyemez, tarla Zeydindir.

SORU – Kadı, hindin (kadın veya kız) Ömere tarlaları bakımım için verdiğini maiyetleri görerek o tarlaları Ömerin mahlülünden ad edüb sipahiye tapu ile verme hususunda hüküm çıkarabilirimi?

CEVAB – Çıkaramaz.

SORU – Zeyd bahsı geçen tarlaları alub zabt eder, sipahi ise -ben o tarlaları zeyde ancak tapu ile veririm derse doğru bir işmi yapmış olur?

CEVAB – Yapdığı işlem doğru değildir.

SORU – Zeyd ölüb erkek evladı kalmaz ve tarlaları tapuya hak kazanırsa, kızıda henüz çok küçükse, sipahi toprağı zıraat yaptırmak için başkasına tapu ile verebilir, fakat kız evlad büyüdüğü zaman tarlalarını sipahiden geri alabilirimi?

CEVAB – Aradan on yıl geçmemişse geri alabilir.

SORU – Bir tarlaya on sene tasarruf eden zeyd ölüb erkek evladıda kalmazsa tasarrufunda olan tarlalarını toprak sahibi olan Beşir tapu ile vermek istediği zaman, on yıl önce o topraklara sahib olan Ömer -bu tarlalar daha önce ölen Bekirin zamanında mahlul olmuş ve o zaman tapuya hak kazanmıştı. Sonradan Zeyd burasını Fuzuli olarak aldı, şimdide ben alacağım diyerek tarlayı tapu ile verilmekten men edebilirimi?

CEVAB – Edemez.

SORU – Zeyid bir vakıf yerde tasarrufuna geçirdiği bostan yerini bir kaç sene mukataa ile bostan olarak kullandıktan sonra sürüb buraya buğ-

day ekse ve ekin yetiştigi sırada da ölse ve hiç erkek çocuğu kalmasa toprak sahibi burasını tapu ile başkasına verebilir mi?

CEVAB – Verir.

SORU – Bir köyde yaşayan sipahinin 4-5 yüz koyunu olsa ve köyün merasında koyunlarını otlatırsa ve köy halkının hayvanlarını meraya sokmıyarak boş kalan yerlerde yine kendi koyunlarını otlatırsa, bundan köy halkı zarar görse sipahinin koyunlarını kendi meralarından çıkartabilirler mi?

CEVAB – Sipahininde otlatma hakkı vardır. Eğer köy halkı bundan zarar görmüşse sipahi bu zararı öder. Ancak köy halkının merasında zorla kendi koyunlarını otlatamaz.

SORU – Herhangi bir reaya başka bir memlekette iken babasından kendisine kalan tarlasını Ömer alsın, Zeyd geri döndüğü zaman tarlasını Ömerden alabilir mi?

CEVAB – Alır.

SORU – Zeyd, Ömerin bir kısım tarlasının tasarruf hakkını toprak sahibinin izni yok iken kiralasa ve toprak sahibide o tarlanın bir kaç yıl öşür ve resmini almış olsa bu izin yerine geçermi?

CEVAB – Sarih izin lazımdır, geçerli değildir.

SORU – Zeyd ölübde tasarrufunda olan bir parça tarlası küçük oğlu Ömere intikal etmişken Halit (herhangi bir kişi) bu tarlayı fuzuli tapu ile tasarruf etmiş olsa ve küçük büyüdüğü zamanda Halit ölse, Ömer -bu tarla babamın tarlasıdır- diye isbat ederse fakat toprak sahibi Ömere -Baban bunu kimden kiraladı toprak sahibinden babanın temessükü (senedi) varmı? Onu göster, eğer böyle bir senet yoksa o zaman tarlayı başkasına kiraya verebilir mi diyebilir mi?

CEVAB – Aradan on yıl geçmemişse diyemez.

SORU – Bir vakıf yerde tapuya hak kazanan bir parça tarlayı vakfın mütevellisi Zeyd, Ömere tapu ile verüb sonradan gelen zaimin (toprak sahibi) zeametine ilave edilse Bekir, (zaim) zeyidten tekrar tapu resmi isteyebilir mi?

CEVAB – İstiyemez.

SORU – Zeyd, Ömer ve Bekir kardeşler babalarından kendilerine kalan bir parça tarlanın içinde olan armut ağaçlarını keserek sonradan o tarlanın tasarruf hakkını toprak sahibi izni ile bir gayri müslimin oğluna ferag ve kiralamış olsalar, Hıristiyan oğlanda o tarlada hüdayi nabit yetişen ahlat ağaçlarını terbiye ve islah ederek meyve verir hale geldikleri zaman

Zeyd, Bekir ve Ömer kardeşleri ağaçların meyvelerini alabilirlermi?

CEVAB – Alamazlar.

SORU – Bir köyde oturan reaya eskiden devam ede gelen usülle kovanlarından öşür bedeli olarak toprak sahibine ikişer akçe verirken bu kez toprak sahibi onlardan öşür alabilirmi?

CEVAB – Defterde ne yazılmışsa onu alır.

SORU – Bir kasaba halkından olan zeyd eskiden beri o kasabanın merasında şu kadar aded koyunlarını otlatırken yinede adet olduğu üzere hayvanlarını yürütmek istese bazı kimseler zeydi, koyunlarını otlatmaktan alıkoyabilirlermi?

CEVAB – Alıkoyamazlar.

SORU – Zeyd vakıf arazide tasarrufunda olan bir parça tarlasını bir yıl için kirayla verse, Ömerde o tarlaya tohum ekse vakit gelübde mahsulü biçtiği zaman oğlan çocuk bırakmadan zeyd ölürse ve tarla hak kazarırsa, ücreti zeydin veresesimi yoksa vakıf sahibimi alır?

CEVAB – Bu durumda ücret varislere geçer.

SORU – Tarlasında değirmen yapan kimse toprak sahibinin izni olmadan tarla üstünde böyle bir şey yapabilirmi?

CEVAB – Tarla üzerinde hiç bir şey yapamaz.

Sultan vakfında peşin para ile veya taksitle toprak, han, ve dükkanlar tasarruf edenler birbirlerine ferağ (birbirine terk etme) etseler, yahutta ataları, babaları öldükten sonra hiç bir özür ibraz etmeden 3 ay ihmal ederek izin almayub vakıf defterinede kayd ettirmemişse, mütevellî (vakfa bakan) istediğine kiraya verir diye 1034 yılı recebinde yüksek makamdan emir çıkmıştır.

SORU – Zeyd ihtiyarlayubda, tasarrufunda olan tarlalara bakamaz, işliyemez ve tarlasını Ömere kiraya verirse, toprak sahibi bir garaz hissi ile inad edüb izin vermiyebilirmi?

CEVAB – Sipahi böyle bir durumda izin vermek zorundadır.

SORU – Bir köy halkı tarlalarında yetişen tahılın öşrünü sipahiye verüb borçlarını ödedikten sonra sipahi kendi reayasına -ziraat yapmadığınız bazı tarlalarınızda başkalarının koyunlarını otlatmak için kiraya verüb bundan para alıyorsanız, bu paranın bir kısmını bana verin- diyebilirmi?

CEVAB – Diyemez. (katib Yahya)

Ergene müftüsü Mehmed Rizai efendiye Nişancı paşa hazretlerinin verdiği Sultan kanunnamesi ve toprak tapusu beratları.

Bir kimse ölübde oğlu kalırsa tasarrufunda olan yer ve çayırıları ve kendine aid kışlak ve yaylağı oğluna tapusuz geçer, buna toprak sahibi karışamaz. Eğer oğlu yoksa kızı tapu ile alır, bilir kişinin taktir ettiği fiyatla kızlara tapu resmi teklif olunur. Kızlar -biz tapu ile almayız- diye dava açamazlar. Eğer kızların tapu ile almağa kudretleri yoksa o zaman toprak sahibi bir başkasına toprağı tapu ile verir.

Ölenin kızı yoksa baba bir erkek kardeşi bulunuyorsa o zaman tapu hakkı kardeşindir. Kardeşte tapu ile almak istemezse yine sipahi toprağı istediğine tapu ile verir.

Eğer ölenin erkek kardeşide yoksa ve kız kardeşi varsa yine tapu hakkı kız kardeşinindir. Kız kardeş aynı yerde ve köyde oturuyorsa ve 5 yıl tarla üstündeki hakkını istemez ve tarlayla meşgul olmazsa bu durum karşısında tarlayı alamaz. Gerçe Emin efendi hazretleri bu hususta yani bu 5 yılın 10 seneye çıkarılması için hükmü şerif olarak Yahya efendinin fetvasına ek olarakta koydurmuştur.

Tarla aynı köyde oturmıyan başka bir köy veya kasabada ikamet eden kız kardeşe verilmez. Kız kardeşe ancak kardeşinin köyünde oturuyorsa tapu hakkı teklif olunur. Eğer kız kardeş tarlayı almaya yanaşmazsa o zaman toprak sahibi istediğine verir.

Eğer ölenin kız kardeşide olmayub, babası varsa tarla tapu ile babaya geçer. 10 yıl içinde tapu ile alabilir, babasıdı olmayub yalnız anası kalmışsa, anneye tapu ile oğlunun tarlasını alması teklif olunur. O da o yıl içinde isterse alabilir, istemediği taktirde toprak sahibi istediğine verir. Sonraları anne ve baba neden bize toprağı vermedi diye dava açamazlar, açsa bile geçerli sayılmaz. Eğer sipahi toprağı onlara teklif etmeden başkasına tapu ile vermişse o zaman anne veya baba 10 yıl içinde dava açub toprağı geri alabilirler.

Ölenin baba ve anneside yoksa o zaman toprağı, ortak olarak işlemek isteyenlere sipahi verir. Tapu hakkı 5 yıla kadar onlarındır. Eğer ortak olarak almak istemezlerse, vaz geçerlerse o zaman toprak sahibi istediğine tapu ile verir, sonradan diğerleri hak talep edemezler.

Toprağı ortak olarak almak istiyende çıkmazsa ve toprak sınırları içinde meyve ağaçları varsa o zaman bu meyve ağaçları varislere mülk gibi intikal edeceğinden toprağıda tapu ile almaları önce bunlara teklif olunur. Onlar -meyve ağaçları bize geçtiği gibi toprakda bize aittir, tapu ile almayız diye hak iddia edemezler, yalnız meyve ağaçları varise geçer. ancak saban ile ziraat edilen yerler varise tapu ile teklif olunur, almazlar-

sa sipahi isteğine verir, ziraat yapılan toprakda varis burası benim hakkımdır diye dava açsa bile sonuç elde edemez. Varisler zamanında bu toprağı tapu ile almazlarsa o zaman sipahi toprağı kendi köyünden toprağı olmayan bir reaya verir. Sipahi toprağı başka bir köyden birisine vermiş olsa bile kendi köyündeki topraksız reaya dava açarak bir yıl içinde toprağı geri alır. Şayet aradan bir sene geçmişse o zaman dava açsa bile toprağı geri alamaz, toprağı kim almışsa onun elinde kalır.

Bir kimse ölüpde oğlu kalmasa toprağı kanun gereğince tapuya hak kazansa, ölen kimsenin kızları varsa evvela tapu ile alması için kızlara teklif yapılır. Kızlar almak istemezlerse ölen kişinin baba bir kardeşi -toprağı ben alırım- diye dava açamaz, toprak sahibi kime isterse ona verme hakkına sahiptir. Zira tapu hakkında öncülük kız kardeşindir. Kız varken bir başkasına tapu ile verilmez.

Ananın toprağı oğula geçmez, ancak oğlan tapu ile alır. Erkek çocuk anasından kalan toprağı on yıl içinde tapu ile alabilir. Eğer aradan on yıl geçmişse o zaman sipahi özerktir, toprağı kime isterse ona verir. Oğlan çocuk -bu yerler benimdir, annemden bana kaldı, onun tarlası benim olmalıdır diye dava açamaz. Ancak tapu teklif edildiği zaman alması lazımdı.

Anne, kızına veya kız kardeşine toprak bırakamaz, toprağı bu durum karşısında özerktir kime isterse tapu ile ona verir. Ancak oğluna tapu ferman olunmuştur.

Kız kardeşin yeri erkek kardeşe kalmaz, tapu ile sipahi istediğine verir. Oğlun toprağıda annesine tapu ile verilir. On yıl içinde tapu hakkı annenindir. Eğer tapu ile almazlarsa toprak sahibi istediğine verir. Oğlanın yeride annesine tapu ile verilir.

Bir kimse ölübde, arkada oğlu olmasa kızlarında çok küçük olsalar, kızların vasisine toprak tapu karşılığı teklif olunur, vasi olmak istemezse o zaman sipahi toprağı kızlar büyüyünceye kadar 10 yıl müddetle başka birisine tapu karşılığı verir. Bu on yıl zarfında kız büyüyübdde toprağını geri isterse alabilir. İster küçük ister büyük olsun babasının ölümünden sonra on yıl içinde toprağı geri almak için dava açar. ancak o yılın geçmemesi lazımdır yoksa dava geçerli sayılmaz, o zaman daha önce toprağı kim almışsa yine onda kalır.

Bir reaya ölübde tasarrufunda olan yerleri 2-3 ve daha çok oğulları varsa onlara intikal eder, hepsi toprağı ortak olarak kullanırlarken içlerinden biri veya ikisi ölür çocukları kalmazsa toprakları tapuya hak kazanır. Toprak sahibi ölenin payını tapu ile almak şartı ile kardeşlerine teklif eder, kardeşler tapu ile almaya yanaşmayub -burası babamızdan bize intikal et-

ti, tapu ile almayız toprak bizimdir- diyemezler. Hisselerini sipahi onlar almadığı taktirde başkasına tapu ile verir, fakat ilk tapu hakkı kardeşlerindir. Bu bir kanundur, kardeşler buna karşı gelemez ve dava açamazlar. Dava açsalar bile belirli kanun karşısında davaları düşer.

Tapu hakkı baba bir kardeşindir, baba bir kardeş varken baba ayrı ana bir kardeşe tapu ile toprak verilmez. Eğer baba bir kardeş yoksa ana bir kardeş tapu benimdir diyerek dava açamaz, sipahi dilediğine verir. Bu kanun eski bir kanundur. Erkek veya kadın olsun babalarına saygıda kusur etmemeleri lazımdır. Tapu ile toprak amca veya amca oğluna verilmez. Bu durumda sipahi muhtardır toprağı tapu ile istediğine verir.

Bir ailede kanunda açıklandığı gibi tapuya müstahak olacak kimse kalmamışsa o zaman çiftlik evleri ve hayvanları şeriat kanunlarına göre varislere geçeceğinden bu varisler toprağıda biz alırız diye adava açamazlar, toprak sahibi ölenin toprağını dölediğine tapu ile verir, çiftlik evleri bizde olduğu için toprağıda biz alırız diyemezler.

Eskiden beri ziraat yapılan ekilüb biçilen topraklar 3 sene birbiri arkasına hiç bir mani yokken boz ve boş kalan yerleri toprak sahibi tapu ile istediğine verir. Eski sahibi -bu toprak benimdir, çift resmini ve çift akçesini ben verdim- diyemez. Tapu ile almağa kalksa toprak sahibi özerttir ister ona isterse bir başkasına tapu karşılığı verir.

Her sene ziraat yapılır iyi yerlerden olmayubda kötü ve kıraç yerleri 3-4 yıl boş bırakarak dinlendirdikten ve ziraata yararlı hale geldikten sonra 3 yıl boş kalırsa sapahi tapu ile dilediğine verir, bunun için 1078 yılında emri şerif çıkmıştır.

Bazı öyle yerler vardırki buralara kıraç yer denir. Bu gibi yerler 4-5 sene dinlendirilmeden ziraat yararlı olmaz, ancak bu gibi yerler ziraata yararlı duruma getirildikten sonra 3 yıl yine boş kalırsa sipahi toprağını dilediğine tapu ile verir, kanundur.

Bazı tarlaların etrafına sahipleri duvar çeküb içinde sabanla yer açub ziraat yapsalar, bu sırada bu gibilerden birisi ölse, oğlu kalmasa bu yerlerde tapuya hak kazanır, etrafı taş duvar olmakla tapu düşmez.

Bazı yerler hiç kimsenin kuru ve mera yerleri olmasa ve toprak sahibinin sınırı içinde boş, dağlık ve kırlık yerler bulunsa, bu toprakları sipahiden izin almadan reayadan bazıları sürüb ekseler ve sipahiye öşürlerini de verseler, yine toprak sahibi kendi sınırı içinde olan bu yerleri tapu ile almalarını onlara teklif eder. Eğer tapu ile alırlarsa mesele yoktur. Yoksa -biz buralarını ektik biçtik ve sanada öşürünü verdik, öşür aldığına göre tapu resmi düşer diye dava etseler bile bir şey elde edemezler. Zira öşür almakla tapu resmi düşmez. Toprak sahibi eğer o topraklarda ziraat yapan-

lar tapu ile almazlarsa başkalarına verebilir.

Dağlık ve kırlık yerlerden bir miktar toprağı, sipahiden baltaları ile açmak için tapu ile alsalar ve üç yıl bu aldıkları toprakda zıraat yapmasalar toprak sahibi özerktir o yerlerde tapu resmi ile başka kimselere verir. Daha öncekiler -buraları biz tapu ile almıştık diye gürültü çıkaramazlar.

Sipahinin toprağı içinde boş ve dağlık yerlerde yetişmiş hüdayi nabi kestane ve ceviz mahsulünün hepsi toprak sahibinindir. Keza reayanın tarlasında bulunan ve büyümesi için gayret sarf edilmemiş düdayı nabit kestane, ceviz, armut ve elma mahsulünde yarısı sipahinin yarısı da tarla sahibinindir.

Reaya toprak sahibinin kendine verdiği toprağa sipahinin izni olmadan bağ çubukları dikse, aradan 3 yıl geçmemişse toprak sahibi bütün çubukları kestirüb yerine tahıl ektirebilir. Şayet üç yıl geçmiş ve çubuklar üzün vermeye başlamışsa artık kestiremez bu işlemi yapması doğru değildir, ancak mahsulün öşrünü alır. Tarla sahibi -ben ayrıca resimde verdim diye dava edemez. Buna benzer sonradan tarladan bozularak bağ yapılan yerlerden, vilayetten yeniden yazılıncaya kadar öşür alınması kanundur.

Toprak sahibinin timarlı toprağında yeni defterde dönüm resmi kayd olunan bağlar, zamanla işe yaramaz hale gelince bağ sahibi çubukları söküb yerine yeni çubuklar dikseler toprak sahibi yine buna benzer bağlardan dahi öşür alır. Bağ sahibi -daha önce defterde dönüm resmi yazılmıştı, yine dönüm resmi veririm diyemez, çünkü eski çubuklar sökülmüş yerine yenileri dikilmiştir.

Toprak sahibinin timarı içinde olan bir bağ artık mahsul vermiyecek kadar harab olmuşsa toprak sahibi bağını yeniler, yahutta öşür ve resmini verin diye ihtar ettiği haülde sahibi yenilemediği gibi resminde vermeğe kutreti olmazsa, o durumda sipahi bağ yerini tapu ile başkasına vererek tamir ettirmesi kanun gereğidir. Değirmende aynı kanuna tabidir.

SORU – Zeydin timarlı toprağında olan değirmenin sahibi Ömer, harab olan değirmenin resmini 10 yıldan fazla bir zaman içinde vermemişse toprak sahibi değirmeni başkasına tapu ile verebilir mi?

CEVAB – Verir.

Bazı kimseler el ile yolunan (toplunan) mahsulden öşür alınmaz diye yakırlarmış. El ile yolunan dedikleri buğday, arpa, çavdar ve yulafdırki ekilüb mahsul vermeğe başladığı zaman el ile yolunur ve bundan tohum elde edilir, yeşilliğinden öşür alınmaz yalnız tohumdan alınır. Halbuki nohut, bakla, purçak, mercimek ve bunlara benzienlerin hem tohumundan

ve hem yeşilinden öşür alınır.

YENİ KANUNNAME – sene 1081 şevval

SORU – Bağ yerleri harab olsa sipahi bağ yerini satabilirmi?

CEVAB – Satabilir.

SORU – Zeydin eli ile ve davarı ile sulanan bahçesinden öşür alınır mı?

CEVAB – Yarım öşür alınır, (**Ebussuud**) (Büyük bilgin ve Şeyhülislam 1495 - 1573)

SORU – Miri arazinin islahını üzerine alabilirmi?

CEVAB – Alamaz, (**katib Ebussuud**)

SORU – Zeyd Ömer ve Bekirin padişah beratı ile mutasarrıf oldukları tarlalarının mahsulünde her yıl ortak olmak üzere bir mukavele yapsalar geçerlimidir?

CEVAB – Değildir. (**Katib Ebussuud**)

SORU – Zeyd Ömer ile olan davasını sulha bağliyerek ve sulh bedeli olarak bir çiftlik yer verüb sonra bundan vaz geçebilirmi?

CEVAB – Sipahinin izni ile verdi ise olmaz. (**Katib Ebussuud**)

SORU – Bir tarlaya tapu ile sahip olan Zeyde Ömer gelübde -ben bu tarlayı senden önce tapuladım- dese ve dava etse Zeyd bir anlaşmaya vararak Ömere bir miktar akçe verüb sulh istese ve bu anlaşmada şeran sahih olursa Ömer Zeydden tekrar bir ücret istiyebilirmi?

CEVAB – İstiyemez. (**Katib Yahya efendi**)

SORU – Zeyd, Ömerin tasarrufunda olan bir değirmeni benim mülkümdür diyerek dava etse, Ömer inkar etse, Ömerle Zeyd 2500 akçe olan tarla üzerinde anlaşma yaparak tarlayı Zeyde vermiş olsa bu anlaşma sahih ve geçerli olur mu?

CEVAB – Olmaz. (**Katib Yahya efendi**)

Merhum Ebussuud efendinin çıkardığı, Sultan Süleyman han hazretlerinin, memleketin nizam ve intizamı için ferman buyurdıkları kaziyelerin (mesele ve dava) sureti.

957 yılında yılında yürürlüğe konmuş önemli sorunlar.

Davacı davasında hiç bir özürlü yok iken davasını tehir etse dava geçerli olmaz, ancak dava gecikmesinde şahitler bulunursa o dava gecikmişde olsa ele alınır.

Dava gecikme müddeti yüksek makama arz olunmuş ve ona göre işlem yapılmıştır. aradan 10 yıl geçmiş davalar zaman aşımına uğradığından üzerinde işlem yapılmaz. Bu on yılda ancak akarla ilgili davalar ele alınır, bu davalar için 15 yıl müddet tayin edilmiştir bunun hakkında emri şerif vardır.

Ebussuuda aid üçüncü kısımdan,

Miri araziden yer tasarruf eden reayadan yeri hudayi nabit yetişen meyve ağaçlarını aşılarsa yahut ağaç dikse onlar yapanın mülkü sayılır. Sipahiye yalnız öşrünü verir. Ancak kendi köyündeki miri arazide bu işi yapabilir.

Yabancı bir kimse o yerde izinsiz meyve ağaçları dikse bu durum da 2 madde zikr edilmiştir.

1 – Ağaçlar dikenin olup kıymeti ne kadarsa onu toprak sahibine verir.

2 – Ağaçların kıymet tutarından başka meyveler üzerinde ne kadar öşür konulmuşsa onu da sipahiye öder.

Vakıf arazideki ağaçlara bakanlarada bir hisse verilir. Gerçi karar hakkı toprak sahibinindir ama, bakanı da zarara sokmamak icab eder. Ağaç diken kimse vakitli vakitsizde meyve toplıyamaz, defterde yazılı tarihte toplanan mahsulü üçe ayırarak 1-Vakfa, 2-Meyve ağacını dikene, 3-Toprak sahibine olmak üzere üleştirmek lazımdır. Bu durumda toprak sahibini ihmal etmek doğru değildir. Bu durum kanunla saptanmış değildir. Ancak ağaç diken sipahinin payını ayırır, yalnız toprak için sipahiye bir şey vermez.

SORU – Zeyd ölübde annesi, baba ana bir kız kardeşi Zeynebi ve baba bir kız kardeş Haticeyi terk ederse, Zeydin terekesinin hepsini Hatice alır. Zeyneb hissesini almaz ve aradanda 30 yıl geçerse, Zeyneb payını Haticeden istediği zaman Hatice -aradan 30 yıl geçti hakkın, zaman aşımına uğradı- diye Zeynebin payını vermemekte direnebilir mi?

CEVAB – Edemez, (**katib Ali Silahtar efendi**) (1670 - Sadrazamlık yaptı)

SORU – Zeyd, Ömerin tasarrufunda olduğu arazi üzerindeki hüdayı nabit yabancı ağaçları izin almadan aşılarsa ve ağaçlar meyve verseler aralarında bu meyveler nasıl bölüşürürler?

CEVAB – Ağaçlar Zeydin olduğu ve kıymetinde sipahiye ödediği için Ömer zarar görmesin diye ehil kimselerin tayin ettiği miktar üzerinden meyvelerin bir kısmını alır. Bu durumda karar sahibi olan kimse ağaç di-

kene, -ağaçları yerlerinden sök veya kes demeğe muktedir olub olmadığı henüz bir sonuca bağlanamadı. Ancak sipahiye öşür verdiği ve sipahi bundan yararlandığı için, ağacı diken raiyete -ağaçları kes diyemez ve emr edemez, sipahi ile ancak bir karara varabilirler, eğer tarla olarak bir zarar görüyorsa o zaman ağaçları söktürmekde ortak karar alırlar.

Şeri kanun gereğince ağaç dikme ve sökme hakkında iki emir vardır.

1 – Kadıların sözleri ve ortaya koydukları kanunla ağacın sahibi varsa ancak nerede olduğu belli değilse o zaman ağaçlar arza yani toprağa tabi olurlar, yani ağaçlar toprağı tasarruf edenindir, tasarruf eden öşrünü de verir. Rum (rumeli) memleketleri yazılırken, verilen fetva ile hüdayi nabit ağacın satışının arza yani toprağa tabi olduğu ve tasarruf edenin olacağı ancak öşrünü vereceği yazılmıştır.

Değirmen resmi kanunu,

Bir kimsenin timarlı toprağında değirmen resmi defterde hasıl yazılmışsa o değirmen bir yıl mütemadiyen çalışsa 60 akçe, altı ay çalışsa 30 akçe, 3 ay çalışsa ve ayrıca yel değirmenleri için 15 akçe resim alınması kanundur.

Yazımdan sonra o köyün toprağında değirmen inşa edilse resmi yani verasi toprak sahibinin olmaz. Onun resmini mevkufcu yani vakfa bakan alır. Bunun hakkında hükmü şerif çıkmış ve kanunlaşmıştır.

Gerdek resmi kanunu,

Sipahinin yeni defterinde gelin resmi diye hasıl yazılmışsa ve gelin olacak bekar aynı zamanda sipahinin defterinde yazılı reaya kızlarından ve müslüman kızı ise 60 akçe gelin resmi olarak erkek tarafından alınır, şayet kız dul ise onun resmi toprağa tabidir. Evlenen yörük değilse o zaman 30 akçe gelin resmi alınır. Yörük olubda defterde reaya olarak yazılmışsa sipahinin reayası kızlarından sayılarak yetişmiş ve bekar olanından 15 akçe resim alınır. Kanundur.

KANUN – Bir kimse tasarrufunda olan tarlalarını toprak sahibinin izni ile bir başkasına tasarruf hakkını kira ile veya uhdesine verse, alan adamda tarla içinde hüdayi nabit yetişen ceviz ağaçlarını da almışken sonradan kiraya veren o kimseden mükavelemizde ceviz ağaçları zikr olunmamıştı bunun için ceviz ağaçları benimdir diye dava açamaz, zira hüdayi nabit yetişen ağaçlar toprağa tabidir ve alan kimsenin olur. Kanundur.

KANUN – Bir toprağın mahsülü defterde öşür olarak beşde bir yazılmışsa, sonradan yazım sırasında bu toprak üzerinde bağ yapılmışsa, zaman geçince de bağlar meyve vermeye başladığı zaman sökülüb yine tar-

la haline sokularak zıraat yapılırsa mahsülden eskiden yazılı olduğu gibi yine beşde bir öşür alınır. Sahipleri -burası bağ iken biz dönüm resmi verdi, yahut maktu verdik diyerek dava açamazlar, o vilayette öşür beşde birden alınıyorsa yine öyle alınır.

Maktu (baha biçilmiş veya götürü)

KANUN – Yeni ve eski defterde bağlık yer dönüm veya maktu resim yazılmış sonradan o bağlar harab olarak çubuklar sökülüb yerlerinde zıraat yapılırsa maktu resimleri bozulmuş olur. O yerlerde hasıl olan mahsülden sipahi öşür alır. Sahipleri -biz daha önceleri maktu (götürü) vermiştik diyerek dava açamazlar. Öşür alınması karara girmiş ve kanunlaşmıştır.

Mesaha hususunda dahi dönüm resmi bağ olarak yazılmışsa dönüm olan bağlar ölçülür, dönüm yazılmıyan yerler ölçülmez.

KANUN – Defterde maktu (götürü) yahut yalnız bağ resmi veya bağ haracı diye yazılmışsa, defterde yazılan resim alınmaz, öşre tekabül edecek yani öşre muadil maktu veya bağ haracı resmi alınır. Şayet sahipleri öşre muadil resim vermezlerse o zaman şeri öşür alınır bunun hakkında ahkamı şerife vardır.

KANUN – Toprak sahibinin timarında veya hariç bir karyeden birisinin toprağında bazı kimseler yazımdan sonra toprağı işleyüb bağ ve bahçe yapsalar, bağ 3 yıl geçmeden meyve vermeye başlamışsa bağ ve bahçe kanunen bozular, yani toprak sahibi bağ çubuklarını söktürebilir, fakat 3 yıl içinde meyve ve üzün vermeye başlarsa artık toprak sahibi bağ ve bahçeyi bozduramaz ve il de yeniden yazım yaptırılıncaya kadar da öşür alınır. Kanundur.

KANUN – Bir vilayette tahıl öşrü eskiden beri tarlalarında demet olarak alınmışsa ve asker sınıfı öşürlerini tarlada demet olarak veriyorlarsa, demetleri harman yerine kadarda taşımaları kanundur. Fakat reaya sınıfı demetleri harman yerine götürdükdən sonra sipahi hakkını döğülmüş olarak vermeleri kanundur.

KANUN – Her yıl otu biçilen çayıra defterde öşür yazılmışsa öşür alınır, eğer defterde resim yazılmışsa o zamanda öşre tekabül eden resim alınır. Şayet öşre karşılık resim vermekte zorluk çıkaranlar olursa onlardan öşür olarak şeriat ne koymuşsa o kadar öşür alınır.

KANUN – Bir tarla dinlendirilmek için boş bırakılır ve üstünde zamanla ot biterse 1-2 sene o tarladan bir şey alınmaz, fakat dinlenme kasdı ile 3 yılını doldurursa o zaman çayır hükmüne geçer ve öşrü alınır, bu hususun deftere yazılması şart değildir.

KANUN – Öşür ile salariye (mütemmim öşür, tamamlayıcı öşür) alı-

nan buğday arpa ve çavdardan öşür ile salariye alınan gelmiştir, burada salariyenin ifade ettiği mana mütemmim öşür demektir. Salariye saman karşılığıdır ve bir manada da ağalık için verilir. Nohut, mercimek, bakla, pamuk, susam, kendir, keten ve darıdan salariye alınmaz, keteninde tohumundan öşür alınmaz, yalnız yeşil kısmından alınır. Ketenin sapları işlendiği için yalnız ona karşılık öşür alınır. Bu eski bir kanundur. Selariye Karaman eyaletinde deftere göre alınır, fakat başka yerlerde eskiden nasıl alınmışsa o usul devam eder. Kanuna göre öşür ve salariye sekizde birdir. Beşde bir yazılan yerlerde salariye alınmaz.

KANUN – Bir kimsenin defterli reayası imam ve hatib olsa onlardan bennak resmi alınmaz. Bunlar mademki imimlik ve hitabet işlerinde çalışıyorlar, bunlardan çalıştıkları sürecede raiyet resmi alınmaz, fakat müezzin ve camilerde kayyum (müezzin yardımcısı) iseler böylelerinde bennak resmi (bekarlık) alınır. -ben beratla müezzin veya kayyum oldum demeleri bir şey ifade etmez.

KANUN – Bir sipahiye defterde ortak yerleri kayd olunsa sipahi tohumun yarısını ve tarlayı sürece öküzlerinde yarı sayısını reayaya verse bilahara mahsulünde yarı toprak sahibinin, yarı da tarlayı işleyenlerin olur. Eğer toprak sahibi yarı tohum ve yarı hayvan vermese vermediği yıllarda reayadan hiç bir mahsul alamaz, yalnız öşürlerini alır. Sipahiye bu yerler defterde ortak yerler diye kayd olunmuştur. Mutlaka yarısını ben alırım diye reayasını rahatsız edemez.

KANUN – Sipahiye defterde ortak diye kayd olunan yerleri zabt eden reayadan biri ölürse o yerler kanun gereğince oğullarına intikal eder. Eskiden beri buna benzer yerleri tasarruf edenler ne şekilde tasarruf etmişlerse yine o düzen dahilinde işlemeleri lazımdır. Oğullardan her biri birer ikişer, tarlada ziraat yapmak için başka başka tohum ve öküzü toprak sahibinden istiyemezler, eskiden beri hangi usul devam etmiş ve nasıl mahsul alınmışsa yine bu işlemi devam ettirmek lazımdır. Bu bir kanundur.

KANUN – Bir toprak sahibinin timarlı toprağında olan mahsulü toprak sahibinin kendisi veya vekili mahsulün başında olmadan ve öşrü saptamadan harman yerinden kaldıramaz. Öşür zamanında toprak sahibinin kendisi veya vekilinin harman yerinde bulunması kanundur.

KANUN – Toprak sahibinin timarlı toprağında saban giren tarlaları içinde meyve ağaçları varsa reaya hem tarlanın mahsulünden ve hemde ağaçların meyvesinden saptanacak öşrü toprak sahibine verir.

KANUN – Sultanlara aid bir yerden bir parçayı cami yapacak bir kimseye mülk olarak verilse ve elinede yüksek makamdan alınmış bir sened verildikten sonrada cami yapan şahısta, sonradan o yerin tasarrufunu

camide imam ve hatib olanlara şartlı vakıf olarak verse, imam, imamlığı sırasında o yerin tasarrufunu başka bir kimseye devr etse, imam gidüb yerine başka imam gelse ve o yerleri tamamen almak istese -eski imamdan mülk olarak aldım dese, daha önceki sahipleri dava edemezler, zira burasını imam kendi zamanında vermiştir, gelen yeni imam o yerleri alır. İsterse kendi elinde tutar, isterse o da başka birine verir, kanundur.

KANUN – Pekmezden öşür alınmaz, öşür alınması için defterde yazılması lazımdır. Eğer defterde pekmez için öşür yazılmışsa on beşde bir alınır. Pekmez mahsüllerinden (pestil) on dördte bir alınır, çünkü bunlarda odun ve ateş harcı da vardır. Kanunnamelerde bu durum kaydedilmiştir.

KANUN – Raiyet resimlerine aid.

Gayri müslim oğullarından bekar veya evli olsun yılda 25 akçe ispence (gayri müslimden alınan vergi) alınır. Bu da ancak ergin hıristiyandan alınır. Müslümanda olsa hıristiyanda olsa eğer kendi başına müstakil bir işi yoksa ondan bekarlık resmi ve ispence (hıristiyan çiftçilerden alınan vergi) alınmaz.

Müslüman reayanın oğlu evlense ondan resmi bennak (evli çiftçi bulunduğu eyalete göre) 2 akçe alınır. Müslüman raiyetin karısı ölse ondan tekrar ve yalnız bekarlık resmi alınır. Müslüman bekar bir cariye olsa, ondan mücerred (bekarlık resmi) alınır.

KANUN – Harac ve koyun resimleri hususunda padişah fermanı şöyledir. -Gayri müslimden maktu olarak yani birden 150 akçe alınır. Bunun 140 akçesi hazine için tutulur, 10 akçesinde harac (müslüman olmayanların ödediği toprak vergisi) toplayanların maaşlarına eklenir. Eskiden saptanmış haraç toplamı daha fazla ise kaldırılmaz ve eskisi gibi alınır. Adâti agnam (koyun vergisi) yani koyun resmi miri için her koyundan birer akçe alınır ve her üçyüz koyundan da ağıl resmi beş akçe alınub her yüz koyundan 25 akçede resim toplayan kimseler alırlar. Emirden fazla veya noksan almak doğru değildir diye ferman çıkararak maliye ve yüksek divan tarafından hüküm çıkmıştır.

1040 yılı cemaziyelahirında hiçde iyi olmayan bu hükmü Sinan paşa koymuştur. Cevabını inşallah ahrette verir.

Her koyundan bir akçe alınması yüksek devlet haslarına aiddir diğer timar sahipleri, beylerbeyi ve sancak beyi haslarından ve vakıfdan iki koyuna bir akçe alınması eski bir kanundur.

Hamza paşa kanunu

Bir köyden bir kimse kayb olsa veya öldürülse, öldürüldüğüne dair sebebler elde bulunmasa veya ölüsü bulunmasa o zaman dava düşer.

Kanun gereğince hükmü şerif verilir.

KANUN – Bir sipahinin yahut başka birinin defterde yazılı reayası olmuyubda dışardan gelme reaya ise ve o sipahinin toprağında kovanları varsa ve bal çıkarıyorsa toprak sahibi ondan öşür istediği zaman -ben senin reayan değilim diye itiraz edemez, hangi toprakda kovan bal yapmışsa bal öşürünü o toprak sahibi yani sipahi alır kanundur, bu durumda deftere bakmaya lüzum yoktur.

Hamza paşa kanunu

Dışardan bir raiyet gelüb bir köyde oturursa ve öşür, resmini o kariye sipahisine vermezse bu gibi dışardan gelme raiyetin evlilerinden altışar akçe ocak resmi (resmi dühan) alınır. Bekarlarından alınmaz, kanundur.

KANUN – Bir toprak sahibi kendi zamanında tapuya hak kazanmış olan yerleri tapu ile verüb akçesini aldıktan sonra toprak sahibi -daha önce tapuya fahiş fiyatla verilmiş ben tekrar tapu ile veririm diye itiraz edemez, önceden verilen tapu resmi ile işlem yapılır.

KANUN – Bir sipahinin köyü toprağında reayadan bazı kimseler bostan, soğan ekseler, sipahi onlardan öşür istediği zaman vermemek için direnseler ve yetiştirdikleri sebzeyide pazara götürüb satsalar ve bu işlem saptansa, defterede bu durum kaydedilirse o zaman ettikleri sebzelere görede öşür alınması kanundur.

KANUN – Bir vilayetin öşrü deftere beşde bir üzerinden yazılmışsa o vilayeteki çayırardan beşde bir öşür alınır. Köy halkı -biz onda bir veririz diye itiraz edemezler. Kanundur.

Hamza paşa zamanı kanunu,

Bir sipahiye yeni defterde hasıl kayd olunan ormanı raiyet tasarruf etmişse, sipahi tekrar almak isteği zaman bazı kimseler -senden önceki toprak sahibinden biz burayı aldık diye itiraz edemezler, eğer sipahi kendi zamanında vermiş değilse o zaman geri alır ve yine isterse dilediğine verir, kanundur. Hassa değirmeni ve hassa çayıruları da böyledir.

KANUN – Bir toprak sahibinin tımarlı toprağında dağlık, bayırlık yerleri bir kimse baltası ile açmak için tapu ile alsın ve üç yıl içinde o toprakda zıraat yapması şarttır. Aksi taktirde 3 yıl geçübde hiç bir şey yapmamışsa sipahi toprağı geri alır ve başka birine tapu ile verir. Bu gibi dağlık, bayırlık yerlerde özürsüz kaydı yoktur, özür nazarı itibare alınmaz. Kanundur.

KANUN – Bir köy toprağındaki bağlardan defterde bağ öşrü yazılmışsa ve sahibleri müslümansa -öşür vermek zor oluyor diyerek öşre mü-

kabil resim vermekdede çekimser davrananlardan şeran öşürleri hemen alınır, diye hükmü şerif çıkmıştır.

KANUN – Bir timarda iki kişi ortak sipahi olsalar, birisinin defterinde berat suretinde nakit olarak bin akçe kayd olunmuşsa bin akçeyi ortağından alır, diğer mahsule karışmaz. Mahsul defterde nakit kayıt olunmayan diğer sipahinin olur. Kanundur.

KANUN – Bir kimse mülkü olan bahçesini sabanla sürüb zıraat yapsa, mahsülden sipahi öşür alır. Reaya burası benim mülküm girer diye itiraz edemez, çünkü saban giren yer tarla olarak sayılır ve miri arazidir, tapuya hak kazanır. Kanundur.

KANUN – Sipahi, raiyetinden ağıl resmi olarak üçyüz koyundan beş akçe alır kanundur.

KANUN – Sipahinin timarlı kariyesi toprağında olan bağlardan defterde öşür yazılmışsa, o bağ içinde mevcut meyve ağaçlarındada öşür alınır. Şayet resim yazılmışsa meyve ağaçlarından başka öşür alınmaz. Kanundur.

KANUN – Timara sahib eşkinici (harke iştirak eden) savaşa bir cebelü (harke götürceği silahlı süvari) göndermezse timarı elinden alınmaz, yalnız sefere gitmediği sene bir yıllık mahsulü miri için elinden alınır bu gibi timarlarda bu adet caridir ve kanundur.

KANUN – Hamza paşa zamanı

Sipahinin timarlı köylerinin badıhavası (vergilerden biri) defterde hasıl yazıldığı için o karyelerin reayasının badhavası (osmanlı devrinde alınan vergilerden biri, bu vergi bulunduğu mıntıkanın kanun ve teamülüne göre her yıl nakden sipahi tarafından alınır.) için yakınında bulunan miri koruyu koruyan korucular -badhavayı biz alırız diye itiraz ederlermiş. Şimdi kuru, ağacı olan ormana derler. Reaya sınıfının defterde açıklanmış olan resimlerine korucular dahil edemezler, doğru değildir diye hükmü şerif verilmiştir.

KANUN – Gayri müslim reaya sipahisine önceleri ispençe (zıraat ile meşgul hıristiyanların verdikleri vergi) verirken sonradan müslüman olursa sipahi -senden önceleri ispençe alırdım yine öyle alırım dese itirazı geçerli değildir. Çünkü müslüman olduktan sonra resmibennak alınır ispençe alınmaz diye hükmü şerif çıkmıştır. Sene 1020 (1611).

KANUN – Raiyeti olmayan rahib sınıfı bir kariyeden başka bir kariyeye gitmişse ve geçimini köy halkının sadakası ile temin ediyorsa bunlardan hiç bir şey alınmaz, ancak deftere yazılı gayri müslümlerden birisi sonradan papas olsa böylelerinden haraç ve ispençe alınır. Papaslar, pa-

paslıklarını bir meslek olarak kullanıyor ve bundan kâr temin ediyorlarsa cizye (müslüman memleketlerde hıristiyan tebadan himaye ve siyanet karşılığında alınan baş vergisi) ve ispençe alınır, eğer kâr için yapmıyorlarsa alınmaz. Kanundur. (katib Ahmet İbni Süleyman İbni Kemal)

KANUN – Muallim zade zamanı,

Çift resmi, bennak ve mücerred resimleri mart ayında alınması kanundur. Martın ilk günleri kimin tahviline (bir mukataayı iltizam eden kimenin iltizam ettiği günden itibaren bir sene veya daha ziyade müddetle iltizam ettiğine göre müddeti son erinceye kadar geçecek zaman onun tahvil süresi denir. Timarların tahvil zamanı ekine orak girdiği zamandır.) düşerse çift, bennak ve mücerred resmi onun olur. Çift resmi, bennak resmi her yerde değişir aynı değildir. Bazı vilayetlerde çok yazılmıştır. Yeni defterlerde her vilayetin mufassal defteri arkasında yazılmış olan kanunnamelerde ne kadar yazılmışsa ona göre alınması en uygundur.

Hıristiyanların ileri gelenlerine yani büyüklerine emrişerif ile ispençe alınması yazılmıştır. Evli, bekar, toprağı olan ve olmayandan her bir şahısdan 25 akçe ispençe alınması rum vilayetlerinin kanunnamelerinde kayıtlıdır.

Celal zade kanunu,

Zemin resmi, pamuk yetişen, sulu veya su basan en iyi yerden iki dönüme bir akçe, orta dereceli yerden 3 dönüme bir akçe, kötü yerden beş dönüme bir akçe alınır. Bir çiftlik yer, iyi verimli topraklarda 70-80 dönüme, orta verimli derecedeki topraklarda 100 dönüme, kötü yerlerde ise 130-150 dönüme bir çiftlik derler. Adi adım ile eni boyu 40 adım olan yerdir. Çiftlik sahasının iyisi terzi arşını ile 75 zürradır (35 ssm.)

Celal zade kanunu,

Bir raiyet defterde bennak, yahut mücerred yazılmasa sonradan bütün çift veya yarım çift yahutta daha az yeri olsa tekrar vilayet yazılıb tasarrufunda olan yerler defter yazılincaya kadar yarım bennak resmi ve hemde tasarrufunda olan yerler defter yazılincaya kadar yarım bennak resmi ve hemde tasarrufunda olan yerin resmini verir. Kendi başına yaptığı bir kâr kapısı ve bir işi varsa, bekarsa hem mücerred resmini ve hemde toprağın resmini verir.

Yazım sırasında elinde bütün bir çiftlik yer bulunub üzerine kaydolunsa o reayadan bennak resmi alınmaz ve hemen çift resmi alınır. Fakat o çiftlik sonradan kimin eline geçerse hem bennak resmi ve hem çift resmi alınır.

bir raiyetin yarım çiftlikden az yeri olsa ve defterde ekinli bennak ya-

zılsa ondan 18 akçe alınır. Yeri yani toprağı olmayanlar cebe bennakdır- lar bunlardan 12 akçe alınır. Eğer bekarsa ve kendi başına işlediğı bir işe varsa onlardan 6 akçe mücerred resmi alınır.

Bir raiyetin tasarrufunda yerleri yokken defterde üzerine bütün çift veya yarım çift yazılsa bu hususda defter üzerinde işlem görmez, vilayet yazıldığı zaman defterde her bir raiyetin elinde bütün çiftlik yeri yokken bir çiftlik yer yazmaları kanundan haberleri olmadıkları içindir. Bütün çifti vilayet üzerine bütün çift, yarım çifti olanda vilayet üzerine yarım çift, yarım çiftten az olan yerleri ekinli bennak olarak yazılır. ekinli bennak iki öküzün süreceğı bir yerdir. İki öküzün bir güdüb gelişi bir öküzlük sayılır. Öküzün dört yolu bir çift diye hesaplanır. Bazı ehilsiz yazıcılar Kocaeli sancağında bir çiftliği parçalayub ikişer, üçür, beşer ve onar akçelik tutarak raiyet üzerine yazmışlar, bu şekilde yazmak kanuna aykırıdır. Çünkü bir karyenin kaç çiftlik yeri varsa belli olmaz, bütün çift ve yarım çift bu durum karşısında bozulur ve dışardan gelen raiyet ellerinde bulunan yerleri onların üstüne zemin yazılması kanun gereğidir. Padişahın kullarının elindeki yerler azad edilmiş kulların üzerine yazılır. Kul yani köle sınıfının üzerine raiyet- te olduğu gibi toprak yazılması kanuna aykırıdır.

Celal zade kanunu,

Defterde malül yani sakat yazılan raiyetin hakikattada sakat olub hiç bir iş yapamazsa ondan hiç bir şey alınmaz. Fakat defterde sakat, malül yazılıubda aslında sakat olmayan, sıhhatı yerinde olan ve kendisini bizzat defterde sakat yazdıran raiyetten her türlü resim alınır.

Defterde raiyet resminden muaf diye yazılmış kimseden bennak resmi alınmaz.

Celal zade kanunu,

Raiyet olan ve defterde raiyet diye yazılmış kimse kasabada on yıldan fazla veya daha ziyade otursa raiyet resminden kurtulamaz, onu vermekle mükelleftir. Fakat vilayete yazılarak adları defterden silinüb şehir defterine yazılısalar raiyetlikden çıkarak şehirli olurlar.

İlk zamanlar köy iken sonradan kasaba olmuş olan yerlerin halkı defterde raiyet yazılıub üzerlerine çift, bennak ve mücerred kayd olmuşlarsa ve o kasabada yazım tarihinden evvel 10 yıl veya daha fazla oturmuşlarsa artık o kasabanın raiyeti olmuş olurlar, kasaba hangi sipahinin ise raiyet resminde o alır.

KANUN – Vaktiyle bahçe iken sonradan meyve verir ağacı kalmayan toprak parçası sürülerek zıraat yapanlar, 3 yıl arka arkaya hiç bir mani yokken boş ve boz bırakılırsa toprak tapuya hak kazanır. Bir başkası

onasını tapu ile toprak sahibinden alub ziraat yaparken o toprağın içinde meyve ağaçları varsa ceviz ağaçları yere tabi olduğu için tapu ile alan kimseye aittir diye rahmetli Hamza paşa nişancı iken emri şerif vermiştir. Yıl 1011 (1602).

KANUN – Reaya ölübde yeri oğluna intikal ederse ve bu sırada sipahi -elinde benim tarafımdan verilmiş temessük (senet) olmadığına göre yeri sana veremem diyemez. Zira toprak babadan oğla parasız geçer ve senede lüzum yoktur.

Hamza paşa zamanı kanunu,

Bir kimse miriye borcu varken ölürse ve toprağı oğluna geçtiği zaman başka birisi -ben senin babanın miriye olan borcunu ödedim onun için toprağını borç karşılığı bana vermelisin- derse miriye borcu olmakla miri arazi satılmaz. Şeran geçerli değildir. Ancak borç, ölenin terekesi varsa ondan alınır. Toprağa karışılmaması için 1010 (1601) yılında hükmü şerif çıkmıştır. Kanundur.

Hamza paşa kanunu,

Bir kimse toprağını emanet (geçici) olarak başka bir kimseye vermiş olsa, oda toprağı on yıldan fazla emaneten zapt etse, öşür ve resimlerini muntazaman sipahiye verse, asıl toprak sahibi on yıldan sonra toprağını almak istese, diğeri -toprağı on yıldan fazla zamandır emaneten zayıt ettim, öşür ve resmini sipahiye verdim diye dava açamaz, zira emanet arazide zaman tanınmamıştır ödünç tasarrufa girer.

KANUN – Defterde raiyet yazılan kimseler tasarruflarındaki ziraata yararlı ve mahsül verir yerlerini boş ve bakımsız bırakub gidüb başkasının toprağında ziraat yapsalar evvela bunlara ihtar yapılır ve kendi topraklarına dönmeleri söylenir, fakat tenbihden sonrada dinlemez kalırlarsa bu gibi reayadan iki öşür alınır, birisi toprak sahibi biriside raiyet sahibi için.

KANUN – Bir reaya başka bir köyün toprağında bağ yapsa ondan iki öşür alınmaz. Ancak orada bağ dikmesine müsade edilmez. Bu iki kanunun yürürlüğe konmasının nedeni, bu gibi çift ve çubuğunu bozan raiyeti iki kısma ayırmaktır. Ya gider başka bir toprakda ziraat yapar veya ziraat yapmaz, gittiği yerde başka bir mesleğe intisab eder. Eğer ziraat yapıyorsa iki öşür, yapmıyor başka bir işde ise ondan da çift bozan resmi alınır. Başka bir toprakda ziraat yapandan hem iki öşür ve hemde çift bozan resmi alınmaz. Kendi sipahisinin iyi ve mahsul veren yerlerini ekdikden sonra başkasının toprağında da ziraat yapsalar o zaman iki öşür alınmaz, kanundur.

KANUN – Yörük sınıfı daima bir yerde kalmıyarak konub göçtükleri

için hiç bir sipahinin raiyeti sayılmaz ve nereye giderlerse toplulukları ile beraber yazılırlar, bunlara toprak sahibi karışamaz, ancak göç halinden ve yörüklükten tamamen vaz geçerde bir yerde zıraatla meşgul olurlarsa yazım tarihinden itibaren on yıldan fazla hangi köyde oturmuş yerleşmiş ve deftere yazılmışlarsa raiyet resmini deftere göre bulunduğu köyün sipahisine verirler, artık bu gibi yerlerde yörük değil raiyet sayılırlar.

KANUN – Defterde raiyet yazılı kimseler -biz memleketin ileri gelen büyüklerindeniz raiyet değiliz- diye bennak resimlerini vermek istemezlerse ve eğer ellerinde hükümet merkezindeki devlet büyüklerinden verilmiş senet ve şecereleri varsa o zaman defterde raiyet yazılmalarına itibar edilmez, şayet yoksa o zaman defter gereğince bunlarda bennak (evli erkeklerden alınan çift resmi) resmi alınır.

KANUN – Defterde raiyet yazılı kimseler köylerinden çıkarak başka bir köyde yerleşseler ve o yerde de on yıldan az kalmışlarsa tekrar geri kendi yazıldıkları köylerine getirilir, ama on yıldan fazla zaman geçmişse artık geri getirtmek doğru değildir. Göç ettikleri köyün defterine raiyet olarak yazılmamışlarsa o zaman defter gereğince raiyet resimlerini eski sipahilerine verirler, ancak derbend (anadolu ve rumelinin bir çok yerlerinde dağlık bölgelerdeki geçitleri korumakla görevli kimseler) reayasında bu kanun cari değildir. Derbend boş kalırsa başka yere göç eden derbend reyası derbende geri döndürülür. Kanundur.

KANUN – Bir sancakdaki defterde kovandan öşür yazılsa ve kovan kimin bahçesinde ise bal öşrü onun olur. Toprak sahibi bu durumda raiyetten başka bir şey istiyemez fakat o sancaktaki kovanlar için defterde öşür yazılmayubda resim yazılmışsa toprak sahibi kendi raiyetinin ne kadar kovanı olursa olsun toprağında bal yapsın yapmasın, o sancakda kaç kovan ne kadar akçe yazılmışsa o kadar resmini alır. Resim alınan kovan kimin toprağında bal yapmışsa öşründe o alır.

KANUN – Bir reyanın deftere yazılmamış oğulları başka bir yerede raiyet yazılmamış olsalar, babaları kimin raiyeti ise onlarda onun raiyeti sayılırlar. Raiyetin kardeşide deftere yazılmamış olsa onunda ölen babası defterde kimin raiyeti yazılmışsa o da onun raiyeti olur, raiyetin azadlı kulu yani köleside mademki başka bir yere raiyet yazılmamıştır, bulunduğu vilayet yazılıncaya dek sahibine tabidir. Evli ise bennak resmi, bekar sa mücerred resmini sahibi kimin raiyeti ise ona verir. Azad edilmiş kölede sonradan deftere yazılmamış bir reaya ise ondan vakıf eminleri raiyet resmini almak için maliye tarafından hükmü şerif verilmiştir ve bu Hamza paşa zamanında olmuştur.

KANUN – Raiyet defterde iki sipahiye birden raiyet yazılmış olsa ikisininde toprağında oturmayub başka bir yerde otururken deftere yazılsa o

zaman bennak resmi yarıya indirilir. Fakat buna benzer raiyetlerden birisi yazımdan on yıl evvel bir sipahinin toprağında otursa ve o köye raiyet yazılsa, o sipahi raiyetten bennak resmi alır, önceki köy sipahisi -bu benim defterde yazılmış reayamdır diyerek dava açamaz.

KANUN – Defterde yazılı gayri müslim oğulları emri şerif (padişah tarafından verilen emir) ile devşirme (hıristiyan tebadan asker için yetiştirilen 8-20 yaş arasındaki çocuklar) ve acemi oğlanı (acemi ocağında yetiştirilen genç delikanlılar) olsa veya müslüman olub acemi oğlunu ve yeniçeri olsa, bunlar yeniçeri olmakla raiyetlikden çıkar, ama bunların oğulları ve kardeşleri defterde yazılı raiyet olsa, bunlar yeniçeri olmakla raiyet resmini vermektan kurtulamazlar. Eskiden beri ne işlem görmüşlerse o devam eder. ancak yeniçeri oldukdan sonra doğan çocukları raiyet sayılmazlar ve yeniçeri oğlundan raiyet resmi alınmaz.

Defterde yazılı raiyet kadı (hakim), müderris (profesör), ve mülazım (asista) olsa bunlardan bennak resmi ve mücerred resmi alınmaz. Hatta danışment (yüksek okul öğrencisi) den dahi alınmaz. Deftere danışmend diye yazılmışda okumuyor ve başı boş geziyorsa böylelerinden raiyet resmi alınmaz, büyük kişilerden (sefir hakim, büyük mevkilerde bulunanlar) bennak resmi ve mücerred resmi alınmaz. Defterde raiyet dahi yazılmış olsa kıymeti yoktur.

Deftere yazılı raiyet sonradan imam ve hatib olsalar, imamlık yapıb hutbe okusalar bunlardan bennak ve mücerred resmi alınmaz, ancak bu görevden alındıkları zaman tekrar resim alınır.

KANUN – Defterde gayri müslim olarak yazılmış kişi sonradan papas olsa ve dini vazifelerini yapsa, bunlarda ispençe ve haraç alınır. Fakat rahib başka bir yere geçimi için gitse ve halkın sadakası ile geçinse ondan bir şey alınmaz.

KANUN – Raiyet oğullarından ve azadlı kullarda raiyet olmuşlarsa onlardan da raeya gibi resim alınır. Defterde kovandan öşür yazılan yerde defterde açıklandığı gibi balın öşürü alınır. Arıdan alınmaz. Koza kış beslenmesi için arıya ayrılan baldan öşür alınmaz. Dağlar, taşlar ve ağaç kovuklarında bulunan arı kovanında balın öşürü toprak sahibinindir. arılar ise arı kovanını kim bulmuşsa onun olur.

Raiyet kızının kovanı olsa ve babası raiyet yazıldığı köyde halen oturuyorsa o da kovana resmini reaya gibi toprak sahibine verir. Merhum Celal zade bu hükmü vermiştir.

SORU – Bir sancakda yabanda bulunan arı kovana öşürünü beytülmal emini olan Zeyd sancak sipahisine verdikten sonra kalanını miri için elinde tutması şeran doğru mudur?

CEVAB – Beytülmal emini kovanı, arısı ve balı ile beraber sahibi buluncaya kadar saklaması şeran icab eder. Eğer bulan fakirse ona verilir, fakir değilse başka bir yoksula sadaka olarak verilir. (**katib Abdullah**) (devlet adamı)

SORU – Sahibi bulunmayan kovanların sonradan sahipleri çıkubda kendilerine aid olduğunu isbat ederlerse kovanlar şer'an kime verilir?

CEVAB – Bulan fakirse bulana ve mühtac olana verilir. Eğer bulan kovanda arı varsa o da bulanın olur. (**katib Abdullah**)

KANUN – Yüksek memuriyette bulunan kadı, müderris, veya onların asistanları ve padişah kulları (köleleri), kendi geçimleri için kendi sancaklarında 8-10 adet kovanları varsa onlardan resim ve öşür alınmaz, ancak on adedten fazla olursa o zaman hepsinden birden öşür alınır.

Kapı kulları, kale muhafızları (dizdar)nın maaşları timar sahiplerinden çıkıyorsa onlardan bir şey alınmaz, yalnız raiyetten alınır. Hisar erlerindende (iç kalelerde çalışanlar) reaya gibi resim ve öşür alınır. Bu durumda olanların köydeki evlerinde oturan aileleri için bağ, bahçe bostanlıkları ve sebze bahçeleri varsa bunlardan öşür alınmaz, yalnız mahsül dışarda kâr için satılırsa o zaman öşür alınır. Kendi geçimleri içinse alınmaz.

Miri arazide yetişen mahsulün toprağın verimine göre onda bir, sevizde bir, beşde bir, ve üçde bir öşür alınır. İster o köyde otursun ister başka bir köyden gelmiş olsun toprağın tahammülüne göre alınması şeriat icabıdır. Eski kanuna göre defter üzerinden alınırdı, eğer defterde öşür yazılmışsa öşür, resim yazılmışsa resim alınırdı.

KANUN – Bir köyde yeni deftere raiyet yazılmış birisi başka yerde de çeltikçi olarak kaydedilmiş olsa raiyetlikden çıkmış sayılmaz.

Sultan kanunu,

Rumeli memleketlerinin kanunu şöyledir, 20 binden bir akçe eksik olan bir timarın 6 bini kılıçtır, geri kalanı ifraz edilerek hisselerine ayrılır. 6 binden bir akçe eksik olanın 3 bini kılıç sayılır. zeamet ise 20 binden fazla 100 bin akçeye kadardır, bunun 20 bini kılıç kalanı hissedir.

Anadolu memleketlerinin kanunlarına göre ise 20 binden bir akçe eksik olan timarın 5 bini kılıçtır. Geri kalanı ifraz edilerek hisselerine ayrılır. 5 binden bir hesse eksik olsa bunun iki bini kılıç gerisi hisse sayılır.

Celal zade kanunu,

Timar sahipleri kendi dirliği (zeamet) nden vaz geçüb İstanbula beylerbeyi kapısına gelse ve orada çalışsa yahutta bir başka dirlik ümide ile

sefere gitmeyüb başka işlerde (kâsibler silki) çalışsa ve defter yazıldığı zaman deftere raiyet yazılsalar bunlardan bennak ve diğer resimleri (vergileri, avarız) (avarız - fevkalade zamanlarda halka yüklenen mali, aynı ve bedeni mükellefiyetler) alınır. Reaya -daha önce ben sipahi idim elimde beratım vardır, demesi bir sonuç vermez. Yalnız dirlik (devlet tarafından görevlilere verilen para, maaş almak ümidi hükümet merkezine gelüb beğlerbeği kapısında çalışır veya mazül (azl edilmiş) olarak sefer hazırlayub harbe gitmişse ve aradan da 7 yıldan daha çok zaman geçmişse, böyle bir durumdaki sipahiye resim ve bennak vergileri teklif olunmaz.

Zaim (zeamet sahibi) ve sipahi oğulları babalarının ölümünde 12 yaşında iseler yedi yıl içinde dedesinden önce babaları timar tasarruf etmeden ölürse dedelerinin beratı ile timara talib olurlar. Bu durumdaki sipahi oğulları dedeleri öldüğü günden itibaren 10 yıl içinde timarı iki oğluna verilir.

Sipahi emekli iken ölmüşse timarı oğullarına kalır, ancak çocukların timarı talep etme müddeti olarak 7 yıl tanınmıştır. Konulduğu müddet zarfında timar istemek için hükümet merkezine veya beğlerbeği kapısına müracaat etmiyen veya sefer düzenlemeyüb başka bir mesleğe intisab eden bir kimse memleketi yazım esnasında raiyet olarak yazılırlarsa bunlar reaya ad olunurlar, böylelerine avarız ve bennak teklif olunur. Eğer defterde hiç kimseye raiyet yazılmamışlarsa bunların bennak resimlerini vakıf eminleri alır. ancak tayin edilen süre içinde hükümet merkezine veya beğlerbeği kapısına müracaat etmiş olsalar veya bir dirli sefere gitseler veya sefer hazırlasalar, tayin edilen süreden ne kadar zaman geçmiş olursa olsun yine sipahi oğlu sipahi sayılır ve bunların avarız ve bennak resimleri alınmaz.

KANUN – Dikilen ve aşılana ağaçlar mülke girer, fakat sabanla işlenen yerler mülk değildir, padişahlar tarafından mademki mülk olarak açıklanmamış ve defterede yazılmamıştır, istediği kadar burası mülkdür diye iddia edenlerin sözü geçerli sayılmaz, bunların öşür ve resimleri alınır.

KANUN – Eskiden beri raiyet yerini tutan yörük veya bir başkası olsun çift akçesi ki buna kulluk akçesinde denir, o vilayette defterde kaç akçe yazılmışsa vermekle mükelleftir ve bu bir kanundur.

Yörük sınıfı sonradan baltaları ile açtıkları ve zıraat yapmak istedikleri yerlerin bütün çifte tahammülü varsa yani mahsul verebilirse 12 akçe çift resmi alınır.

Mer'a olarak ayrılan yerlerde sınır diye bir şey yoktur. eskiden beri hangi şerlerde davarlar yürümüş ve otlatılmışlarsa yine o yerlerde otlatılır.

40-50 yıl aradan geçmiş ve bu adet eskimiştir denilemez. Eski ve kadim demek o kadar geriye dayanır ki onun artık başlangıcını kimse bilemez. Eski meralar alınub satılmaz ve o yerlerde ziraat yapılamaz, kanuna aykırıdır. Ziraat yapsalar bile oralar yine mer'a sayılır. Çünkü bir köy halkının davalarına mer'a daha lüzumludur ve ona daha öncelik tanınır ve bu kanun gereğince işlem görür.

KANUN – Mirahor (padişah atlarına ve ahırlarına bakanların başı) timarlarının badi havası (osmanlı devrinde alınan vergilerden bir cinsi, bulunduğu yerin kanun ve teamülüne göre her yıl nakden toprak sahibi tarafından alınır.) kendilerindir. Mirahorlara aid koru yani merada yakalanan başı boş (yava, kaçgun) hayvanlar mirahorlara aiddir. Bunun hakkında hükmü şerif verilmiş ve eskiden beri nasıl işlem görmüşse yine aynı işlemi görmesi emr olunmuştur.

KANUN – Bir köyde oturan veya haricden o köye gelen bir raiyet toprak sahibinden izin alarak binalar yapsalar bu binaların en iyisinden elli akçe, orta hallisinde 30 akçe, daha basitinden 20 akçe dam tapusu alınır kanundur. Eğer sipahiden izin almadan bina yapmışsa sipahi özerkdir, isterse kanun gereğince dam tapusunu alır, isterse binayı yıktırır, eğer o yerlerde eskiden bina varda sonradan harab yıkılmış ve raiyet bunu tamir ederek oturacak hale sokmuşsa böylelerinden bir şey alınmaz. Ziraat yapılan tarlaya sipahi izni ile raiyet yeniden binalar inşa etse toprak sahibi kanun gereğince ondan dam tapusunu alır ve o tarlada ziraat yapılırsa o zamanda öşür ve resminden ne kadar tutarsa ona göre mukataa taktir olunur ve sipahi mukataasını alır. O sipahi gidübde yerine başkası gelse ve aradanda 10 yıl geçmemişse eğer isterse binaları yıktırabilir. Fakat on yıl geçmişse o da diğeri gibi mukataasını almak zorundadır. Zira üstünden on yıl geçen davaya bakılmaz, zaman aşımına uğrar.

KANUN – Meslek sahibi ve askeri sınıf halk, bir toprak sahibinin timarında ziraat yapsalar öşür ve resimlerini vermekle mükelleftirler.

Yeniçeri sınıfından bazıları eskiden beri reayaya aid olmıyan ve raiyet tasarrufunda iken o yerlerden resim alınmamış ve yeni defterde hasıl bağlanmamış yerlerde baltaları ile açtıkları tarlalardan öşür verir, salariye ve zemin resmi (yer kulluğu) vermezler. Yalnız öşür verirler. Eğer eski reaya yerlerinden tasarruf etmişlerse o zaman öşür ve resimleri tıpkı raiyet gibi verirler. Kanundur.

KANUN – Yörük sınıfıda toprak sahibinin toprağında yeniçeri gibi baltası ile yeniden açtıkları yerden bütün çiftten 12 akçe, yarım çiftten 6 akçe verirler. Şayet raiyet yerlerini tasarruf etmişlerse çift resmini ve öşürlerini tıpkı reaya gibi verirler. -Biz bütün çiftten 12 akçe veririz diye kavga çıkaramazlar. Dolaştıkları yerlerde kırılık ve bayırlık yerlerden baltaları ile

toprak işliyebilirler, bu durum Selanik yörükleri kanunnamesinde açıklanmıştır.

KANUN – Koyun resmi (adeti ağnam) alma zamanı nisan ayının başıdır. Nisanın ilk günlerine dek kimin elinde ne kadar koyun varsa, koyun toplamaya görevli olanlar deftere yazarak her koyun başına bir akçe alırlar. Yörük sınıfının da koyun toplama zamanı nisan ayındadır.

KANUN – Zeamet ve timar sahiblerinin koyun resimlerini alma zamanı koyun tamamen dölünü dökdükden sonra mayıs içinde kuzusu ile beraber olmak üzere eski kanuna göre iki koyuna bir akçe alınır. Mayısın başı kimin tahviline (sipahi zamanı) düşerse koyun halkı onun olur.

KANUN – Padişah mensublarından yüksek sınıftan ve padişah kullarından, timarlı veya maaşlı olsun ve askeri sınıftan olanlar 150 koyuna kadar hiç bir resim vermeyüb daha fazlasından vermeleri için hükmü şerif verilmiştir.

KANUN – Demir madeni olanlarda eğer defterde demir madenine öşür yazılmışsa, defter gereğince demir mahsülünden öşür alınır ve eskiden beri ne gibi bir işlem görmüşse yine öylece devam edilir. Maden ocaklarında deftere hasil yazılan defterde o vilayetin kanunnamesinde her ocaktan ne kadar resim alınmışsa bu gibi demir ocakları işletenlerden de defter gereğince resmi göre (madenci ocağı resmi) alınır. Eğer açıklanmamış ve hiç bir şey belirtilmemişse eskiden beri her ocaktan ne kadar alınmışsa ona kıyasla bir resim alınır. Eskiden beri işliyen ocaklarda çalışan kimselerde ocak başına resim vermemek için 5-10 kişi bir ocakta çalışub yalnız ocak başına resim verirlermiş, aslında defterde ocak kime hasil yazılmışsa onun izni olmadan yeniden demirci ocağı kuramazlar. Yapsalar dahi çalışmasına izin verilmez.

KANUN – Keleme yani boş bırakılan veya dinlendirmek kasdi ile ekilmeden bırakılmış reaya tarlaları, boş kaldığı zaman içinde tarlayı ot basar ve oda reaya tarafından biçilirse bundan öşür alınmaz, kanuna aykırıdır. Eğer defterde açık seçik olarak ot hasil kayd olunmuşsa o zaman öşür alınır, eğer eski defterlerde bu madde açıklanmışsa tatbik edilir. Yoksa yeni deftere vilayet katibi yazarken kendisinden kayd etmişse buna itibar edilmez ve ona göre hüküm verilmez. Yalnız keleme tarla dinlendirilmek için bir yıl değilde zıraata elverişli olduğu halde 3 yıldan fazla sürülmemiş ve ot yürümüşse o zaman tarla çayırılık ad edilir. Eğer bu çayırılık eskiden çayır olmayub raiyetin çiftliğinden bir parça ad olunmuşsa sonradan su basarak çayır olmuştysa raiyetin elinden alınmaz buna öşür bağlanır. Çayırılık, su basar yer olmayubda zıraata yarar yer olsa ve sipahide çayırdan yararlanıyorsa o zaman ona boz yerden bir çayırılık verilerek burası, zıraat ettirilmek üzere raiyete bırakılır.

KANUN – Kışlak ve yaylak resmi defterde hasıl yazılması lazımdır. Deftere yazıldığı zaman buralarda yaylayub kışlayan, otundan ve suyundan faydalananlardan yaylak ve kışlağın tahammülüne göre resim alınır. Ayrıca sipahinin reayasından kışlak resmini alması hususu için sefer ayının başında ve 1078 senesinde emri şerif çıkmıştır.

Bir yerde kışlayub yaylayanlardan tahammüllerine göre resim alınır kanundur. -Biz ancak defterde yazılı resmi veririz- diye itiraz edemezler, bu hususda itibar yaylak ve kışlağın tahammülüne göredir. Deftere göre resim alınmaz.

OTLAK KANUNU – Başka köy ve kasabalardan otlak zamanı koyunlarını bir yaylağa getirüb oranın otundan ve suyundan faydalananlar öşür ve resim vermezlerse bu gibilerin her üçyüz koyunu bir sürü ad edilerek iyi sürüden bir koyun orta sürüden bir şişek, daha az sürüden bir kuzu otlak hakkı için alınır. Kanundur.

KANUN – Yörük sınıfı yaylaklarına giderken geçtikleri yerlerde dinlenmek için 3 günden fazla oturamazlar. Oturdukları taktirde kimseye zarar ve ziyan vermemeleri şarttır. Ve bu şeriat icablarına göre saptanmıştır, yoksa zaruri kefil göstermeleri icab eder.

KANUN – Yörükler, gittikleri yerlerde yayla yaparak burada hayvanlarının döllerini alırken hiç bir raiyete zarar vermemelidirler. Hayvanlarını başkasının tarlalarına sokarak mahsullerine zarar getirmemelidirler. Şayet böyle bir zarar yaparlarsa kadı eli ile zarar ve ziyanı öderler.

Bir yörük kendi sipahisinin timarı içinde oturur ve bir raiyet sayılırsa yine o köy sınırında davarları otlıyor diye sipahi ondan otlak resmi istiyemez, doğru değildir. Çünkü öşür ve resim verenden ayrıca otlak hakkı alınmaz.

KANUN – Yörük bir yerde oturmadığı ve daima harekette olduğu için uğradığı yerlerdeki toprak sahipleri tarafından kendisinden bir şey istenilmez ve işe karıştırılmaz.

Yörük sınıfının karıları için subaşılar veya sipahiler -yörük bizim toprağımızda evlendi diyerek itiraz edemezler. Çünkü yörük koşar göçer kimselerdir. Bir köyde daimi ikametleri yoktur ki toprağa bağlılıkları olsun.

Toprakdan dul kadının gerdek resmini almak için ancak o toprak ta oturması ve yaşaması lazımdır ki bu da ancak reaya kadınlarına mahsusdur. Yörük kadınlarının gerdek resmini timar sahibi ve subaşı alamaz ve karışamaz.

KANUN – Ekinli bennak resmi, (dörtte bir veya yarım çiftlikden bir miktar yeri ziraat yapanlardan iki dönümünden bir akçe ekinli bennak di-

ye alınan vergi) cebe bennak resmi (mücerred yani bekar olanlar ziraat veya başka işle meşgulseler ayrıca ortalama olarak altışar akçe ceba behak adlı vergi verirler. Bennak vergisinin diğer bir adı da resmi raiyet olub her ocağa göre değişirdi.) mücerred resmi ve ocak resmi (resmi dühan) şöyledir.

Defterde bir toprak sahibine raiyet kayd olunub elinde olan yerleri yarım çiftlikden azsa 18 akçe ekinli bennak resmi toprak sahibine verir. Cebe bennak ise toprak sahibine raiyet kayd olarak elinde yeri bulunmayub evli olsa bu gibi raiyet 12 akçe cebe bennak resmini toprak sahibine verir. Mücerred ise o toprak sahibine raiyet kayd olarak ergin (bekâr) olursa 6 akçe mücerred resmini sipahiye verir.

DÜHAN RESMİ (duman - tütün) – Defterde sipahiye raiyet kayd olmayub başka yerden gelerek toprak sahibinin toprağında oturarak kışlasa öşür ve resim gibi resimleri vermese bu gibiler sipahinin toprağında oturub kışladığı için altışar akçe acele hakkı verirler. Şaban ayı 1070 tarihinde bu maddeler kanunlaşmıştır.

KANUN – Yörükler göçer halktandır, belirli bir yerleri olmadığı için mahkemeyi ilgilendirecek bir suç işledikleri zaman bunlar hakkında kadılar hüküm verüb şeri (senet, hüccet) verirler. Daha basit suçlarla su başıları meşgul olur. Bunun hakkında eskiden yörürlüğe konmuş hükmü şerif vardır.

KANUN – Bir timara dışardan gelüb yörükler yerleşseler ve kışlasalar, açık ve sarıh olarak defterde kışlak resmi yazılmışsa alınır. Öger açık olarak yazılmamışsa o zaman ö köyde eskiden beri kışlak resmi alınması adet ise alınır, değilse alınmaz.

KANUN – Yörük yörüklükden vaz geçerek bir köyde yerleşüb ziraatla meşgul olsa ve on yıldan fazla orada çalışsa ve o memlekette otursa ve defterde raiyet olarak yazılsa artık yörük sayılmaz.

Bir köyde oturan 1-2 yörük ailesi için bazan çeri başıları yanlarında bir çok adamlarla o köye gidüb bir kaç gün oturarak köy halkından öteberi ister ve para vermeden yemek yiyüb reayayı rahatsız ederek ve sipahinin mahsülüne zarar verdiğinde durum saraya bildirilmiş ve 987 hicri tarihinde çıkan bir kanunla bundan böyle bir yerde 10 yıldan fazla oturan yörük raiyet sayılacağı ve bir reaya gibi işleme tabi tutulacağı, defter gereğince muamele göreceği ve yörük beşlerinin hiç bir şekilde bunların işlerine karışamayacağı ve köy halkını rahatsız etmemeleri, çıkan bir hatti hümayunla (padişahın el yazması) emr edilmiştir. O zamandan beridir ki raiyet olan eski yörüklere hiç bir zaman yörük beyleri karışmamaktadır. Kanunnameye kayd edildiği gibi rahmetli Hamza paşanın emri ve hakim ha-

san efendinin mühürlü yazısı ve zamanın vezirinde derkenarı (sahifanın yan kısımlarına yazılan açıklama) ile kanun yürürlüğe konmuştur.

KANUN – Başka yerden gelen yörük müsellemin (Beğlerbeğilik kurulmadan evvel osmanlı imparatorluğunda mevcut muvazzaf suvari askerine verilen ad, harbde asker sulde zıraatla uğraşan kişidir ve her türlü vergiden muafdır, bunlar yeniçeri teşkilatı kurulduktan sonra geri hizmetlerde eyalet askeri olarak kullanılmışlardır.) toprağında 10 yıldan fazla oturursa ve müsellemin toprağında zıraat yaparak müselleme öşür ve resmini verirse sonradan müsellemin yörüğü toprağından zorla kaldıramaz, mademki işlemiş ve hiç bir zarar yapmamıştır, almaya hakkı yoktur. Ancak toprağı işlememiş ve müselleme zarar vermişse o zaman elinden toprak alınır.

KANUN – Voynuk (devlet adamlarının atlarına, ahır ve çayır işlerine bakan hıristiyan, bilhassa bulgarlardan müteşekkil müstakil bir sınıf asker) zaviyelerine (tekkenin küçüğü - kervansarayların olmadığı yerlerde misafirhane görevinde yapardı, zaviyedarlar vergilerden muafdırlar.) mensul birisi sipahiye raiyet yazılsa 25 akçe ispencesi ve badıhavası kime hasıl yazıldı ise cürüm resmini ve cinayet resmini o alır. Eğer bir kimsenin timarlı toprağında yer tutmuşsa öşür ve resimlerini verir. Koyunları varsa koyun resmini kime hasıl yazılmışsa ona verir. Değirmeni varsa velhasıl diğer reaya gibi hepsinin resimlerini vermekle mükelleftir.

KANUN – Voynuğun (voynuklar hizmette olmadıkları zaman baştine denilen çiftliklerinde zıraat yaparlardı. Örfi ve şeri vergilerden muafıtlar.) üzerine yazılan voynukluk yerleri dışardan başka kimseye verilmesi doğru değildir. Eğer herhangi bir sebeple verilse bile geri alınır. -Bu kadar zamandan beri buraları benim tasarrufumdaydı- diyerek dava açamaz. Eğer voynuk yerini kendisi bizzat bir başkasına vermişse sonradan geri almak isterse, verdiği zaman aralarında ne gibi şart koşmuşlarsa ona göre işlem yapılır.

KANUN – Voynuğun kendi üzerine yazılan voynukluk yerinden öşür alınmaz, ama dışardan yani başka bir yerden kendi toprağı dışında yer açub zıraat yapsa kimin toprağında zıraat yaparsa öşrünü o toprak sahibi alır. Eğer oradan resim alınıyorsa resmini de o toprak sahibi alır.

KANUN – Bağ ve bahçe ki burasına voynuk baştinesi denir ve voynuğun üzerine yazılmışsa mirasa girmez, verese bundan yararlanamaz. Ondan sonra o yere gelecek voynuğa verilir.

KANUN – Padişah ahırlarına (establı amire) bakan voynukların ahıra yazılmıyan oğulları, kardeşleri ve diğer akrabaları varsa ve bunlara harac (hıristiyanın alınan toprak vergisi) ve ispence (hıristiyanın alınan topraklı veya topraksız olsun 25 akçe tutarında resim) yazılsa sipahi bun-

lardan hiç bir hak talep edemez. Mademki ona raiyet yazılmamışlardır, bu gibilerin haraç ve ispenceleri voynuk beğine aittir.

KANUN – Voynuk zaviyelerine (ocak) harac yazılmışsa bu gibiler raiyet sınıfına giremezler. Keza voynuğun evlatlarından, akrabalarından ve onun gibilerden hepsi mademki raiyet yazılmamışlardır bunlardan ispençe alınmaz.

KANUN – Voynuğun voynukluk yerleri ile raiyet olan kardeşlerinin yerleri hep bir arada olub muayyen sınırları yoksa o vilayette geçerli kanun gereğince o yerlerden baştine için ne icab ediyorsa alınır. Ayrıca rüsum alınmaz. Kardeşlerinde yerlerini tesbit ve tayin ederek ispençe, salarîye ve diğer resimleri raiye gibi timar sahibi için alınır.

KANUN – Bir voynuğun üzerinde defterde voynukluk baştinesi yazılan yerin sınırında müslüman veya hıristiyan birisi gelüb ziraat yapsa ve aralarında bu yüzden kavga çıkırsa, önce o yerin voynukluk yeri olduğu saptanır. Sonrada bu yerden ziraat yapan yabancından kanun gereğince tayin edilen öşür alınarak voynuğa verilir. Vermeme yoluna saparlarsa böyleleri ziraattan men edilir ve bütün hak voynuğa tanınır, ve voynuk nasıl isterse o şekilde toprağa tasarruf eder.

KANUN – Voynuklara verilen yerler işlenebilen yumuşar topraklardır ve voynuğun baştinesi ölçülmez, daima eskiden ola geldiği gibidir.

KANUN – Bir voynuk, sipahisinin başka köydeki toprakları sınırı içinde bulunan ormanlık yerlerden bir kısmını yazımdan sonra baltaları ile açub ziraat yapsa ve oraya bir miktar bağ çubuğu ve meyve fidanı dikse, mahsülden öşür ile salarîye sekizde bir ve bağ yaptığı yerin üzümündense şeriat gereğince tayin edilen öşrü sipahiye vermekle mükellefdir. -Ben voynuğum diyerek vermemezlik yapamaz. Kanundur.

KANUN – Voynuk sınıfının defterde üstlerine voynuk baştinesi hasıl yazılmışsa tayin edilen baştineden başka sipahi toprağına dahil edemez, eğer sipahiye aid toprakdan bir miktar yerde ziraat yaparsa sipahiye öşür ve salarîye verir.

KANUN – Bir sipahinin raiyeti göreci (demir ocakcısı) ve yağcı olmakla raiyetlikden uzaklaşmış sayılmaz. Görecilik ve yağcılık yalnız avarız (vergiler) dan kurtulmak içindir. Raiyet yazılan raiyet resmi verir, diğer vergileri vermez. Reayaya kanunda ne yazılmışsa onlarada yani voynuklarada caridir.

KANUN – Defterde mülk kayd olunmamış araziye öşriyenin satın alınması ve satılması örf ve adetlere göre şeren yasaktır. Eğer has üzerine defterde kayd edilmişse o zaman toprak sahibi tarafından karar verilir. O

karar verirse alınması caizdir. Toprak sahibinin haberi olmadan has kayd olunmuş yerlerde alınmaz. Yasaktır, alınmış olsa bile derhal mükavele fesh edilir, ve yine eski sahibinin üzerinde kalır.

KANUN – Raiyet sınıfı doğancı (padişahın kuşlarına ve av işlerine bakan) olmakla raiyetlikden çıkmaz ve raiyet resmi düşmez. Raiyet yazıldığı için raiyetin verdiği bütün resimler alınır. Hatta timar sipahisi bile olsa, mademki deftere raiyet yazılmıştır, ondan bütün resimler alınır. Ancak defterde timar sahibi olarak gösterilmişse ve bu beratında da belirtilmişse o vakit raiyet sayılmaz ve ondan raiyet resmi alınmaz, ancak raiyet yeri tutuyorsa o zaman yine resim verir. Kanundur.

KANUN – Bazı köylerin göllerinden eskiden beri tuz çıkarılıyorsa yine bu adet üzere o köylerden tuz resmi alınır. Deftere tuz resmi ne kadar yazılmışsa onu verirler. Daha fazlasını vermeleri teklif olunmaz. İstanbul fatihi rahmetli Sultan Mehmed han hazretleri Bağdad seferinden döndüğü zaman 881 hicri senesinde zaim ve sipahiler deftere tek tek kayd olunarak bunlara toprak ve köy verilmesi padişah tarafından emr edilerek kanun haline getirildi. Daha önceleri filan zeametti falana, diğerini şuna verdim diye padişah emri olarak deftere yazılırdı.

Osmanlı devletinde ilk kez timar ve zeamet dağıtımı Osman gazi ile başlamıştır. 701 yılında Sultan önüki buraya sonraları karaca hisar denildi. Osman gazi burasını oğlu Orhana, Eskişehirli diğer oğlu Gündüze, İnönünü oğlu Oğuz diyar hisarı oğlu Hasana, İnegölüde yine oğlu Turguta vermişti.

KANUN – Yıldırım Beyazıt han zamanında vilayet kadılarına hüccet akçesi, kısmet resmi ve sicil akçesi almaları tayin edilerek 792 de kanun haline getirilmiştir.

KANUN – 764 (1362) senesinde büyüklerin esir ve kullarından resim olarak beşde bir alınması Sultan Muradı han gazi zamanında ferman buyurularak esir başına 125 akçe kıymet biçilerek her esirden 25 akçe yüzde beş alınmıştır. Keza Sultan Muradı han gazi zamanında silahtar ve sipahi olan timar sahipleri oğullarında bundan mahrum edilmeyerek öldükden sonra oğullarına kanun gereğince timar verilmesi ve esir, köle çocukların da mahrum olmamaları Rumeli beğler beğisi Timur Taş paşanın icreatı ile olmuştur.

KANUN – Bir raiyet öşrünü, her hafta köye yakın yazar veya köyde bulunan anbara taşınması kanun gereğidir. Başka köy ve kasabalardaki reaya içinde bu kanun geçerlidir.

KANUN – Bir yerde sipahiye aid çayır olsa bazı kimselerde çayırın saptanmış sınırını bozup, sürüb eküb ve kendi tasarruflarına geçirseler o

zaman ehil kimseler çayırın sınırı nereden başlayub nerede bittiğini tesbit ettikten sonra yine çayırılık olarak kullanılır.

KANUN – Bir köyün toprağında olan yaylak ve kışlağa başka bir köy halkı dışardan gelüb yaylar ve kışlarsa resmini toprak sahibi almak istediği zaman köy halkı -burası bizim köyün toprağındadır, sana defterde yazılan resmi verüb fazlasını biz alırız- diye karışmaya başlasalar, kanun gereğince otlak, koşlak ve yaylak hakkında köy halkının hiç bir ilgisi yoktur, bütün mahsul toprak sahibine aid olduğu gereği hakkında emrişerif verilmiştir.

KANUN – Bir kışlak veya yaylakda eskidenberi hayvanlar yararlanıyorsa, sonradan bu mera yerinde bazı kimseler zıraat yapmaya kalksalar bunlar hemen men olunur ve eskisi gibi yine mera olarak kullanılmasına ait ahkamı şerife vardır. Zira meralık yer tarla olarak kullanılırsa hayvanları otlatacak yer kalmaz ki bu da doğru değildir. Mera yeri her şeyden önce gelir. Kışlak ve yaylak da meralık yere öncelik tanınır. ancak o yaylağın boş, dağ ve bayırlık yerleri varsa ve hayvan otlatmanın imkanı yoksa o zaman bu yerler sipahi izni ile sürülüb zıraata yarar hale sokabilecek kimseye verilir ve böyle olmasıda icab eder. Buna karışmamak lazımdır.

KANUN – Bir timarda toprağı olan sipahi toprağı işliyenlerden öşür istese, -burası vakıf arazidir diye tartışmazlar. Eğer dava açsalar o zaman kendilerinden yüksek makamdan yani divani aliden verilmiş mülk name istenir ve deftere yazılı olub olmadığı araştırılır. Hakikatan orası bir vakfiye olarak deftere yazılmışsa o zaman zıraatla uğraşmalarına müsaade edilir ve bunlar her türlü rusumu divaniyeden muafdırlar. Eski ve yeni defterede bu şekilde vakıf yazılmışsa bunlardan hiç bir şey alınmaz.

Kadı hücceti ile (senet) defterleri yazan katiblerin kayırması ile defter yazıldığı sırada bazılarına mülknamesi hümayun verilerek kendine mülk yapmış vakfiyerin işlemi dürüst yapılmamıştır, iyice araştırmalı ve kimin toprağında bu durum meydana gelmişse onlardan öşür alınmalıdır. Zıraat yapılan toprak ve mülk için defterdar nişanları ile yazılmış hükümler bile olsa geçerli değildir. Bu hükümler kanuna aykırıdır. Sahih olmaz, bu şekilde toprak elde edenlerin toprak ve mülkleri ellerinden alınır.

KANUN – Bir kimse tasarrufunda olan yerleri 3 yıl arka arkaya hiç özrü olmadan boş ve atıl bıraksa timar sahibi buraları tapu ile başkasına verir, kanun gereğidir. -Ben burasını emaneten (kira ile) almıştım diye dava açsa hiç bir şey elde edemez, kira versede vermesede mademki 3 yıl boş ve atıl kalmıştır, tapuya hak kazanır, emanet vermek tapuya verilmeğe mani değildir, kanundur.

KANUN – Bir kimse tasarrufunda olan yerleri bir kimseye emanet

olarak bıraksa ve başka bir memlekete gitse, emanet alan kimse toprağı gereğince işlese ve asıl sahibinde 3 yıl içinde sıhhat haberi ve mektubları gelse o zaman toprak sahibi -ben bu yerleri başkasına tapu ile veririm diye dava açamaz. Ancak başka memlekete giden kimsenin sıhhat haberi gelme ve kayıplar listesine geçse o zaman toprak sahibi araziyi başkasına tapu ile verir kanundur.

KANUN – Bir subaşı veya sipahinin tımarlı sınırında odunluk olsa ve bazı kimseler odunluğu sipahiden veya subaşıdan tapu ile aldık diye tartışmalar odunluk kimsenin mülkü olamaz ve tapulanamaz, o yerler eskiden beri odunluk olub o köyün halkının hepsi ondan faydalandığına göre bir kişinin bunu uhdesine alması doğru değildir. Zira odunluk ammenindir, bütün köy halkı ondan yararlanacaktır, tapu ile alınmaz, almış olanlar varsa bile ellerinden alınarak halkın yararına bırakılır.

KANUN (Ali Efendi zamanı)

SORU – Arpa hasadından 20 gün sonra buğday hasadı ve bir ay sonra darı biçilse hasad zamanı hangisine itibar edilir.

CEVAB – Darı hasadından sonradır. **(katib Ebussuud)**

SORU – Hasad zamanı tarlada mahsul hale geldiği zaman mıdır, yoksa biçildiği zaman mıdır?

CEVAB – Biçildiği zamandır. **(katib Ebussuud)**

KANUN – Kıdemli çavuşlar reislerine bir kapıcı göndererek kadimlik için 7 yük akçesini alub getirene de kıdem ücreti ne kadar verilir diye Ali efendiden sorulmuş o da şöyle cevaplandırmıştır.

-Eğer başdan 11 yıl üzerinden mukavele yapmışlarsa ve ne tutuyorsa onu alır. Eğer aralarında bir anlaşma yoksa o zaman şehir içinde ise binde beş akçe, mesafe biraz daha uzaksa, Konya, akşehir gibi o zaman binde on akçe, Haleb ve Şam gibi mesafe çok daha uzaksa binde onbeş akçe alır, uzaklığa göre 25-30 akçeye kadar müsade vardır. Çok uzak mesafeler, Basra, Bağdad, Lahsa ve Yemen gibi yerlerdir, diye cevaplandırmıştır. Zaten rahmetli Celalzadede mesafe hususunda aynı şeyleri söylemişti.

KANUN – Defterde hassa yazılmış ve eskiden beri hassa olarak tasarruf edilen yerlerde bağ dikilse sonradan gelen sipahi hassa çiftliğidir diyerek bağları sökmesi doğru değildir. Hasıldan dörtte birini sipahinin alması kanundur diye rahmetli Hamza paşa hükmü şerif vermiştir.

KANUN – Bağ, bostan öşrü, meyve ve bağ resmi hasıl yazılan yerde hasada itibar olunur. Bağ, bostan ve meyveden defterde öşür kaydı

olunmuşsa üzüm ve diğer meyveler yetişüb yenilme zamanı geldiğinde kimin tahvilinde işlem olmuşsa öşürde o alır ve o zamana itibar edilir.

KANUN – Kışlak hasadı zemheride alınır. Dıyrbakır, erzurum ve Divriki kanunnamelerinde kışlak zamanları zemheride kimin toprağında bulunursa o alır. Rahmetli Hamza paşanın verdiği hükümde otlak hasadı hakkı, otlayan hayvanların döllandığı zaman ve o zamana kadar da hayvanlar otlağın otundan ve suyundan yararlanacaklardır, yaylak hasadı da davarların ottan ve sudan faydalandığı zamandır. Öşür ve resim vermeyenlerden otlak hakkı alınır.

Hububat hasadı da mahsulün yetişüb biçilmeğe hak kazandığı zamandır. Çavdar, darı ve yulafda tam olgunluk zamanı hasad itibar edilir. Pamuk hasadı ise kozaların açılıb kökünden tam koparılacağı andır. Nohut, bakla, mercimek, böğrölce ve susamda yetişüb kemale erdiği an hasad zamanıdır. Zeytin hasadı meyvelerin olduğu ve silkeleneceği zamandır. Üzüm hasadı ise üzümün şıra yapılmak üzere tekneye konulacağı zamandır. Bağ resmi yazılan yerde üzün yetişüb kemale geldiği ve sepetlere toplanacağı zamandır. Bostan ve meyvelerin hasad zamanı ise yetişüb ağaçda toplanma zamanıdır. Zağfran hasadı da deyişirilme zamanıdır. Kökül hasadı kemale gelüb kaynamaya konulacağı andır. Haşhaş hasadı ise afyonun toplandığı zamandır. Kovan hasadı bal toplama zamanı, değirmen resmi toplama zamanı ise mahsulün harman zamanıdır.

Bennak, mücerred, ispence ve çift resimlerinin toplama zamanı mart ayının başıdır. Mart ayının başı kimin tahviline düşerse mart mahsulü onun olur. Koyun resmi mayıs ayı içinde alınır ve daha çok mayısın ilk haftalarına itibar edilir. Koyun tamamen döllandikten sonra kuzusu ile beraber sayılır. At kesimi zamanı yani hasadı güz mevsiminin sonudur. Vaşak, serdave (derisinden kürk yapılan küçük bir hayvan), otolku (kerkes kuşu), ösek, kurt ve çakalların derilerinin hasad zamanı kasım ayıdır. Dut hasadı toplandığı zamandır.

Ağıl resmi -koyun döl almak için ahıra girdiği zaman itibar edilir. 300 koyundan kanun gereği 5 akçe alınır, daha fazlası yasaktır.

Otluk hakkı - ot yetişüb davarın faydalandığı zamandır. Kışlağın toplama zamanı zemheridir.

Medresenin mahsulü yıllıktır, vezirler, kethüda, hisarerleri, mütvelli, müezzin, türbedar, zaviyedar ve reisleri, kale orkanı, dervişler ağası, imam ve hatib gibiler şehirlere dağıldığından bunların tahvil ve tarihleri yoktur.

Halen zeamet verilen kimseler hasad bizim tarihimize düşmüştür diye tartışılmış, şimdi mahsul durumuna göre itibar hasad zamanına gö-

re ayarlanır. Hasad zamanı mahsul biçildikten sonra harmana getirildiği zaman öşür alınır. O zaman kimin tahvilinde vaki olursa bütün mahsul onun olur. Mahsul biçilsin biçilmesin, harmana gelsin veya gelmesin itibar tam o andır.

SORU – Tahıl gillerin hasadı olduğu gibi üzümünde hasadı olur mu?

CEVAB – Olur, **(katib Ebussuud)** üzün tam yenilebileceği ve sokakda satılmağa başlandığı zamandır.

SORU – Vakıf olan bir köyü mütevellisi iltiman usulü ile bir başkasına vermesi şoran caizmidir?

CEVAB – Zabt ettirmek şartı ile caizdir. **(katib Ebussuud)**

SORU – Mukatsalı olan vakıf köylerinden bir kaç köyün mahsulünü maktu olarak iltizam usulü ile alması şer'an caizmidir?

CEVAB – Değildir, eğer böyle bir şey yaparsa hela akçesi haram olur. **(katib Ahmedülasr)**. (Devlet adamı - müftü)

SORU – Zeamet sahibinin bir yılda ki mahsulünü ömere muayyen bir akçe karşılığı verüb ve o kadar akçeyi peşin ömerden alub ve ömerde kabul ederek gidüb zeametinin mahsulünü topladığı zaman miktar olarak verdiği para karşılığı tutmasa, fazlasını zeydden alabilirmi?

CEVAB – Alır. **(katib Mustafa)** (Şeyhülislam 1596 - 1606) (İstanbul Kadılığı da yaptı.)

SORU – Zeyd (tımara sahibi) ve Ömer hakime baş vursalar, mürafaa sonu hakim fazla olanı Ömere hükmetse ve diğer taraftan Bekir Ömerin elinde olan fetvayı şerife ve hakimlik hükmüne aldırmasaydı -böyle olursa nizam ve intizam bozulur diye Ömere daha fazlayı almaktan men etmekle, Bekire imanını yenilemesi ve nikahı tazelemesi lazım gelirmi?

CEVAB – Gelir **(katib Mustafa)**.

SORU – Zeyd, zeametinin bir yılda hasıl olacak mahsulünü Ömere şu kadar akçeye maktu olarak verüb Ömerde mahsulünü aldığı zaman iltizam ettiği miktarda çıkmazsa, elindeki makbuzu zeyde götürüb teslim eder ve daha fazlasına almadığına dair yeminde ittiği halde Zeyd -sen bu maktuan aldın diyerek tutarını tam olarak Ömerden alabilir mi?

CEVAB – Alamaz.

SORU – Bu durumda Zeyd le Ömer hakime mürafaa için gittiklerinde hakim Ömere -şeriat varsa kanunda vardır, dünyanın nizamı kanunlarla geçerlidir- dese hakime ne lazım gelir?

CEVAB – Hakim kanunu şeriata tercih etmişse o zaman nikah ve iman tazelenmesi icab eder. **(katib Mustafa)**

SORU – Mahsulü seneden seneye olan bir medresenin müderrisi (hocası) yıl başında bir ay müderrislik yapıp sonradan medrese Ömere verilse gelecek yıla kadar Ömer öğrencileri okutan, hasad zamanı mahsul eski ve yeni müderrisler arasın nasıl bölüştürülür?

CEVAB – Yıllık mahsul aylara göre 12 ye bölünerek hangisi hizmet etti ise ona göre 12 aya bölüştürülür. **(katib Ali)** (Devlet adamı - Kanun kocusu)

SORU – Zeydin mülk yerinde hüdayi nabit yetişen asmanın kökü Ömerin mülk yerine kadar uzansa şeran asma hangisinin olur?

CEVAB – İtibar asmanın kendisinedir, köküne değildir. **(katib Ebussuud)**

SORU – Sipahi timarında ziraat yapılamayan yerlerde kendi kendisine yetişmiş bir fidanı Zeyd söküb kendi sahib olduğu yere dikse şeran zeydin mülkü olurmu?

CEVAB – Olmaz **(katib Ebussuud)**.

SORU – Bazı orman ve dağlarda boş ve atıl bırakılmış yerlerde biten fidanları koparub getirerek kendi yerine dikerek sonradan aşılasa da zeydin mülkü olurmu?

CEVAB – Olur. **(katib Ahmet)**

SORU – Müsellem yeri üzerinde kendi kendine yetişen ağaçlar ona aidmidir?

CEVAB – Evet ona aittir. **(katib Ahmet)**

SORU – Zeyd Ömer ile ortak oldukları yerin üzerinde olan yemişli ağaçların yemişinede ortak olurmu?

CEVAB – Olur. **(katib Ebussuud)**

SORU – Zeyd ile Ömerin ortak olarak tasarruf ettikleri yerde hüdayi nabit yetişen yemiş ağaçlarını ömerin haberi yok iken Zeyd aşılasa ve baksa Ömere pay vermesi icab edermi?

CEVAB – Etmez, **(katib Ebussuud)**.

SORU – Zeyd Ömer ile ortak olduğu bahçeden bazı fidanlar çıkarak yine Ömer ile ortak olduğu bir yere diküb fidanlar meyve vermeğe başlayınca Zeyd -fidanları kendisi dikdiği için meyvesini yalnız kendisi toplayub ömere hiç bir şey vermese olurmu?

CEVAB – Yarı kıymeti ömerindir. Diğer bir kişinin kendi mülkü olan fidanını söküb yine o şahsa aid toprağa dikse, fidan tutarsa kim dikmişse onun olur. Sahibine, fidanın kıymeti kaç para tutuyorsa onu verir. Ama sahibi onu ne zaman isterse kestirebilir. Ömerin aşılacağı ağaçsa yine Ömere aittir. **(katib Ebussuud)**

SORU – Zeyd, babası Ömerin yerinde hüdayi nabit yetişen meyve ağaçlarını aşılatabir meyve verdikten sonra ağaçları kesse ve o sırada da ölse zeyd ağaçların kıymetini ömer ve ömerin haleflerinden alabilirmi?

CEVAB – Zeydin mülkü olduğundan Ömer fidan kıymetini zeyde tazmin eder, aşılatabir ve vakitli vakitsiz mülküne aid ağaçları kesebilir, bu bakımdan Ömere fazla bir külfet yüklemes. Şeriat icabı kesilmiş olan ağaçların fidan kıymeti olarak da ömerden az bir şey alır. **(katib Ebussuud)**

SORU – Zeyd tapu ile mutasarrıf olduğu çayırın içinde bazı meyve ağaçları diküb 30 yıl kadar tasarruf etse öldüğü zaman sipahi, zeydin varisi varken çayırı fidanlardaki meyveyi topladıktan sonra yeri başkasına tapu ile verebilirmi?

CEVAB – Veremez, ağaçlar varislerindir.

SORU – Miri arazi üzerinde olan evlerin havluları içindeki ağaçların hasılından sipahi şer'an öşür bedeli alabilir mi?

CEVAB – Ev bahçesinden öşür alınır. **(katib Ahmet)**

SORU – Reaya tasarrufunda olan yerlerden hasıl kaldırıldıktan sonra yetişen otlardan sipahi öşür almağa yetkilimidir?

CEVAB – Hasıldan sonra yetişen otlardan bir şey alınmaz. **(katib Ebussuud)**

SORU – Zeyd, tasarrufunda olan miri arazideki ömere aid meyve ağaçlarından tarlasına gölge yapıyor diye gölge hakkı olarak bir şey alabilirmi?

CEVAB – Yer hakkı veya gölge hakkı tamamen sipahiye verilmez. Meyvesinden, sipahinin aldığı yere şayet gölge düşüyorsa zaten gölge düşdüğü yerin ecri misli (bir iş için bilir kişi tarafından tayin edilen ücret) olduğu için fazla bir şey vermek icab etmez. **(katib Ebussuud)**

SORU – Meyve veren ağaçların diplerinde zıraat yapılmasa veya zıraata hiç elverişli olmasa o ağaçları aşılatabirler o yerler helal olurmu?

CEVAB – Sipahi toprağında değilse olur. **(katib Ahmet)**

SORU – Zeyd ecdadından kendisine kalan zıraata elverişli arazinin

etrafını çevirüb oralara meyve ağaçları dikse, öldüğü zaman erkek evladı da kalmasa bu meyve ağaçlarını sipahi tarla yerine sayarak tapu ile başkasına verebilirmi?

CEVAB – İçinde saban yürümezse bahçe sayılır ve varislere kalır. Sipahiye ancak meyvenin öşrü verilir. Eğer saban yürüyebilecek yerse o zaman başkasına tapu ile verileceğine sipahi yine onlara verir. **(katib Ebussuud)**

SORU – Zeydin tasarrufunda olan toprağın üzerinde biten çayırı sipahisi zeyde vermemeğe kadirdir?

CEVAB – Sipahi geleneğe göre hemen öşrünü alır. O kısımda eküb biçeceğine dair israrda bulunursa elinden alınmaz. **(katib Ebussuud)**

SORU – Eskiden beri vakıf olarak tasarruf edilmiş bir köyde defterde vakıf kayd olunmamışsa zeyd -burası benim tımarımdır-diyerek berat da almışsa iş adliyyeye intikal eder. Eğer şahitler adliyyede burasının vakıf olduğunu isbatlarsa sipahinin iddiaları düşermi?

CEVAB – Düşer. **(katib Ebussuud)**

SORU – Bir sipahinin reayası sipahinin timarı olan köyden bir başka sipahinin timarında yer tutarken zeydin yani eski sipahilerinin reayası eski meralarını tasarruf edüb her birisi sonrakilerin meralarınada dahl etmişlerken zeydin reayası hala -oturduğumuz yer ömerin timarındadır diyerek ömerin müstakıl tasarruf ettikleri meralarına dahle kadır olurlarmı?

CEVAB – Eğer zeydin reayası önceki tarlarında da zıraat yapub rum ve öşürlerini veriyorlarsa karışamazlar. **(katib Ebussuud)**

SORU – Sipahinin reayası eski yerlerinden büsbütün ayrılmamakla beraber diğer sipahinin yani Ömerin yerinde de bir miktar zıraat yapsalar, birinci sipahiye onun toprağında ektiklerinin öşrünü, ikincisinde yine onun arazisinde yaptıkları zıraattan aldıklarının öşrünü verdikten mada ilk sipahinin reyası -biz ömerin timarında da yerimiz olduğuna göre bu köyünde halkından sayılırız o halde mer'adan yararlanmakta hakkımızdır- diye müdahaleleri kanuna uygun mudur?

CEVAB – Bir kariye halkına tayin edilen mer'alar o köy halkının zıraat ve mer'a yerleri de o köy halkına verilmiştir. O mer'adan ancak o köy halkının öküz ve diğer hayvanları faydalanarı. Zeydin yani sipahinin reayasıda sipahinin yerinde zıraat yaptıklarından öküzlerini o kariye meralarında otlatırlar. Ömerin yani diğer sipahinin yerinde zıraatta kullandıkları yani onun yararına çalıştırdıkları hayvanları ancak işdevamınca onun merasında otlatabilirler. **(katib Ebussuud)**

SORU – Ömerin reayasının eskiden beri müstakil olarak mutasarrıf oldukları çayırlarına zeydin reayasıda hayvanlarını otlatmak hakkına sahibmidir?

CEVAB – Ömerin yerinde ziraat yapan hayvanları ancak otlatma hakkına sahibdir.

SORU – Bir köy halkı mer'alarından bir parça yeri toprak sahibi izni ile yapub 4-5 yıldan beri öşürlerini verirken -bundan sonra buralarda ziraat yapmıyacağız ve burasını mer'a olarak kullanacağız diyebilirlermi?

CEVAB – Eğer mer'aya ihtiyaçları varsa mer'a yapabilirler.

SORU – Bir yaylakda saban girüb ziraat yapılan yerleri ziraat yapılan yerleri sipahi tapu ile başkasına verebilirmi?

CEVAB – Oraları eskiden beri mer'a olarak kullanılıyorsa olmaz. (**katib Ebussuud**)

SORU – Bir köyün yakınında olan ve eskiden beri mer'a olarak kullanılan yeri müsellemler olan zeyd -buraları müsellemler yeridir- diye ziraat yapmaya kalksa köy halkıda -buraları bizim eskiden beri mer'amızdır, hayvanlarımızı otlatırız, sen ziraat yapamazsın diyerek men edebilirlermi?

CEVAB – Edebilirler, (**katib Ebussuud**)

SORU – Zeyd, sipahisine aid toprağın rusumu örfiye (vergi) sini ay be ay sipahiye verir ve bu yeri mera yapmak isterse, sipahi ise -öncelikle ziraat yapman icab eder yoksa toprağı elinden alub başkasına tapu ile veririz diyebilirmi?

CEVAB – Diyebilir.

SORU – Zeyd, 12 parça evlerini, davarlarını, avlularını ve bu avlulara bitişik turunç bahçelerini ve bunların meyvelerini vakfa bıraksa ve vakıf idaresinde işlemi tescil ettirse ve öşürlerini eskiden beri muntazaman ödese şeran zikr edilen bu yerlerin vakfiyeti sahih olurmu?

CEVAB – Araziyi sultaniye (padişahlara aid) üç kısımdır. Bir kısmı araziye haraciye (hıristiyanlara aid arazi ve toprak), bir kısmı araziye öşriye (öşre tabi topraklar), bir kısmıda arzı memleket (mülkiyeti devlete aid olan arazi) dirki buna arzı miride denir.

Araziye haraciye,

Bir yabancı ülkeyi feth eden padişah o memleket halkının zarar görmemesi için her birinin ellerindeki araziye yine kendi üstlerine yazdırarak bir miktar harac yani vergi koymuştur. Yahutta arazinin hepsini ellerinden alub yine kendilerine yani hıristiyanlara dağıtarak haraca yani vergiye

bağlamıştır. Bu gibi yerlerin satışı, bağışı, veraseti ve vakfiyeti sahihtir. Zira Fatih Sultan Mehmet tarafından verilmiştir.

Araziyi öşriye,

Bir memleketi feth eden padişah evvela o yerleri atuka (azadlılara) ve bir kısmını da müslümanlara bölüştürerek bir kısmını da beytülmal için ayırmıştır ki buna arzı sadale (miri) da derler. Bu gibi arazisinde satışı, vakfiyeti ve veraseti sahihtir.

Arzımemleket,

Fetih sırasında nasıl elde edildiği ve nasıl kime verildiği bilinmeyen yahutta sahibleri ölen ve atıl kalmış arazidir ki bu gibi arazi tamamen beytülmal için zabt olunarak vilayet yazıldığı zaman toprakları parçalara ayırarak (ikta) sipahi ve sipahi olmayanlara timar olarak verilir, buna arzı miride denilir. Timar sahibine padişah tarafından bir berat ve bir tezkire ile toprak verilir. Sipahide timarını o kariyenin ehalisine dağıtır, onlardan rüsumu örfiye ve hukuku şeriye (şeriat kanunlarına göre) sini alır. Arzı memleket yahutta miri arazinin satışı, bağışı ve vakfiyeti yoktur. Yani ne bir kimseye bağışlanır, ne satılır ve nede vakıf yapılır. Ancak erkek evlat vardır.

Evler, imaretler, bahçeler eğer arzı hariciye veya arzı öşriye ise bunların vakfiyeti sahihtir. Fakat arzı memleketin vakfiyeti olmaz.

SORU – Araziyi haraciye ve araziyi öşriye nedir? Açıklanması -

CEVAB – Bir memleket fatihi araziyi ganimet sayarak taksim eder. Memlekette bulunan müslümanların ellerindeki arazi yine onlara bırakılır ve bu araziyi öşriyedir. Zira müslüman üzerine konulan görev ibadet makûlesinden sayılır. Bu bakımdan haraç müslüman için konulmaz, öşür konulur.

Bir memleket feth edildiği zaman padişah halka zarar vermez, esir etmez, yine hepsini yerlerinde alıkoyarak topraklarını, hayvanlarını ve evlerini de kendilerine vererek bir ceziye (hıristiyanlara konulan vergi, şahıslardan alınır.) koyarak birde bunları görevlendirirse o zaman o görev onlara haracdır. Öşür olamaz, çünkü öşürde ibadet manası vardır. Kâfirse ibadet ehli değildir. Onunu içinde onlara harac konulur. Bu haracda iki çeşittir.

1 – Haracı muvazzaf (arazinin yüz ölçümüne göre alınan ve bir adı da çift olan vergi) dırki yılda bir kere tayin edilen akçe alınır.

2 – Haracı mukaseme (mahsulün miktarına göre alınan ve bir adı da aşar olan vergi) mahsulün ondabiri, altıda biri, yahut toprağın tahamülüne

göre tayin edilen bir vergi sistemidirki mahsulün yarısına kadar indirilebilir.

İyi topraklar için bu iki vergi sistemi konmuştur. Bu arazi ve mülkler kendilerininindir. Fakat memleketin amaç arazisi onların sayılmaz, bu arazi ne öşriye ve nede haracıyedir. Arzı memlekettirki mülkiyet hakkı (rekabesi) beytülmalı aiddir. Tasarrufu reaya idare yani bir usulü ile tapu ile verilir ve bunlarda haracı muvazzaf ve mükasemesini sipahiye verirler. Satamazlar ve kendilerine mülkte yapamazlar. İcare usulü ile araziye alan olurda oğulları kalırsa onlarda tıpkı kendileri gibi toprağı tasarruf ederler, eğer oğulları yoksa o zaman sipahi istediğine tapu ile verir. Bu gibi yerlere ancak padişah tarafından el konulur. Kimsenin malı değildir. **(katib Ebussuud)**

SORU – Rum memleketlerinde reaya elinde olan araziye öşrienin ve araziye haracıyenin satışı, rehini, bağışı, emaneti ödünç olarak verilmesi, ortak olarak hissesi olanlar ve değiştirmek isteyenlerin aralarında çıkan her hangi bir durumda kadıların hüccet yani senet vermeleri şeriata uygun mudur?

CEVAB – Bu şartlar altında tasarruf edilenlerin hepsi şer’idir, ama reaya elinde bulunan arazi ne öşriye ve nede haracıyedir. Bu kabil araziye arzı memleket yani arzı miri denir, bunun mülkiyet hakkı beytülmalındır. (rakabe) Reaya bu arazinin tasarrufu, uhdesine verilir, yoksa hakiki mülkü değildir. Toprakları eker, biçer haracı muvazzafını ve çift akçesi adına ki buna bazı memleketlerde basma akçesinde derler ve haracı mükasemesini de öşür adına verirler. Baba ölübde oğlu kalırsa tıpkı babası gibi yeri yani toprağı tasarruf eder, buna kimse karışamaz, eğer oğlu yoksa o zaman sipahi başkasına tapuya verir. Eğer raiyetin kızı varsa tapu hakkı evvela ona tanınır. Reaya bir başkasına yerini bir miktar akçe karşılığı kiralamaz, ancak sipahisinden izin alması gerekir. Satış hücceti (senedi) almak ve vermek eski adetlerdir. Böyle bir şey vaki olduğu zaman (sipahinin izni ile filandan şu kadar akçe alub toprağımın tasarruf hakkını ona vardım, sipahide karar hakkını kullanarak o şahsa tapuya verdi) diye memleket kadının yazılı ve imzalı bir senet vermesi icab eder. Yoksa emanet veya ödünç olarak vermek şeriat hükmlerine uygun değildir. Reaya yerini kullanmağa, konumaya, veya dilediği kimseye vererek dilediği zaman almağa yetkilidir. **(katib Ebussuud)**

SORU – Bir kariyenin (köyün) malikanesinden murad edilen şey o yerin tasarrufumu yoksa mahsulün öşrümüdür, o manayamı gelir?

CEVAB – Hiç biri değildir. Yerin rekabesi (mülkiyet hakkı) dir, sahibinin yer mülküdür diyerek o yerden alınan onda bir, yahut sekizde bir haracı mükasemedir çift akçesi diyerek alınan ise haracı muvazzafıdır. Yeri

tasarruf eden reaya orada kiracı durumundadırlar, sipahisine verdikleri onda bir veya sekizde bir harac yerin ücretidir. **(katib Ebussuud)**

SORU – Yaya (piyade) ve müselleme (vergiden muaf süvari) sınıfının topraklarından aldıkları mahsülden ne kadar öşür vermeleri lazımdır?

CEVAB – Eskiden nasıl vermişlerse öylece devam edilir, değiştirilmez. **(katib Ebussuud)**.

SORU – Müselleme veya yayaların lazım olduğu zaman bedelleri karşılığı verdikleri ücret öşür yerine geçermi?

CEVAB – Öşürden kâsd edilen mana öşrü şeri olduğundan bedele karşılık verilen ücret Allahın inayeti ile kabul edilüb öşür düşer demekse, yaya ve müselleme yerleri hiç bir zaman araziye öşriyeden değildirki, öşür vermeleri lüzumlu olsun. Araziyi haraciyedir ve öşür adına alınanda haracı mükasemedir. Resmî çift ve bennak adına alınanda haracı muvazzaftır. Diğer reayanın elinde bulunan araziye memleket gibidir. Bunların haracı mükasemeleri ve haracı muvazzafları karşısında bir hizmet teklif olunmuştur. O görevi yaptıktan sonra nasıl isterlerse öylece tasarruf ederler. **(katib Ebussuud)**

SORU – Zeyd bir yerde öşür karşılığı cebelu (timar sahibinin dirliğinin miktarına göre harb zamanında mayitende götürmeğe mecbur olduğu silahlı süvari) yazıldıktan sonra sipahisi de onu cebelüsü ile kabul etse bu gibilerin yerlerini istediği zaman satabilirmi?

CEVAB – Satar, diğer taraftan eşkinlu (harbe iştirak eden) mülklerin alım ve satımları sahihtir. Sahibi öldüğü zaman diğer mülkleri gibi varislerin arasında bölünür. Öşür adına olan haracı mükaseme bedeli cebelü yazılmakla bir şey kazanmaz. Diğer mülkleri gibi işlem görür. **(Ebussuud)**

SORU – Şam ve Halebin arazisi öşrüyemi yoksa haraciyedir?

CEVAB – Haraciyedir. Hazreti Ömer radiyallahü anh böyle emr etmişlerdir. Gerçi kudsü şerif, ve diğer Şam memleketlerini sulh yolu ile feth etmişler sede arazisi sonradan Halit oğlu Velit, Harac oğlu Abit, Hüseyin oğlu Hasan, süfyan oğlu Yezit hazretleri tarafından feth edilmiştir ve bu yüzden haraç konmuştur. **(katib Ebussuud)**

Bir beldenin (memleket) haracı hakkında,

SORU – Fetihden sonra Halebde mahsulün beşde biri alınırken vakıf sahipleri -aldığınız bizim hakkımızdır, ancak haraç alabilirsiniz, mahsulün beşde birini arazi tasarruf eden reayadan alın demeğe hakları varmıdır?

CEVAB – Aldıkları arazinin haracı olmayubda vakıf yerinin karşılığı

ise haklıdırlar. **(katib Ebussuud)**

SORU – Eskiden beri böyle almaya alışmışlar, harac diyerek veya ücret diyerek aldıkları belli olmasa bunun için şeriat hükümleri nelerdir?

CEVAB – O havalide vakıf olmayubda sipahi tımarından olan arazi-den alınan eğer beşde birse tümü birden haraç ve eğer onda birse yarısı haraç olarak alınır. **(katib Ebussuud)**

SORU – Öşür, salariye ile karışık olsa salariyenin tutarı çıkarıldıktan sonra geride kalan mahsulün hallinde şüphe gerekirmi? yoksa salariye tutarı kararlıdır?

CEVAB – Öşür adına alınan öşür değildir, yerin haracı mukasemesi-dir. Harac hiç bir zaman onda bir olmaz. Toprağın verisine göredir. Onun için yarısına kadar alınması şeren caizdir. Eğer toprağın verimi iyi ise o zaman sekizde bir almak caizdir. **(katib Ebussuud)**

SORU – Zeyid, zeytinini sıkarak yağını çıkardıktan sonra posasını atsa, Ömerde ziydin attığı posayı tekrar sıkıp bir miktar daha yağ çıkarsa, sipahisi ömerden bu çıkan yağın öşrünü istese, Ömer -daha önce zeyd bunun öşrünü vermişti ben tekrar veremem diyebilir mi?

CEVAB – Zeyd, zeytin meyvede iken öşrünü verdi ise olur, yoksa yağdan veriyse olmaz. **(Ebussuud)**

SORU – Bir kasabanın sınırına dahil olan bağların öşrünü ve rusu-munu sipahi alırken vakıf emini olan Bekir -bu bağlar vilayet yazıldıktan sonra meydana getirilmiştir, değirmen resmi bunlarında öşür ve resimleri-ni alırım diyebilirmi?

CEVAB – Diyemez, her tımarın sınırında olan arazinin dönümü o tı-mara tahsis olunmuştur, ondan alınan mahsüldür. Hububat olsun, meyve olsun her ne olursa olsun her birinden taktir edilen kıymeti onda birmi, se-kizde birmi her ne kadarsa tümü birden o tımarı hasıl kayd olunarak ta-sarrufu sipahisinin uhdesine verilmiştir. Mahsulün kıymetini almak şeriat icabıdır. Kusursuz alınır. Her parça zırai sahamıdır, bağ veya bahçemidir, bütün vasıfları ile deftere kayd olunması lazım değildir. Arazinin bir parça-sı atıl bırakılmışken sürülüb zırai saha, yahut bağ ve bahçe haline soku-larak veya bağ ve bahçe iken yalnız sökülüb zıraat sahası yapılabilir, her birinin haklarını sipahinin alması kararlaştırılmıştır.

Defter harici olarak meydana getirilen değirmenlerin resimleri ise va-kıf için zabt edilerek sipahiye verilmez. Bina kısmına girer, bu gibi bina kıs-mına girenlerin resimleri öşür değildir ve hepsinin kıymetine göre bir kısım resim konulmuştur. Her birisi aid olduğu tımarı katılır ve o tımarı hasıl ya-zılmamışsa sahibi olan sipahi hiç bir zaman bunların rüsumunu alamaz.

Keza bağ ve bahçenin hasıllarıda bunun gibidir. Satmak veya zorla elde etmeğe uğraşmak en büyük kabahat ve zülm sayılır. **(katib Ebussuud)**

SORU – Zeyd, askerlikden kendisine verilen emekli parası ile zengin olmuşsa bu onun için helal midir?

CEVAB – Büyük bilgin veya sipahi sınıfından ise olur. **(Ebussuud)**

SORU – Arzı mülk ve arzı miri ne demektir, tümü ile açıklanması?

CEVAB – Şehir içinde olan yerler mülkdür ve mülk sayılır, bunları sahipleri satabilir, bağışlayabilir, öldüğü zamanda varislerine kalır. Arzı miri ise köyler ve kasabalar etrafındaki yerlerdir ki bunların sahipleri buralarının kıymetini vererek elde edebilirler, ne satılabilir, ne bağışlanır ve nede birinin uhdesine emaneten verilebilir. Öldükleri zaman mülk gibi varisine geçmez, sipahi burasını tapu ile verir. **(katib Ebussuud)**

SORU – Sipahinin tımar mahsulünü o yakken Ömer bir yıl için bin akçe karşılığı kiralayub makbuzunu da alsın ve o sırada zeyd ölse zeydin veresi makbuzu geri alabilirmi?

CEVAB – Alır. **(Ebussuud)**

SORU – Zeydin kardeşi sipahi Ömerin tımarını Bekire verüb, Bekir daha tımarına gelmeden mahsulü alub anbara koyarak miri emînleri geldiği zaman onlara satsa ve sonradan Bekir geldiği zaman zeydden mahsulünün kıymetini alabilirmi?

CEVAB – Tümünü birden alır. **(Ebussuud)**

Hali ve boş arazi hakkında,

SORU – Ölen sipahi zeydin tasarrufunda olan araziyi, zeyd kendi baltası ile açub ziraat yapmışsa, bu gibi yerlerin zeyd öldükden sonra kızına verilmemesi için yüksek divandan çıkan emirden kasit bu boş hali arazimidir? (ihyayî mevat boş yerleri açub ziraat yapmak), yoksa nadasa bırakılmış, hendek kazılmış, taşları ayıklanmış ve ziraata yararlı hale konulmuş yerlermidir?

CEVAB – Reaya tasarrufunda olan saltanat arazileri ilk öncelerden beri ölü araziden yararlanarak ziraat yapılmış olsa dahi tasarruf edenler, tasarruf ettikleri süre muayyen olmadığından onlara hile ile kiralanmış arazi gözû ile bakılır, kiralari geçerli olsa bile kiralyanlar ölünce kira akti düşeceği için sipahi peşin yarayla kime isterse verir. ancak ölen kimsenin oğlu geride kalmışsa yerler ona intikal eder, kanun böyledir. Şayet oğlu yokta kızları ve kız kardeşleri varsa onlar hakkında toprak hukukuna aid bir kanun veya ferman yoktur.

Sahibsiz, bir arazide ormandan bir kısım işleyüb taşları ayıklayarak nadasa bırakub, etrafında hendek açan bir kişi muhakkak o yere sahip olmuş sayılmaz, keza buraya emek sarf etti diyerek başkasına verilecekken ona verilmesi icab etmez, fakat ölen reayanın çok fazla emeği ve masrafı geçmiş yerlerle az emeği ve masrafı geçmiş toprakların dahi her parçasının şanına layık olarak defterde şeriata uygun yerlere dahi özel hükümler konmuştur. **(Ebussuud)**

SORU – Bir sipahinin toprakları içinde diğer bir sipahinin meyve ağaçları olsa ağaçların dibine sipahi şer'an karışabilir mi?

CEVAB – Sipahi öğle üstü ağaçların gölgesi düşdüğü yere kadar karışamaz. **(katib Ebussuud)**

SORU – Zeyd miriye aid toprağın bir kısmına, etrafına hendek kazarak içine bazı meyve ağaçları dikse ve altlarına zırai bitkiler ekse burası şer'an onun olabilir ve vereselerinde geçebilir mi?

CEVAB – Yer miriye aid olduğu için mülk olmaz ama vereseleri buralarını tasarruf ederler. **(Ebussuud)**

Boş bırakılan yerler hakkında

Vakıf araziye bakan müteveli, bu vakıf yerleri 3 yıl boş koymamak şartı ile Ömere verse, 3 yılda mahsul alınacak yerler 5 yılda mahsül vereseler buraları boş kalmış sayılmaz. **(katib Ebussuud)**

SORU – Zeyd bir değirmen satın alarak bir kaç yıl tamir etmeyüb işlemez halde bırakırsa, sipahi bu boş kalan yılların resimlerini zeydden alabilir mi?

CEVAB – Alır. **(Ebussuud)**

SORU – Zeyd, vatanından uzaklaşırsa ve tasarrufunda olan yerlerin tasarruf hakkını bir başkasına satması caiz midir, sipahi, raiyeti bir başka yere göç ettikten sonra yerini Bekire verebilir mi?

CEVAB – Reaya eğer o arazide bizzat ziraat eder ve harmanını da o harmanda döğerse ve tüm hukuki haklarını diğer reaya gibi kullanırsa toprağı kendinde kalır, sipahi başkasına veremez. **(katib Ebussuud)**

SORU – Sipahi, zeyd tımârında olan yerinde hudayi nabit yetişen ağaçlarla beraber bir miktar toprağı Ömere akçe karşılığı mukataa (hazineye aid bir gelirin muayyen bir bedel karşılığı iltizama yani kiraya verilmesi) ya verüb gitse zeydin tımârına gelen sipahi Bekir -buraları benimdir ve bana lazımdır- diyerek Ömerden almağa yetkilimidir?

CEVAB – Eğer toprağı ekmedi boş bıraktı ise başkasına verebilir.

(Ebussuud)

SORU – Zeyd ile Ömer ortak sipahi olub bir tımari tasarruf ederlerken reayalarından Bekir, zeydinde izni ile kendi hakkını Halide satsa, sonradan Ömer -bana neden danışmadın diyerek satış işlemini fesh edebilir mi?

CEVAB – Şeriat icabı yapamaz ama yinede aralarındaki anlaşma icabı mani olabilir. **(katib Ahmet)**

SORU – Zeyd ile Ömer bir tımara ortak olarak sahip olsalar Ömer başka yerde iken Zeyd bir miktar boş araziye Bekire tapu ile verse, bir süre sonrada Bekir bu yerden vaz geçerek hakkını Beşire satsa ve bu arada Ömer -bütün bunlardan benim haberim yoktu- diyerek araziye Beşirden alub başkasına verebilir mi?

CEVAB – İkisinde burada karar hakkı vardır, ikisi karar vermeyince, ne Bekir ve ne de Beşir toprağı tasarruf edemez. **(katib Ebussuud)**

SORU – Bir kasaba içinde eskiden tereke (hububat, tahıl) pazarı olan yerde sipahiden tapu aldım diyerek Zeyd dükkanlar alsın ve açsın, halkda -bu dükkanları açmakla bize zarar veriyor diye yıktırabilirler mi?

CEVAB – Eskiden beri burası halkın pazar yeri ise yıktırabilir. **(Ebussuud)**

SORU – Zeyd, bir parça toprak için burası benim mülkümdür diye bir senet (hücceti) gösterse Ömerde -eskiden beri burası meradır diyerek karşılıklı senet gösterse hangisinin davası geçerlidir?

CEVAB – İki taraftan birinin iddiası doğru değildir. Bu bakımdan iyice araştırıldıktan sonra hangisinin doğru çıkarsa ona göre hüküm verilir. **(Ebussuud)**

SORU – Bir köy halkı bir yer için -burası ta eskiden beri meradır- diyerek senet gösterecekler, yine o köyden 3-4 kişide -hayır bu yerler başlangıçtan beri ziraat sahalarıdır diyerek karşılıklı senet gösterecekler hangisinin iddiası geçerlidir?

CEVAB – Mer'a davası geçerlidir. **(katib Ebussuud)**

SORU – Bir kasabada, defteri hakanide haraç olarak yazılan özerk toprağın mahsulünden tahılın öşrü Ömere verilerek harab olan bağlarda sökülüb yerine ziraat yapılsa ve mahsulün öşrünü Ömer alırken bu kezde ziraat yapılan yerlere bağ dikilse bunun haracını da Ömer alabilir mi?

CEVAB – Daha önce defterde bağlar zeydin bağı ve tarlalarda Ömerindir diyerek kayıt yapılmamışsa defter yazıldığı zaman bağ olan yerlerin

kıymetini yine Zeyd alır. Çünkü orası bilfiil bağıdır. Tarla olan yerin kıymet karşılığını da Ömer alır. **(Ebussuud)**

SORU – Raiyet -ben öşürümü sipahi Ömere verdim- dese, Ömerde - hayır almadım deyüb aynı zamanda bir senetde göstermezse ve Ömer almadığına dairde yemin etse böyle bir durum karşısında Ömer raiyetten öşür alabilirmi?

CEVAB – Raiyetin sipahiye verdiği öşür şeri olarak belirtilmediği için toprak kiminse öşür onun olur ve tümü ile alım satım işleri mülk sahibine aiddir. Reaya bu gibi tasarruflarda bir iddia yapamaz, onların verdikleri, toprağın çok cüzi bir karşılığıdır. Zaten gayri müslimin elinde bulunan arazi, öşriye değildir. **(Ebussuud)**

SORU – Sipahinin tımarından bir parça araziyi sipahi Ömer -burası benim tımarıma iddir diyerek Bekire tapuya verüb başka vilayete gitse, ilk sipahi toprağın kendisine aid olduğunu isbat ederek alabilirmi?

CEVAB – Şeriata göre hasım Ömerdir olmaz, ancak ilk sipahinin tımarından olduğu belirtilir ve eskiden beri tüm resimleri Zeyd almışsa o zaman Ömer Bekire hiç bir şey veremez, dava düşer. **(Ebussuud)**

SORU – Zeyd okumak için başka bir memlekete gitmişse Ömerde Zeyde ait toprak üstünde bina ve ev yapmaya kalksa, Zeyd geri geldiği zaman binaları yıktırabilirmi?

CEVAB – Sipahininde oyunu alarak yıktırabilir. **(Ebussuud)**

SORU – Yukardaki durum karşısında Zeyd -bu yer benimdir, Ömerde hayır yer bana aittir diye dava açsalar hangisinin davası ön plana alınır.

CEVAB – Toprak sahibine aittir, bu durum karşısında dava sipahininde orada bulunması ile olur.

Maden hakkında,

SORU – Zeydin tasarrufunda olan miri yerde alçı madeni bulunsa, mirinin işlerine bakan emin kişi zeydin elinden yeri alabilirmi?

CEVAB – Emir yüksek makamdan geliyorsa alır. **(Ebussuud)**

SORU – Sipahi zeydin tımarında işlenmiyen kısımda bulunan değirmen taşı madeni olsa, Ömer zeydden habersiz taşları çıkarsa zeyd bu taşları Ömerden geri alabilirmi?

CEVAB – Ancak kıymetini alır. **(Ebussuud)**

SORU – Vakıf olarak uzun zamandan beri tasarruf edilen yer için bir

takım kişiler -buralar bizim vakfımızdır- diyerek şahitlik yaparken sipahi zeyd -hayır burası benim tımarımdır- diye iddia etse ve hüccet (senet) gösterse kabul edilirmi?

CEVAB – Vakıf olarak tanınan bir arazi ise olmaz. (Ebussuud)

SORU – Bir köy halkının eskiden beri meraları ve sıvatları (hayvanlarını suladıkları yer) iken, zeyd bu yerler 30 yıldan beri babam Ömere aittir, babam burada ziraat yapmıştır ve bu yerler babamın çiftliğidir- diyerek emri şerif gereğince dava açsa ve bunun hakkında hüccette gösterse, buna karşılık köy halkıda -hayır buraları bizim meralarımız ve sıvatlarımızdır- diyerek karşı dava açarak senet (hüccet) gösterecek hangisinin davası öncelik alır?

CEVAB – Şöhret ve kuvvet hangi tarafda ise o kazanır.

SORU – Zeyd ile Ömer bir yerde kavga edüb birisi -tüm bu arazi benimdir, diğeri de -hayır ortak mülkümüzdür- diye dava açsalar hangisine hak verilir?

CEVAB – Eğer arazi ikisinin tasarrufunda ise, ilk dava eden kazanır ve dava eden arazinin yarısını alır. (Ebussuud)

SORU – Bir köy halkı, falan yaylak bizim mukataalı yaylağımızdır- diyerek dava açsalar, diğeri bir köy halkıda -hayır burası bizim müştrek yaylağımızdır diye birde hüccet gösterecek, hangisinin davası geçerli olur?

CEVAB – Ortak olanları öne alır. (Ebussuud)

SORU – Zeyd, öldükden sonra miri araziden çiftlik olarak tasarruf ettiği yerde harab evleri, çayırları kalsa, vereside olmasa beytülmal emini bu araziyi Ömere ikibin akçeye verse ve Ömerde oraya 30 bin akçe sarf ederek imar etse ve bu arada da zeydin karısı ortaya çıkarak varis olduğunu isbat ederek çiftliği ömerden alub üzerine yapılan binaları yıktırabilirmi?

CEVAB – Yıkıramaz, kadının hakkı ancak harab evlerdir. Eğer bir hile ile binalar satılmışsa onları geri alır fakat çayırları alamaz, zira tarlalar mülk ve miras değildir. Ömer tarla ve çayırları toprak sahibinden tapu ile almışsa buna kimse müdahale edemez. (Ebussuud)

SORU – Zeyd, mukataa ile tasarruf ettiği vakıf yer üzerinde yaptığı bahçesini satmak istese, mütevellî, zeydden bahçe mahsulünün öşrünü alabilirmi?

CEVAB – Ağaçların kıymetinden fazlasından bir miktar vermek şeriat icabıdır. (Ebussuud)

SORU – Arzı memleket (miri arazi) tasarruf eden reayadan her zaman alına gelen çift akçesi ile mahsulün öşrünü bazı reayaya islam sultanları tarafından bağışlamak ve öşürden muaf tutmak şeran caizmidir?

CEVAB – Adı geçen çift akçesi ve öşür adına alınan şeyler toprağın haracı muvazzaflı ve haracı mükasemesidir. İslam sultanlarının görevleri onları ancak sarf edilecek yerlere sarf etmeleridir. Eğer zıraat yapan reaya sipahi ve sipahi çocuğu ise yahut bilgin ve bilgin evladı ise caizdir ve şeran doğrudur. Şayet değillerse meşru değildir ve bağış yapılamaz. **(Ebussuud)**

SORU – Bir köy halkı 43 yıldan beri özerk olarak bir yaylağı tasarruf ettiklerine dair bir senet (hüccet) ibraz etseler, diğer bir köy halkıda yaylağı eskiden beri ortak olarak tasarruf ettiklerini iddia etseler hangisinin davası geçerlidir?

CEVAB – Ortaklık tasarrufu öncülük taşır, fakat bunu isbat etmeleri lazımdır. **(Ebussuud)**

SORU – Pazar yerinin vakıf olması şeran caizmidir?

CEVAB – Değildir, ancak pazarda satılan her şeyden bir kıymet karşılığı alınması şeriat icabıdır. **(katib Ebussuud)**

SORU – Zeyd, tasarrufunda olan miri yerin üzerinde buğday ekse, biçse ve öşrünü de sipahisi Ömere verdikten sonra buğdaydan bir kısımda fakir kimselere vermesi icab eder mi?

CEVAB – Etmez, zaten verdiği öşür öşür değildir. Öşür ammeye aiddir. Bu asla öşrüne olmaz, sipahiye verilen şey ancak haracı mükasemedir ve bu sipahinin şeri hakkıdır. Arzı öşriye müslümanlardan alınan öşürdür ve fakirlere veriler. **(Ebussuud)**

SORU – Şer'i olarak bir zürra (ölçü) ne kadardır?

CEVAB – Kumaş ölçülerinde bir zürra yedi avuç (kabza - küçük parmakdan baş parmak mesafesi) dir. Eğer toprak üzerinde ölçülüyorsa 17 avuç sayılır. **(Ebussuud)**

SORU – Dönüm şer'an ne kadardır?

CEVAB – Fetva kitaplarında belirtildiği gibi boyu ve eni 60 zürra olan bir ölçüdür. Fakat bazı memleketlere göre bu ölçü değişir, bazı yerlerde az bazı şehirlerde ise daha çok olarak gösterilmiştir. Bazı yerlerde 60 batman (iki okkadan sekiz okkaya kadar değişen bir ölçüdür. Bir okka ise 400 dirhemdir) tohum ekilebilen yere bir dönüm, bazı yerlerde de 50 batman tohum ekilebilen yere dönüm demişlerdir. Şeyhülislam hazretlerinin buyruğuna göre her memlekette eskiden beri kullanılan gelen ölçü ve miktar en

doğru olanıdır. Mutlaka tek birisini tatbik etmek doğru değildir. **(Ebussuud)**

SORU – Gayri müslim, yabancı kimselerin defterde yazılı yurtlarına bazı kimseler -buraları bizim vakfımızdandır diyerek birde hcset gösterseler, yabancı ise -hayır, buraları defterde bizim üstümüze kayd olunmuştur- diyerek yine kendilerinden şahitlerde gösterseler- sonuğda hangi tarafın iddiası geçerlidir?

CEVAB – Burası vakfdır diye iddia edenler şayet vakfa mukataa vermişlerse ve halen vermeğe devam ediyorlarsa deftere kayd olunmaları bir mani teşkil etmez. **(Ebussuud)**

Duvar ve avlular hakkında,

SORU – Zeyd ile merin ortak mülkleri olan duvar yıkılmağa yüz tursa Zeyd mere -gel duvarı ortaklaşa yeniden yaptıralım dese, Ömerde çekimser kalsa diğerı zor kullanarak duvarı tamir ettirmeğe Ömeri mecbur edebilirmi?

CEVAB – Zamanında zor kullanmak lzmludur. **(Mehmed Bahai)**

SORU – Zeydin mer ile aralarında ortak tahta avlu yıkılsa ve Zeydin ailesi ağıkda kalsa, Zeyd mere burasını ortak olarak yeniden yapalım dese ve Ömerde razı olmasa -hepsini sen yaptır- diyerek çekimser kalabilirmi?

CEVAB – Kalamaz. **(Mehmed Bahai)**

SORU – Zeyd ile mer bir vakıf evde otursalar ve aralarında tahta bir perde ile evler ayrılmış olsa harab olduğu zamanda tahta perdenin hangi eve aid olduğu belli olmasa keza bilir kişide bunu saptayamasa, ancak merin evi daha yksekde ise bilir kişi bunu gz önüne alarak tahta perdenin zeyde aid olduğunu öne sürse fakat tanıklar -mere aiddir diyerek tanıklık etseler, o zaman tahta perdenin kimin tarafın tamir ettirilmesi icab eder?

CEVAB – Müşterek yapmaları en akla uyanıdır. **(Ebussuud)**

SORU – Zeyd ile merin bir duvar üzerinde davaları olsa, zeydin evi duvara drtde bir kısmında bitişik olsa, merinse aynı duvara yakın fırını ve dolabı olsa şeran bu duvar kime aid olur?

CEVAB – mere aiddir. **(Ebussuud)**

SORU – Zeyd ile merin birbirine bitişik evlerinin arasını bir duvar ayırmaktadır. Zeyd günün birinde kendi bahçesinde kadınların görünmesi için duvarın üstüne birde tahta perde yapsa, mer ise -müşterek duvarımızda ben tahta perde istemem, zira evimi yapudilere kiraya verdim

tahta perdeye lüzum yoktur- diyerek zeydi tahta perdeyi yapmaktan men edebilir mi?

CEVAB – Edemez. (Esseydi Ahmedül müfti) (devlet adamı)

SORU – Zeydin yüksek bir tepe üstünde olan evi karşısında alçak bir satıhta Ömer bir bina yapsa ve pencerelerinden zeydin evi eve içindeki ler görünse, Zeyd Ömere -evinin etrafına bir havale yap dediği zaman Ömer -aşağıdan yukarıya havale yapılmaz diyerek işin içinden çıkabilir mi?

CEVAB – Çıkamaz. (Yahya efendi)

SORU – Zeydin oturduğu yerin bir tarafı bahçelik olub ve Ömerin evi ile kendi evi arasında bir havale yapılmak ihtimali olmasa ancak daha önceleri bahçede havale yapılmışsa Zeyd, Ömerin bahçesindeki bu havaleyi kaldırtabilir mi?

CEVAB – Eğer evdeki kadınlar görünmüyorsa kaldırtamaz. **(Yahya efendi)**

SORU – Zeyd ile Ömerin oturdukları binaların arasında ortak duvarın üzerine tahta havale yapılmak mümkün iken Zeyd, duvarın tahammülünü göz önüne almayarak üzerine tekrar duvar örerek yükseltirim diyerek Ömere cebir kullanabilir mi?

CEVAB – Kullanamaz. **(Esseydi Ahmedül müfdi)**

SORU – Zeydin oturduğu binanın pencereleri, karısı ve kızları olmayan Ömerin avlusuna bakıyorsa fakat Ömer ilerisini düşünerek Zeyde bu pencereleri kapattırabilir mi?

CEVAB – Kapattıramaz. **(Esseydi Ahmedül müftü)**

SORU – Bir mahallede Zeyd ve Ömerin evleri yansa sonradan Zeyd yanan evinin yerine yenisini yaparken Ömerin evi tarafına bir pencere açsa, Ömer -ben evi yaptığım zaman bu pencere benim eve bakacağı için zararlıdır, istemem- diyerek zeydin pencereyi yapmasına mani olabilir mi?

CEVAB – Eğer Ömer binasını yaptıdığı zaman ona bir mani teşkil ediyorsa kaldırtabilir. **(Yahya efendi)**

SORU – Zeyd, Ömerin kapısının karşısındaki avlusuna bir kapı açsa Ömer buna mani olabilir mi?

CEVAB – Olamaz. **(Ebussuud)**

SORU – Ömerin yüksekdeki evine bitişik alçakdaki evini yükseltmek ve kat ilave etmek isterse, Ömer buna mani olarak -benim güneşime ve

havama engel oluyor pencerelerim ve camlarım kapanıyor yaptırmam-
der ve Zeydde bilir kişi ve mimar getirterek gösterdiği zaman -onlar diledi-
ği gibi evini yapabilir hatta göğe kadar isterse yükseltir- diye rapor verdik-
ten sonra yine Ömer karşı koyabilirmi?

CEVAB – İmamı Azam buyuruğunca her kişi kendi mülkünü nasıl is-
terse tasarrufa kadirdi, yanında olan zarar etse bile. Onu, evinin şeklini
değiştirmesinde engel olamaz. Ancak hükümet zararına oluyorsa o za-
man men ediler. Eğer arada bir hile varsa o zaman mahkeme yolu ile men
edilir, zaten en iyi çarede lüzumlu makamların yerinde karardır.

Şayet zeyd yüksek bir bina yaptırmakla Ömere çok fahiş bir şekilde
zarar vermişse o zaman yüksek bina yapmasına engel olunur. Eğer zara-
rın başka bir usulle önüne geçilmesi mümkünse o, yapılıp ve zarar fahiş
değilse binanın yapılmasında hiç bir sakınca yoktur, yoksa havasını kesiy-
yor, manzarasına engel oluyor demek şer'a uygun değildir. Güneşi kapa-
mak şeri bir sakınca değildir. Pencereden güneş ışını girmiyecek veya
camlar ışını kapatacak gibi sözler safsatadır. Kuran okunmasına ve kuran
eğitimine mani ise o zaman fahiş zarar ad edilir. Eğer değilse o zaman za-
rar fahiş değildir. **(Ebussuud)**

SORU – Zeyd, kendinin mülk yerine yararlı bir otel ve han yaptırmak
istese Ömerde, -havama ve ziyama engel olacaktır diyerek binayı yükselt-
mesine mani olabilirmi?

CEVAB – Fahiş bir zararı yoksa mani olamaz. **(Yahya efendi)**

SORU – Zeyd, kendi mülkü olan bir binanın üstüne bir kat daha inşa
etmek istese komşusu hind (kadın) -benim binamın ziyasına engel ola-
caktır diyerek bir kat daha çıkmasına mani olabilirmi?

CEVAB – Zarar fahiş derecede ise olur. **(Yahya efendi)**

SORU – Zeydin iki katlı olan köşkünün karşısında üç katlı bina ya-
pan Ömere -evindeki erkekler benim köşkümü her an görebilirler, bunun
için evinin etrafını kapat- diyebilirmi?

CEVAB – Diyemez. **(Yahya efendi)**

SORU – Ülema sınıfından olan zeydin kadınlar kısmı dairesine biti-
şik bir binayı Bekir kira ile tutub, zeydin haberi yok iken ve onun haberi ol-
madan duvara merdiven dayayarak zeydin karısına ve kızlarına ve ev hal-
kına baksa, zeyd haberi duyubda -ne hakla benim evimi seyr ediyorsunuz,
damın üstüne çıkub bakmanız şer'an yasaktır- dediği halde diğerleri aldır-
mayub aynı işe devam etseler ve Zeyd de mahkemeye baş vursa hangisi
haklı çıkar?

CEVAB – Tabiki Zeyd haklıdır. (Ebussuud)

SORU – Zeyd vakıf bir çeşmeye bitişik olan evinde bir yenilik yapsa ve evinin selamlığında (erkek misafirlere aid bölüm) yaptığı şehinşin (bal-kon) tam çeşmenin üstüne gelse ve çeşmeye su almağa gelen kadın ve kızları balkonda oturan evin erkekleri gözetleseler ve halkda rahatsız olduklarına dair hakime şikayette bulunsalar, davaları geçerli olurmu ve balkon yıkıtrabilirlermi?

CEVAB – Yıkıtrabilirler. **(Yahya efendi)**

Vakıf hakkında sorular.

SORU – Bir mahalle camisinde müezzin olan zeyd, caminin minaresine çıkub mahallenin kadınlarını seyr etse ve gözüne kestirdikleri ile işaretleşse ve bundan rahatsız olan mahalle halkı zeyde ihtar bulunsalar, o yenede aldırmasa şeran ne yapmak icab eder.

CEVAB – Hakim tarafından müezzin mahalleden uzaklaştırılır. **(Mehmed Bahai)**

SORU – Zeydin evini rahatsız ediyor diye müezzini minareye çıkmadan zeyd men edebilirimi?

CEVAB – Gündüz çıkartmamağa hakkı vardır.

SORU – Zeydin evi yakınlarında ömerin dükkanları olsa ömer dükkanı üstüne oda yapub fakirlere kirayla verse, odanın dışarı penceresi olmasa ancak sesleri dışardan eşidilse, seslerinden rahatsız olanlar bu garibleri yerlerinden çıkartabilirlermi?

CEVAB – Çıkartamazlar. **(Mehmet Bahai)**

SORU – Zeyd ile Ömer bir avlu içinde otururkarken Ömer, o avlu içinde kendine bir ev yapsa, zeyd -seni yaptığın ev benim evimin gürültüsünü kapatıyor diyerek şer'an evi yıkıtrabilirimi?

CEVAB – Eğer onun evi zeydin evine büyük zarar veriyorsa yıkıtrabilir.

SORU – Zeyd ile Ömerin aynı avlu içinde ortak bir kapıları olub oradan ikisinde sığır ve davarları girüb çıkarken Ömer aynı kapıdan zeydin davarlarını içeri sokmasa, zeyd -bu kapı benim evime aiddir, sen git başka taraftan kendine bir kapı aç bana zarar veriyorsun demesi haklıdır?

CEVAB – Değildir mademki ortaklaşa kullanıyorlardı yine öylece devam ederler. **(katib Fethullah)**

SORU – Zeydin sulağından bir kısım su Ömerin avlusuna aksa ve

Ömer bundan zarar görse mani olabilirmi?

CEVAB – Zararı fazla ise olur. (**Sadeddin**) (Ebussuudun talebesi, müftü, aynı zamanda Osmanlı Öğretim Sistemini düzenleyen kimse)

SORU – Zeyd, Ömere -senin evinin saçığı 18 parmak benim evime doğru uzatabilirsin dese Ömerde bunu yapsa, sonradan Zeyd evini Bekire satsa ve Bekirde saçığı kaldırmak istese, Ömer önceden zeyd bana bu saçığı yapmam için izin vermişti diyerek saçığı kesmek istemezse yaptığı iş şeriata uygun mudur?

CEVAB – Uygun değildir. (**Yahya efendi**)

SORU – Zeyd'in oturduğu yere yakın Ömerin harman yeri olsa ve 50 yıldan beri Ömer o yerde harman döğerken zeyd orada bir çardak yapsa ve Ömerde -harmanın tozu bana zarar veriyor diyerek Ömeri o yerde harman yapmaktan men edebilir mi?

CEVAB – Edemez, ancak zararını karşılar. (**Yahya efendi**)

SORU – Zeyd'in binası yakınında Ömerin yaptığı harman yerinin tozu zeyd'in evi üstüne gelse ve fahiş zararlara sebep olsa Zeyd Ömeri, mahsulünü o yerde savurmaktan men edebilir ve zararını ödeyebilir mi?

CEVAB – Ancak zararını ödeyebilir. (**Yahya efendi**)

SORU – Zeyd, tasarrufunda olan harman yerinin yakınında Ömerinde bir yeri olsa ve oraya Ömer bir samanlık yaptırarak zeyd'in harmanının rüzgarını kapasa, zeyd samanlığı yıktırabilir mi?

CEVAB – Zarar bir bilir kişi tarafından saptanırsa yıktırabilir. (**Yahya efendi**)

SORU – Deniz kenarına yakın bir yerde Zeyd'in dalyanı varsa ve eskiden beride dalyanı mülkiyet üzere tasarruf ederken Ömerde Zeyd'in dalyanına yakın bir yerde dalyan yapıp balıkların çoğu onun dalyanına düşerse ve zeyde çok az bir balık isabet ettiği taktirde Zeyd -bana zarar veriyor diyerek onun dalyanını kaldırmaya şeran yetkilimidir?

CEVAB – Yetkili değildir. (**Yahya efendi**)

SORU – Bir caminin sınırları içinde bazı kimseler öte beri satmaya kalksalar o civardaki dükkan sahipleri -bunlar bizim karımıza kesad getiriyorlar diyerek onları satıştan men edebilir mi?

CEVAB – Edemez. (**Yahya efendi**)

SORU – Eskiden beri vakfa aid bir değirmen yakınında zeyd yeni bir değirmen yapsa ve bu yeni değirmenin eski değirmene hiç bir zarar ve zi-

yanı olmasa, vakfın mütevellisi yeni değirmeni zeyde -zarar veriyor- diye yıktırabilir mi?

CEVAB – Eğer zarar vermiyorsa hiç bir şey yapamaz.

SORU – Zeyd kendi mülkünün içinde bir at değirmeni yapmak istese mahalle halkı -bu değirmenin dönüşü bizim mahallemize zarar veriyor diyerek zeydi değirmen yapmaktan men edebilir mi?

CEVAB – Fahiş bir zarar oluyorsa ancak zararını ödetirler. (**Mehmed Bahai**)

SORU – Zeydin evine bitişik ekmek fırını kiralamış olan Ömer, gayri müslüm olan Zeydin kendi sınırı içinde açtığı su kuyusuna aşağı yukarı üç zürra (2 metre) mesafede bir yüz numara ve birde değirmene gelen hayvanlar için bir çukur açsa Zeyd, bu çukurun kendi su kuyusuna zarar verdiğini ve pis suların kuyuya karıştığını iddia ederek hem helayı ve hem de hayvanlar için açtığı çukuru kapattırabilir mi?

CEVAB – Eğer zarar veriyorsa kapattırabilir. (**Yahya efendi**)

SORU – Zeydin su kuyusuna 11 arşın kadar uzakda Ömer bir kuyu kazarak oraya hela yapsa zeyd, helanın pisliğinin kuyuya karıştığını iddia ederek çukuru kapattırabilir mi?

CEVAB – Toprağın pis suları geçirdiği saptanırsa Ömerin açtığı hela kapatılır. (**Yahya efendi**)

SORU – Zeyd, kuran okuluna yakın yerdeki arsasına bir dıbağ hane yapsa, buranın pis kokusundan, okul ders yapamasa ve köy halkı hakime baş vurarak dıbağ haneyi (deri fabrikası) kapattırabilirler mi?

CEVAB – Hakikatan koku dayanılmıyacak gibi ise ve çocuklar ders yapamıyorlarsa hakim dıbağ hanenin işlemesine müsaade etmez. (**Mehmed Bahai**)

SORU – Bir mahallede bir kasab dükkanı açılrsa ve dükkanın pis kokmuş et kokularından mahalle halkı şikayet etseler dükkanı kapatabilirler mi?

CEVAB – Kapatırlar.

SORU – Bir cami yakınındaki helaları vakıf mütevellisi pisliğinden ötürü yıktırılmışsa, halk tekrar hela lüzumludur diyerek diretseler yeniden yaptırabilir mi?

CEVAB – Yaptıramazlar, mademki daha önce etrafa verdiği zarardan ötürü yıktırılmıştı tekrar yapılamaz. (**Ebussuud**)

SORU – Zeydin evinin karşısına Ömer, börekci dükkanı açsa Zeyd -dumanından rahatsız oluyoruz diyerek dükkanı işlemekten men edebilir mi?

CEVAB – Zarar tesbit edilirse yasaklatır. (Yahya efendi)

SORU – Zeydin koyunları yakınında Ömerin kendi mülkü olmayan bir mevkide kendi koyunlarını yatırsa ve orada ömerin koyunlarında çiçek hastalığı gibi sarı bir hastalık baş gösterse, zeyd -koyunlarını buradan uzaklaştır benim koyunlarımda hastalık geçireceksin diye koyunlarını o civardan uzaklaştırmaya mani olabilir mi?

CEVAB – Hakim hastalığı tesbit ettirirse olur. (Ali müftü)

SORU – Zeyd kendi bostanını sularken sular taşub zeydin bostanına bitişik ömerin bostanını da bassa ve ömere külliyetli miktarda zarar yapsa Zeyd zararını Ömere tazmin ettirmeğe muhtemeldir?

CEVAB – Komşusunun tarlasını basacak kadar su saldı ise zararını öder. (Yahya efendi)

SORU – Hind (kadın) ve Zeynebin Zeyde olan şeri borçları karşılığı iki aded değirmenlerine akan sudan zeydin kendi mülkü üzerindeki değirmenine kafi miktarda su geldiği şeri bir senetle saptandıktan sonra 20 yıldan fazla aynı su ile kavgasız ve gürültüsüz suya tasarruf etse ve o sıralarda hind ve Zeyneb ölübde onların değirmeni başkalarına veya Ömere intikal etse ve Ömer aynı sudan yararlanmak üzere iki değirmen daha yaptırsa ve Zeydin değirmenine su kafi gelmeyüb işliyememese, bu yüzden çok zarar görse, Ömerin sonradan yaptırdığı değirmenleri hakim eli ile işlemelerine el konulabilir mi?

CEVAB – Konulabilir.

SORU – Gayrimüslim olan Zeyd, bir mahallede meyhane açarak şarab satsa ve bundan mahalle halkı şikayetçi olsalar Zeydi o mahallede şarab satmaktan men edebilirler mi?

CEVAB – Edebilirler. (Mehmet Bahai)

SORU – Zeyd kendi atını, Ömerin atlarını otlatığı ve ona aid mera-ya salsın ve sonra atını bu kezde Halidin atı ile beraber Bekirin hergelesine koysa Halit gelüb atını istediği zaman -atını benim atımla beraber Bekirin hergelesine (At ve eşek sürülerinin toplu olarak barındıkları yer) koydum git oradan al dese fakat Halit gidüb atını almasa ve ikisinde atı kaybolursa, Halit atının bedelini zeyde tazmin ettirebilir mi?

CEVAB – İmamı ebu hanife zamanında olurdu ama bu zamanda şeriat kanunlarına göre olmaz.

SORU – Zeyd sarhoşken karısını üçlü boşama ile boşasa bu geçerli olurmu?

CEVAB – Olur.

SORU – Bir rüzgarlı günde hind (kadın) gelüb zeydin evinden bir tezeği yakarak evine ateş götürse ve ateşin sönmemesi için bir elini rüzgara karşı tutsa ve ı sorada bir parça ateşi rüzgar alub zeydin damına konsa ve zeydin damı tamamen yansa, Zeyd bunu hinde tazmin ettirebilirmi?

CEVAB – Ateşini alub giderken bir parçası zeydin saz damına düşüb yaksaydı olurdu, ama rüzgar alub uçurduğu için olmaz.

SORU – Zeyd dağda odun kesen Ömerden tahta parçaları satın alsa ve bir yere yığsa o sırada Ömerin dağda yaktığı ateş onunda tahta parçalarına sıçrasa ve yaksa ömerin bu zararı ödemesimi icab eder?

CEVAB – Eğer ateşi rüzgar tahta parçalarına ulaştırmışsa hiç bir tazmin gerekmez.

SORU – Bir kaç kişi kayığa binüb giderlerken zeyd sarhoş olduğu için kayığın içinde oynamaya kalkar ve kayığın müvasenesini bozarak devrilmesine sebep olursa ve içindekilerden ömer ve Bekir boğulub diğerleri yüzerek kurtulurlarsa ömer ve bekirin varisleri Zeydden diyet alabilirlermi?

CEVAB – Alırlar. (Yahya efendi)

SORU – Zeyd ve Ömer, Bekirin kayığına binerek giderlerken zeyd birden ayağa kalkub işemek istediğinde kayık devrilüb zeyd Bekir kurtulub ömer boğulsa Ömerin varisleri zeydden ömerin boğulmasına sebep oldu diye diyet alabilirlermi?

CEVAB – Alırlar. (Yahya efendi)

SORU – Bir kaç kişi kayığa binüb giderlerken içlerinden zeyd kayığı şaka olarak sallamaya başlar ve kayıkda devrilirse ve bu arada ömeri ile bekir yüzme bilmedikleri için boğulurlarsa, ölenlerin vereseleri Zeydden diyet alabilirlermi?

CEVAB – Alamazlar. (Yahya efendi)

SORU – Zeyd reis gemisine yelken açub giderken geminin önüne bir kayık çıksa ve zeyd gemisini başka bir yöne çevirmek istese fakat rüzgarın şeditinden muaffak olamıyarak önündeki kayığın üzerine bindirse, içindekiler denize dökülerek boğulsalar, ölenlerin varisleri zeydden diyet alabilirlermi?

CEVAB – Zeyd gemisinin yönünü değiştirmek için elinden geleni

yaptığı için alamazlar. (Yahya efendi)

SORU – Bir kaç kişi zeydi klavuz olarak kullanub onun izinde giderken zeyd uğradıkları bir şehirde suya girse ve boğulub ölse şeran ne yapmak icab eder?

CEVAB – Kendi isteği ile suya girdi ise hiç bir şey yapılmaz. (Ebus-suud)

SORU – Zeyd ömere zehirli bir şey yedirse ve ömerde ölse zeyde ne gibi bir ceza verilir?

CEVAB – Müebbed hapse mahkum olur. (Üskübi) (Kazasker, Kadı asker Cafer-ükübi diye anılırdı)

SORU – Bir köyde bazı kimseler bir araya gelerek içki içerlerken birisini bıçaklasalar ve oda ölse cezası nedir?

CEVAB – Memleketin kadısı buna karar verir.

SORU – Zeyd tasarrufunda olan tüm araziyi, mera ve zırai sahalarla bu arazi içinde yapılmış mülk kuyu ve binaları ayrı ayrı hesablamıyarak hepsini birden 15 bin akçeye ömere satub, parayıda aldıktan sonra top-rağın sahibi olan sipahi Emin bu satışa izin vermediği için bu arada zeydin mülkü olan evleri, kuyusunda dahil olduğundan, Emin satış mukavelesini bozarak parayı olduğu gibi geri alabilirmi?

CEVAB – Alamaz, zira mülklerin satışına miri sahibi emin karışamaz ve mülk kısmı yine ömerde kalır. Mülk üzerindeki mukavele fesh edilemez, her iki taraf kendiliklerinden vaz geçerlerse ancak olabilir. Birde kuyudan su elle çekiliyorsa kuyunun her cephesinden 40 zürra yer dahi ömerin mülkü olur. Eğer su hayvanla çekiliyorsa her cephesinden 60 zür-ra yine ömerin mülküne girer.

SORU – Zeyd kuyu ile binaları beraber ömere 15 bin akçeye kabul edersen veririm yoksa vermem diye bilirmi?

CEVAB – Diyemez, zira başdan miri arazi ile bütün emlakini ömere 15 bin akçeye satmıştır, fakat sonradan miri arazi Eminin mücade vermesi yüzünden satış yarım kalmıştır. Ancak mülk ve kuyuya düşen para karşılığı onları ömere satabilir.

SORU – Zeyd Ömerden şeriata uygun olarak bir miktar akçe alub karşılığında elbiselerini rehin olarak koysa Ömerde rehin olan elbiseleri Zeydin izni yok iken luzumsuz yere başkasına kiralasa ve o sırada memleketete yabancılar yani kafirler gelse ve elbiseleri dahi alsalar böyle bir durum karşısında ömer zeydin bıraktığı elbiseleri ödemek zorundamıdır?

CEVAB – Evet zorundadır, ancak borç aldığı para miktarı düşürülür.

SORU – Varisi olmayan zeydi, ömer öldürüb kaçarsa ve yakalandığı zaman beytülmal emini ömeride kısasa kısas yolu ile öldürtüb veya onun da kabul etmesi ile Beytülmal için diyet alabilirmi?

CEVAB – Alır. (Yahya efendi)

SORU – Başka bir memleketten olubda sultan haremde (sarayın kadınlar kısmı) çalışan zeydi, arkadaşlarından ömer bıçak veya başka bir araçla öldürürse ve zeydinde hiç bir varisi yoksa ömer hakkında ne gibi bir şeriat kanunu tatbik edilir?

CEVAB – Eğer varisi çıkarsa onun dava açması ile ömer cezalandırılır, eğer yoksa zamanın sultanının emri ile ya kısas yapılır yahutta beş-tülmal için külliyetli bir diyet alınır. (Yahya efendi)

SORU – Şeri diyetin bilinen miktarı ne kadar akçedir.

CEVAB – Zamana göre değişirse de en aşağı 20 bin akçedir (aşağı yukarı 3.5 milyon liradır). Her dokuzbuçuk akçesi şeran bir dirhem sayılır. (Esat efendi) (Şeyhülislam - 1570 - 1625)

SORU – Zeydin mülk değirmenini ömer kiralyarak içinde otururken ömer öldürülmüş olsa ve katilde bulunmasa zeyde diyet lazım olurmu?

CEVAB – Değirmen tamamen ömerin tasarrufunda ise ve zeydin bunda hiç bir dahli yoksa imamı yusuf hazretleri huzurunda diyet lüzumlu değildir, kadılar buna göre hüküm verirler. (Mustafa elasar) (Şeyhülislam - 1596 - 1606 İstanbul kadısı)

SORU – Zeyd ömere geçici olarak on gün kefil olsa vakit dolduktan sonra kefil olmaktan kurtulurmu?

CEVAB – Kurtulur.

SORU – Bir kariyede boş (mahlül) olan tarlaları zeyd toprak sahibinden tapu ile almayub 15-20 sene gibi uzun zaman toprağı fuzuli işgal etse ve ziraat yapsa toprak sahibi işin farkına vardığı zaman tarlaları zeydin elinden alub tapu ile başkasına vermeğe yetkilimidir?

CEVAB – Yetkilidir. (Mehmed Bahai)

SORU – Kadı, zeyde hüccet (senet) verdikten sonra düşmanı ömerede hüccet verse kadıya ne yapmak lazım gelir?

CEVAB – Yanlışlıkla vermişse ikinci bir senetle durum düzeltilir. (Ebussuud)

SORU – Zeydin oğlu ömer, bekiri öldürüb kaçsa, köy halkı ömerin

kefilî olan zeydi yakalayub haps ettirdikden sonra -var git ömeri ara diyerek hapisten çıkartılarak serbest bırakıldıktan sonra ve o da 7 kadılık yeri arayub ve her kadıdanda birer temessük (senet) alarak ömeri bulamazsa geri geldiği zaman kendi köyünün hakimine elindeki temessükleri göstererek serbest bırakılsa, bu durum karşısında maktûlün varisleri zeyd üzerine tekrar dava açmaya şeran yetkilimidirler?

CEVAB – Değildirler, ancak Ömer bir yerde ele geçirilirse derhal yakalayub haps edilir ve zeyde hiç bir şey yopmak lazım değildir. (**Ebussud**)

Sultan Kanunu,

Toprak ölçüsünün sahası terzi arşını ile 75 ağaçtır. Bağ ölçüsünde ise 3 terzi arşını ile 55 ağaçtır. Ona göre ipler düzülüb mühürlenerek hazinede muhafaza edilir. Sene 953 hicri.

Daha önceleri Rumeli Kadıaskeri olan velinimetimiz, semahatlı (eli-açık) kadıaskerlik payesi yapanlara verilen ünvan) Emin Mehmet efendi toprağı bol olsun Şeyhülislam Yahya efendinin fetvası sonunda Rumeli kadıaskeri Emin Mehmet efendi hazretlerinin kendi yazdıkları kanunname.

Odunluk mukataa ile verilüb alınmaz, toprak kiralıyanlardan öşür almak mümkün olmasa sipahi onu zorla almaya kalamaz -küçük oğlum için burasını kiraladım dese o yer küçük oğlun olur. Vakıf mütevellisi bir yeri kıymetinden düşük fiyatla kiralasa üstü tamamlatılır.

Bir yer tasarruf eden sonradan sipahi olsa ortağı olan sipahi o yer sipahiden alır zira sipahi reaya değildir. Sipahiye tarla verilmez diye o yeri başkasına veremez.

On sene değirmen ocağının mukataası verilmeşe sipahi başkasına veremez.

Tarla içinde başkalarının ağaçları olsa ve köklerine zarar verecekse tarla sürülmekden men edilir.

Toprağını başkasına bırakmadan ölen kimsenin yerini vereseleri alır.

Kayıb olan kimse için tapu hakkı tanımaz, çünkü o ölü gibi değildir.

Dağ olan yere bakmakla yeri tapuya istakak olmaz.

Mukataalı vakıf bostan havluda kalmaz.

Köyünden kalkarak başka bir köye nakleden kimse daha önceki köyde bennak resmi veriyorsa ve bir araziye tasarruf etmişse yine bennak resmi alınır.

Raiyet toprağının 3 yıl boş bırakub ondan sonrada sürüb nadasa bıraksa sipahi araziyi elinden alamaz.

Sipahiden tapu ile yer alan ve tasarruf ettikten sonra ölen kadının tapu resmini vereseşi geri alır.

Nişancı Abdurrahman paşanın getirdiği kanunname

Bir kimse öldükden sonra tasarrufunda olan tarla ve çayırları şerait kanunları icabioğluna bedava intikal eder. Ama ölüm sırasında ölenin oğlu küçük olubda tarlalarını işletece kimsesi olmazsa toprak sahibi o tarlaları tapu ile başkasına kiralar, küçük oğlan büyüyünce, on sene zarfında tarlalar kimin elinde ise geri alır. Kiralayan on yıldan fazla tarlalar benim elimdeydi diye dava açamaz ve tapu akçesini vermiş olsa bile geri alamaz.

Küçük oğlan babasının ölümünden itibaren 10 yıl geçmiş ve yetmişmiş olduğu halde tarlalarını geri istememişse 10 seneden sonra istesede alamaz. Tarla kimin tasarrufunda ise yine onun olur.

Ölenin oğlu olmayub kızları ve ölenin baba bir erkek kardeşleri kalsa tapuya mustahak olan babaları yerlerini, çayırlarına ve harman yerine kızları talib olsalar vakıf dahi olsa tarla ve çayırlara konulan kıymet karşılığında tapu ile evvela kızlar alırlar, kız evlat baba bir erkek kardeşden önce gelir. Kız dururken baba bir erkek kardeşe yer verilmez.

Ölenin kızları içinde gerek küçük ve gerek büyük olsun, babalarının ölümünden itibaren 10 yıl tanınmıştır ve on yıl içinde tarlalarını alabilirler.

Hamza paşa zamanı

1004 ramazanının başında çıkan kanunlardan özetlenmiştir.

Ölenin kızları babalarının ölümünden sonra topraklarını ve çayırlarını almak istemezlerse o zaman sipahi tapu resmi ile başkasına verir, kanundur. Babalarının ölümünde küçükseler o zaman tarla ve çayırları başka kimseye tapu ile ve on yıl içinde de kızlar büyüyüp tarla ve çayırlarını isterlerse tapu ile almak önce onların hakkıdır, yalnız on seneden fazla zaman geçmişse o zaman davaları düşer ve toprakları alamazlar, bu sürece kim tapu ile almışsa yine onun üstünde kalır.

Şayet kızlar babalarından kalan yerleri almazlarsa o zaman baba ve ana bir erkek kardeş veya kız kardeş sipahiye -bize ver diye baskı yapamazlar, toprak sahibi bu kez özerktir toprağı kime isterse ona tapu ile verir.

Ancak kızların tümü birden toprağı işlemekden vaz geçmeyübde içlerinden birisi -bu toprakları ben alacağım hisse almakdan vaz geçtim de-

se toprak sahibi -bir köyde yerler ve çayırlar müşterektir senin vaz geçtiğin yer hangi tarla ve neresidir bilinmediği için diğerlerinin payları ile beraber hepsini birden isteyene veririm diyemez, kızlara öncelik tanınmıştır ancak onlar istemezse başkasına verebilir.

KANUN – Aradan on yıl geçmiş toprak davaları düşer, yalnız esirlik müddetince kira ve emanette bulunan topraklarda bu dava geçerli değildir, bir kimse esir olubda tasarrufunda olan tarlaları başkalarının eline geçse aradan 30 - 40 yıl geçse ve o kişi esirlikten kurtulub memleketine dönse tarlaları kimin elinde ise hemen ve para ödemededen alır. Ancak esirlikten kurtulduktan sonra 10 yıl içinde tarlalarını istemez ve aramazsa bu radan8 açtığı dava geçerli sayılmaz.

Kira ve emanet yolu ile toprak sahiblerinden birisi ölürse ölüm tarihi ve günü nazarı itibara alınır. Ortaklardan bir diğeri -burasını ben 30 - 40 yıldanberi emaneten tasarruf etmiştim diye söz söylemeğe hakkı yoktur.

Bir kimse ölübde küçük oğlu kalsa bülüğdan sonra 10 yıl içinde babasının toprağını isteme hakkına sahibdir. Ölenin kızına, baba bir erkek kardeşine ve kız kardeşine ve diğer tapu hakkına sahib kimseler için küçüklük tanınmaz ve ölenin öldüğü gün itibaridir unutulmamalıdır. Bunlar yukarda adı geçen efendi hazretlerinin kanunnamesinden alınmıştır.

SORU – Erkek çocuk bırakmadan ölen Zeydin tarlası içinde ekini varsa ve tarla tapuya hak kazanmışsa sipahi toprağı ömere tapu ile verdikten sonra zeydin varisleri hasad vaktine kadar ekinin tarlada durması için ayrıcada ücret vermek istediklerinde 3 er razı olmayub da varislerin ekinlerini daha olmadan tarladan kaldırtabilirmi?

CEVAB – Kaltırtamaz.

SORU – On kişinin beratla tasarruf ettikleri tımar toprağında bir tarlaya sahib olan zeyd, erkek evlat bırakmadan ölürse on kişiden birisi olan ömer o tarlayı tapu ile Bekire verüb diğer 9 kişide bir gün sonra aynı yeri Beşire tapu ile verseler hangisinin verdiği itibaridir.

CEVAB – Ömerin verdiği muteber sayılır.

SORU – Zeydin nikahlı karısı olan hind, zeydin izni ile diğer bir şehre zeydin izni ile gitse ve zeydin nikahında iken o yerde de başka birisi ile nikahlansa zeyd -daha önce benim nikahımdaydı diyerek karısını geri alabilirmi?

CEVAB – Alır, ikinci koca kadının başkası ile evli olduğunu bilmiyerek evlenmiş olduğunu söyleyerek kadını boşar.

KANUN – Sultan beratı ile zabt ve tasarruf olunan zeamet ve tıma-

rın satım ve alımı şeran caizmidir?

CEVAB – Değildir. **(Esat)**

SORU – Anadolu vilayetlerinden Sivas arazi öşriyemi yoksa arzı memleketmidir?

CEVAB – Arzı memlekettir. **(Mehmed Bahai)**

SORU – Böyle bir araziye sahib olanlar mahsüllerinden onda bir öşürü divani (devlete) onda bir öşür vakıf tarafınaki beşde bir demektir vermedirler diye defteri hakanilerde yazılmışsa ve bunun üzerinede emri şerif çıkmışsa o araziye sahib olanlar -biz askeri, sipahi, yeniçeri, sirmiran (beglerlegi) mir liva (sancak beyi, tuğgeneral) kadı, müdeyyiz, müteferrika (muhtelif hizmetlerde kullanılan bazı kimselere verilen ad) çavuş, imam, şeyh hatib, başağa ve mevleviyiz diyerek onda bir öşür verüb beşde bir öşür vermemeğe muktedirdirler?

CEVAB – Değildirler.

SORU – Bunun üzerine defterdi sultan emri ile kaydedildiğine göre öşür hakkında asker ve sivil arasında raiyetlik bakımından ayrıcalık yoktur diye yazılmıştır. Yinede bunun üzerine bazıları biz emir aldık onda bir öşür vereceğiz diyebilirlermi?

CEVAB – Diyemezler, aldıkları emrin aslı yoktur ve sahtedir. **(Mehmed Bahai)**

SORU – Arzı mirinii olan vakıf bir bağ harab olmaya yüz tutmuş ve toprakda zıraat yapılmadan boş bırakılmış bu bağ yerini zeyd sipahiden izin alarak yeniden bağ diküb imar etse bu bağ yeri şeriat kanunlarına göre zeydin mülkü olurmu yoksa yine vakıf bir arazimi sayılır?

CEVAB – Zeydin mülkü sayılır. **(Esat)**

SORU – Zeydin kendi hayvanları ve kendi el emeği ile suladığı bahçesinden şeran öşür alınırımı?

CEVAB – Yarım öşür alınır. **(Ebussuud)**

SORU – Zeyd, miri arazi üzerinde kendine aid olan ekinini hasad yapsa sipahisine öşür veririmi?

CEVAB – Vermez. **(Mehmet bin Sadettin)**

SORU – Bağ yerleri harab olmaya yüz tutsa sipahi olan Ömer bu yerleri şeran satabilirmi?

CEVAB – Satar. **(Esseydi Mehmed Emin)**

SORU – Zeydin timarı olan köylerinden birinde oturan Ömer erkek evladı bırakmadan ölürse ömerin evine bitişik ev müştemilatından sayılan yarım dönüm tutarındaki tarlasından fazlasını sipahi başka birine tapu ile verebilirmi?

CEVAB – Verir.

SORU – Sipahi olan zeyd raiyeti olan darıdan 15 kiloda 2 kilo öşür alması şeran caiz ve helal olurmu?

CEVAB – Sipahi olan kimsenin raiyetten aldığına öşür demek bilgisizliğini göstermek demektir, kileyle ancak fakirlere verilir, sipahiye düşen kira ve haracı mükaseme (mahsulün miktarından hıristiyanlardan alınan vergi) dir. Bekirin onda bir alması lazım gelmez. Bu toprağın verimine göre öşürdürki bazı yerlerde yarısına kadar alınır ve helaldir. (**Ebus-suud**)

SORU – Zeyd, toprak tapuliyarak aldığı yerde evler yapsa, ömer gelüb -buraları benimdir- diyerek ispat da etse ve binanın kıymeti toprağın kıymetinden daha yüksek olsa, ömer bunu kabul etmiyerek binayı yıktırabilirmi?

CEVAB – Eğer bina kıymeti toprağın kıymetinden yüksekse, bina yıktırılmaz, toprağın kıymetini zeydden alır.

Bir kasabanın kenarında bağırıldığı zaman sesin yetiştiği yer kadar olan kısım o kasabanın büyük ve küçük baş hayvanlarının merasıdır. Toprak sahibinin buralarını kiraya vermesi meşri değildir.

SORU – Bir caminin vakfı olan dükkana ömer kira vererek girse ve dükkanın bazı yerlerini kendi emeği ile ve parası ile tamir etse dükkandan çıktığı zaman yaptığı ve tamir ettiği yerleri tekrar yıkub ve ilave ettiklerini geri alabilirmi?

CEVAB – Eğer caminin mütevellisinden izinsiz yapmışsa yaptığı ve eklediği ilaveler binaya zarar vermeyecekse alabilir, ancak yıkması binaya zarar veriyorsa yapamaz.

SORU – Zeyd kira ile tasarrufuna aldığı arsada kendisi için ağaçlar dikse ve sonrada ölse yalnız kızı kalsa ağaçlar kıza kalırmı?

CEVAB – Kalır. (**katib, Elası Silahtar**) (Sadrazamlık yapmıştır. 1670)

SORU – Bir caminin hizmetine ayrılmış vakıf arazide vakfa sahib olanın oğullarından Zeyd ve ömer, vakıf mütevellisinin izni ile ziraat yap-salar, hasad sonunda alacakları mahsulden, müteveli defterde yazıldığı gibi mahsulün öşürünü istese onlarda biz vakfın sahibinin oğullarıyız öşür vermeyiz diyebilirlermi?

CEVAB – Diyemezler. **(Ali elası silahtar)**

SORU – Mütevellisi olan vakıf sahibinin öz oğluna geçecek bir vakfın mal ve mülk sahibi olan zeyd, sultan beratı ile bu vakfın mütevellisi iken yine kendi öz evletlarından ömer vakfa sahib olmak isterken ve onun için sultan beratı almışken, yine zeydin oğullarından olubda ömeri gibi ana baba bir olmayan, vakfa ikinci ve üçüncü derecede sahib olacıklardan, verasette de ömer seviyesinde olmayan Bekir, -benim ömerden bir batın diha önceliğim var diyerek birde berat olsa şeran vakfı Ömerin elinden alabilirmi?

CEVAB – Alamaz, vakıf öz evladın hakkıdır. **(katib Mehmed)**

SORU – Bir vakfın üstünde şu kadar akçe mukataa resmi ile bir cebelu (tımar sahibinin harb sırasında yanında götürdüğü silahlı süvari) ile bağlı olub eski zamandan beri o miktar akçeyi vakıf mütevellileri vererek sonradan kendileri ile beraber o vakıfda hissedar olanlara dağıtılagelmışken hala o vakfın mütevellisi olan zeyd mukataa resmini cebelüye sahib olan ömere teslim ederek vakfa hissedar olanlara dağıtsa, ancak payları olanlardan Bekir ve Beşir paylarına düşeni ödemekden vaz geçebilirlermi?

CEVAB – Geçemezler, caiz değildir. **(katib Mehmed)** (müftü)

SORU – Bir köy halkı, topraklarına yakın iki köy halkının koyun ve diğer hayvanlarının kışlak ve yaylak resimlerini toplamaya memur olanlar birinci köyün toprak resmini ikinci ve üçüncü köy halkından almış olsalar, bu köylerin raiyetleri, birinci köy halkına -sizin için ödediklerimizi geri vermelisiniz- diyebilirlermi?

CEVAB – Diyemezler. **(katib Ahmed elası)**

SORU – Zeyd, ömerden satın aldığı soğan tohumunun eski olduğunu ve intaş kabiliyetini kayb ettiğini görürse on verdiği parayı geri alabilirmi?

CEVAB – Alır. **(Abdulkerim)**

SORU – Zeyd ve oğlu ömer, koyunlarını otlatırken çayırılık yerde uyuyub kalsalar koyunları Bekirin harman yerine girerek bir parça tahılı yeseler, zeydin bekcisi Beşir yakalayub ömere götürerek -senin koyunların Bekirin harmanına girerek Bekirin mahsulüne zarar verdiler diyerek ceza alabilirmi?

CEVAB – Alamaz. **(katib Esseydi ali)**

SORU – İki karılı olan Zeyd, eski karısına -neden yeni evlendiğim kadınla geçinemiyorsun diyerek onu üç şartlı boşama ile boşarsa eski

karısınında boşamış olurmu?

CEVAB – Olmaz. (Abdurrahim)

SORU – Bir kaç karısı olan bir kimse karılarından birisini -boş oldun diye boşamak istese yapamaz ancak bir başkasını vekil yaparak boşaması lazımdır. Kendi kendine boşarsa dört karısında olsa bu boş oldun deyimini hepsine geçerli olur ve hepsi birden boş olurlarmı ve bu şeriat kanunlarına uygun mudur?

CEVAB – Hepsi boş olmaz bu tek cümle hepsine geçerli değildir. (Abdurrahim)

SORU – Kadı bu hususda ısrar ederek sonradan aldığı kadını dahi boş olması lazımdır dese kadıya ne yapmak icab eder.

CEVAB – Kadı cezalandırılır. (Abdurrahim)

SORU – Bazı kimseler yeniçeri, acemi oğlan, topçu, cebeci (savaş zamanında ordunun savaş malzemesini ileri hatlara taşıyan bir sınıf asker, yeniçerilerden sonra en makbul ve muteber zümre) ve kuloğlu (evli yeniçeri) iddiasında olduklarından üzerlerine düşen raiyet mesinlerini vermiyerek muhsullerine gadr ekildiğın bildirmişlerdir. Bu iddiada bulunan kimselere daha önceden gerek yüksek makamdan, gerekse sekban başı ağası ve zabıtları (subaylar) tarafından ellerine mühürlü izin mektubları verilir. Elllerinde izin mektubları bulunan topçu, cebeci, yeniçeri, acemi oğlan ve kul oğullarından eski devam ede gelen kanuna gereğince yalnız yeri büyükleri alınır ve diğer resimler alınmaz. Ancak ellerindeki fetvaları alanlar ve yetiştiricilik, acemi oğlan, koruculuk oturaklık, topculuk ve cebecilik iddiasında olanların dirlikle hiç bir ilgileri yoktur ve bunlar reayadır. Kul oğlu olanlar bile bulug çağına geldikleri zaman kayıtlı oldukları odalarına giderek çalışmak, acemi oğlanı ve bostancı olmaları eski bir kanuna dayandığından, görevlerini yapmadıkları taktirde kuloğlu sayılmazlar, bunlarda reayadan ad edilirler. Bu gibi yersiz iddiada bulunanlara hiç bir zaman sahib çıkmamalı ve bulundukları yerin hakimine durumu anlatmalıdır. Kanun gereğince ellerinde mektub olmayana yeniçeri agaları dikkat etsinler ve hiç bir zaman unutmaları.

بسمه
۱۳۶
۲۲۰
طغوتی
۲۸۰

تاریخ ثبت در ملک ورق
آغا

مسلم و در وقت او نماند و کثرت عبادت نمودند و گفتند که از هر روز خراج دولت علف و دانه
مسلم او زین وضع او نماند و گفتند که در وقت او نماند و اول ملکتی فتح آید که در این وقت
و این عیب بود که بر آنند و مضر شویب و المرنه و اولایاری آنند بر سر طواری و اولایاری
کسی ملکات اید و بکنند و در خبریه وضع اید و بپیرانید و کثرت عیبین اید رسد اول و کثرت اید
خرابند و کثرت اوقات احتمالی بود در زیر آفتاب و در وقت معنای او و در کار خرابی و در اول ملک
البنه خراج وضع او نماند و در این وقت که در هر روز خراج موقوفه که بیدار بود و در وقت خراج موقوفه
خرابند و در کار حاصل او نماند و کثرت عیب در شئی ممدار و کثرت عیب که در عیبین اول و کثرت عیب
عیبین اول و کثرت عیب در ارض عیب اید و اول عیب اید و اول عیب اید و اول عیب اید
ملکند و بود و بارک حاکم اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید
در که در عیب است اما که در عیب اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید
خراب موقوفه و خراج موقوفه که در اول ملک اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید
کند که اولی عیب اید و اول ملک اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید
اول ملک اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید
اراضی عیب اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید
او زین عیب است و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید
بوقار اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید
اول ملک اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید
رعایا عیب اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید
آوند و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید
اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید
اصول عیب اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید
نظر عیب اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید
بل عیب اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید

تقصیر عیب اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید
و بر یک بر یک عیب اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید
و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید
بوقار عیب اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید
اول ملک اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید
رعایا عیب اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید
آوند و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید
اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید
اصول عیب اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید
نظر عیب اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید
بل عیب اید و کثرت عیب اید و کثرت عیب اید

